

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2022

YEARBOOK

2022

ГОДИНА 13
БРОЈ 20

VOLUME 13
NO 20

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2022
YEARBOOK
2022

ГОДИНА 13
БР. 20

VOLUME XIII
NO 20

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска

Издавачки совет

проф. д-р Дејан Мираковски
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска
проф. д-р Светлана Јакимовска
проф. д-р Ева Горѓиевска

Редакциски одбор

проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Неџати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Цанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамариќ – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Гуришиќ-Беканович – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Марија Тодорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
проф. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
проф. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија
проф. д-р Светлана Јакимовска, проф. д-р Луси Караниколова-Чочоровска,
проф. д-р Ева Горѓиевска, проф. д-р Махмут Челик, проф. д-р Јованка Денкова, проф. д-р Даринка
Маролова, доц. д-р Весна Коцева, доц. д-р Надица Негриевска, доц. д-р Марија Крстева,
доц. д-р Наталија Поп Зариева, проф. д-р Игор Станојоски, доц. д-р Лидија Камчева Панова

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

проф. д-р Ева Горѓиевска

Јазично уредување

м-р. Лидјана Јовановска (македонски јазик)
доц. д-р Сашка Јовановска (англиски јазик)
доц. д-р Наталија Поп Зариева (англиски јазик)

Техничко уредување

Благој Михов

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“-Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип
Република Северна Македонија

YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Editorial board

Prof. Dejan Mirakovski, PhD
Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD
Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD
Prof. Svetlana Jakimovska, PhD
Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD - University of Malta, Malta
Prof. Necati Demir, PhD - University of Gazi, Turkey
Prof. Ridvan Canım, PhD - University of Edrene, Turkey
Prof. Stana Smiljkovic, PhD - University of Nis, Serbia
Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD - University Paris Est, France
Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD - University Paris 7 – Denis Diderot, France
Prof. Ronald Shafer PhD - University of Pennsylvania, USA
Prof. Christina Kona, PhD - Hellenic American University, Greece
Prof. Zlatko Kramaric, PhD - University Josip Juraj Strosmaer, Croatia
Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD - University of Zagreb, Croatia
Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD - University of Montenegro, Montenegro
Prof. Rajka Glusica, PhD - University of Montenegro, Montenegro
Prof. Marija Todorova, PhD - Baptist University of Hong Kong, China
Prof. Zoran Popovski, PhD - Institute of education, Hong Kong, China
Prof. Elena Andonova, PhD - University Neofilt Rilski, Bulgaria
Diana Mistreanu, MA - University of Luxemburg, Luxemburg
Prof. Zuzana Barakova, PhD - University Pavol Joseph Safarik, Slovakia
Prof. Natasa Popovik, PhD - University of Novi Sad, Serbia
Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD,
Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD,
Prof. Darinka Marolova, PhD, Prof. Vesna Koceva, PhD, Prof. Nadica Negrievska, PhD,
Prof. Marija Krsteva, PhD, Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, Prof. Igor Stanojoski, PhD,
Prof. Lidija Kamceva Panova, PhD,

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Language editors

Liljana Jovanovska, MA (Macedonian language)
Prof. Saska Jovanovska, PhD, (English language)
Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, (English language)

Technical editor

Blagoj Mihov

Address of editorial office

Goce Delchev University
Faculty of Philology
Krste Misirkov b.b., PO box 201
2000 Stip, Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Книжевност

Natalija Pop Zarieva, Krste Iliev, Kristina Kostova
FROM THE ROMANTICS TO STOKER: CULTURE,
APPEAL AND LONGEVITY OF THE MYTH..... 9

Марина Иванова
ПРИКАЗ НА ВРСКАТА МЕЃУ РЕАЛНОСТА И ФИКЦИЈАТА ВО
„СТАРЕЦОТ И МОРЕТО“ ОД ЕРНЕСТ ХЕМИНГВЕЈ
Marina Ivanova
DEPICTION OF THE CONNECTION BETWEEN REALITY AND
FICTION IN “THE OLD MAN AND THE SEA” BY ERNEST HEMINGWAY 17

Лилјана Јовановска
СИМБОЛИКАТА НА ЗНАЧЕЊЕТО НА ПТИЦИТЕ ВО
ДЕЛАТА НА ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ
Liljana Jovanovska
SYMBOLISM OF THE MEANING OF BIRDS IN THE WORKS
OF VIDOE PODGOREC..... 27

Kristina Kostova, Krste Iliev, Dragan Donev
ANALYZING IMAGE SCHEMAS IN EXCERPTS OF SOME
SHAKESPEAREAN PLAYS

Krste Iliev, Natalija Pop Zarieva, Dragan Donev
ONE RECURRENT THEME: REVENGE IN SHAKESPEARE’S TRAGEDIES,
HISTORIES AND COMEDIES 39

Преведување и толкување

Марија Леонтиќ
ПРВИТЕ ПРЕВЕДУВАЧИ НА ОСМАНСКО-ТУРСКИ
ДОКУМЕНТИ И ПРВИТЕ ИСТРАЖУВАЧИ НА ОСМАНЛИСКИОТ
ПЕРИОД ВО МАКЕДОНИЈА
Marija Leontik
THE FIRST TRANSLATORS OF OTTOMAN-TURKISH
DOCUMENTS AND THE FIRST RESEARCHERS OF OTTOMAN
PERIOD IN MACEDONIA 45

Даринка Маролова
СИНТАКСИЧКАТА ПОВЕЌЕЗНАЧНОСТ ВО ТОЛКУВАЧКИОТ ПРОЦЕС
Darinka Marolova
SYNTACTIC AMBIGUITY IN INTERPRETING PROCESS..... 57

Методика

Sanja Gasov
THE ROLE OF THE PEDAGOGUE IN 12 EUROPEAN COUNTRIES 85

Мирјана Пачовска
КОМУНИКАТИВНИТЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ ВО УЧЕБНИЦИТЕ
ПО ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК
Mirjana Pachovska
COMMUNICATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE
TEXTBOOKS OF GERMAN LANGUAGE 93

Јазик

Даринка Маролова, Марина Христовска
СЛОЖЕНИТЕ ИМЕНКИ ВО СОВРЕМЕНИТЕ
СТРУЧНИ ЈАЗИЦИ (ГЕРМАНСКИ, МАКЕДОНСКИ)
Darinka Marolova, Marina Hristovska
COMPOUND NOUNS IN MODERN SPECIALIZED LANGUAGES
(GERMAN, MACEDONIAN) 107

Сељвије Селмани
СУФИКСНОТО ИЗВЕДУВАЊЕ ВО ПРОЗАТА НА ФАИК КОНИЦА
Seljvije Selmani
THE SUFFIX DERIVATION IN FAIK KONICA'S PROSE 113

Книжевност

FROM THE ROMANTICS TO STOKER: CULTURE, APPEAL AND LONGEVITY OF THE MYTH

Natalija Pop Zarieva¹, Krste Iliev², Kristina Kostova³

¹Faculty of Philology, University “Goce Delcev”- Stip
natalija.popzarieva@ugd.edu.mk

²Faculty of Philology, University “Goce Delcev”- Stip
krste.iliev@ugd.edu.mk

³Faculty of Philology, University “Goce Delcev”- Stip
kristina.kostova@ugd.edu.mk

Abstract: This paper explores the literary presence of the vampire figure in the works of two Romantics, *The Rime of the Ancient Mariner* by Samuel Taylor Coleridge and *The Giaour* by Lord Gordon Byron by performing a contrastive analysis of the application of the undead and its specific usages in these poems. Further development of this character is examined in the most supreme representation of fin-de-siècle novel on vampirism—*Dracula* by Bram Stoker. We dwell upon the endurance of the folkloric myth and probe into the qualities that these works bestow on the character. The aim of the paper is to draw a parallel between these dissimilar works, focusing on their disparities and commonalities in order to uncover the transformation of this mythical figure into the literature and film in the 21st century.

Key words: *folkloric vampire, undead characters, metaphoric usage, evil, perpetuation, film*

Introduction

The works of Lord Byron, *The Giaour*, and Samuel Taylor Coleridge, *The Rime of the Ancient Mariner*, rely heavily on the representation of the vampiric. Although, on surface matter, the vampiric elements serve disparate functions within the Byron and Coleridge poems, a deeper examination reveals that they intricately serve as devices which facilitate the action and enable construction of various meanings and themes. The vampiric elements of the poems contribute to the construction of characterization and greatly influence the meaning of the poetry. Although there is a separation of almost one hundred years from Coleridge and Byron’s vampiric creations, Bram Stoker’s *Dracula* represents a turning point in the development of this literary character, a kind of a bridge between the Romantic representations and the vampiric literature in the 20th and 21st century by setting the stage for images and devices that will become clichés in vampiric literature. As Matthew Beresford describes it, “[it] is perhaps the only occasion where all the different aspects of the vampire, from history, folklore and literature, combine” (Matthew Beresford, 2008, p. 138-9)

Byron's *The Giaour*

In Byron the vampire is utilized to highlight difference and otherness, and the way this “other”, in this case a Westerner in an Oriental setting, can become a victim of circumstances. Byron is mainly preoccupied with exploration of strong emotions—love, hate and revenge, which are depicted to determine and seal the fate of the main character into eternal state of agony, parallel to the perpetual existence of the vampire in a liminal space between life and death; coming of and going back to the grave; being undead among the dead, and not alive among the living. So is the Giaour unfit to live in the Eastern society, but then not part of the Western either, as if he were in Hassan's position, he would have done the same act of violence. He is living, but exists like a vampire among humans. Death is an unnegotiable status, which like life is granted to us, not upon our wish, but upon some divine powers. The vampire depicted in this character serves as a metaphor for representation of human existence troubled with eternal suffering because of wrong perception. Although it is one of the first Romantic representations of the vampiric, it is more than a mere perpetuation of the folkloric vampire. Byron bestows his vampire the melancholic quality, which would open the path to a new line of vampires, molded partly on Byron's own persona. The love and guilt themes, which accompanied the folkloric vampire, perpetuate in the poem, as Byron's Giaour operates through desire and destruction, which lead him from emotions of ecstasy to anguish. Like the Mariner and their predecessors from superstition, he is a transgressor whose passionate nature and diabolical narcissism take him to self-exile. This character enables Byron to explore the darkness in the human soul and the suffering that is a result of flawed perception of love. The Giaour is in a sense very modern, as he pre-exists the emergence of the modern vampire, a creature who is endowed with feelings questioning his existence and engulfed with the desire to end his eternal life as it is not a blessing. The Giaour is destined that he should “ghastly haunt [his] native place / And suck the blood of all [his] race” (lines 757–8). Byron's vampire is cursed with “a fire unquench'd, unquenchable” (line 751) so that the tortures of his inward hell “Nor ear can hear, nor tongue can tell” (lines 753). The hell he lives is the “banquet which perforce / Must feed [the Giaour's] livid living corpse” (lines 761–2). Previously, the demonic suffering of the liminal existence of the vampire, next to the living but still isolated, was not of literary interest, and its destruction was to be dealt harshly. Byron's vampire is both victimizer, because of a wrong kind of love, and victim of the circumstances he lives in. *The Giaour*, set in Oriental iconography, directs the genre towards a new course—of the ancestral curse, while retaining the characteristics of folklore. Further than this, Byron was probably not concerned to pursue the vampire story. However, Byron is undeniably crucial to the evolution of the literary vampire. In this respect, it is inevitable to note his contribution to the shift from the depiction of the vampire as village blood-drinking revenant to representations of the vampire as an alluring narcissistic Byronic Hero. As the later literary expressions of the Byronic vampire were unquestionably fashioned as a product of Byron's *The Giaour* and the infamy that spread from Byromania.

Coleridge's *The Rime of the Ancient Mariner*

Coleridge's representation of the Ancient Mariner, following the stream of the folkloric vampire, is based on an act of transgression, as is the case with Byron's vampire. Although the poem parallels the Christian theme of sin-punishment-redemption, it does not support the religious interpretation entirely. Coleridge seems to be speculating on the existence of inexplicable evil powers, which can be, unleashed by merely a minor deed, rather than on the existence of a benevolent all-loving God. The alluring deadly Life-in-Death female initiates a vampiric transformation in the Mariner, which grants him eternal life, but also endless suffering. The two basic emotions enacted in the poem, like in *The Giaour*, are love-towards all beings that is the absence of it, and guilt. The poem, although claimed to be robbed of moral, does contain one, which is eventually not the unevidenced connection between the Mariner's sin and the outweighed punishment, but is rather the prophetic warning against violation of nature-Coleridge's proto-modern ecological criticism. He artistically warns against committing crimes against nature, as merely a minor harm can bring devastating consequences like the death of the two hundred men on the ship and the never-ending suffering of the Mariner. The role of the vampiric representation of the Mariner is to depict the suffering of a soul who is void of divine love towards every living creature in the world, and to warn that the world is often governed by invisible and irrational forces which may bring about great consequences for committing only a minor act. The vampiric appears as merely a means Coleridge applied to accomplish his artistic and prophetic purposes. The Mariner's vampiric attributes operate as a device that moves the events in the narrative and enables the perpetuation of the Mariner's story, which in its cyclic repetitive character becomes endless like *The Rime* itself, a perpetually captivating story.

Stoker's *Dracula*

Dracula, on the other hand, the main vampire figure in Stoker's novel is an arrogant, aristocratic gentleman with a desire to control; he does not suffer like the vampiric characters in the Romantics' poems, but brings about suffering to others. The reason for his vampiric origins is never revealed, and there is no evidence of any transgression on his part, which could have instilled the evil and the connection to the diabolic in him. The entire narrative is constructed on the two opposite forces-Good and Evil, with the vampires representing the latter, and the humans representing pure goodness. The vampire is driven by deep emotions but those are neither love, nor guilt, but a desire for power and for life itself. He nourishes his desire with the blood from humans, that is, their lives. As a result, they are killed or fall completely under his control, destroyed or infected. For those who turn into vampires, life is simultaneously prolonged in a state of eternal life-in-death, which parodies the Christian promise of afterlife through the grace of God, and grants this vampire the position of God. The feelings of love and guilt in the novel are generally reserved for the female characters, who feel pure platonic love for the men in their lives, and guilt when they were infected with vampirism. The vampires are the only

sexualized characters in the novel, unlike Byron's and Coleridge's undead figures who are robbed of any erotic side or implicit sexuality. The vampires in Stoker are seductive and highly eroticized, but their sexuality has been presented implicitly and there is no evidence of direct sexual act. Nevertheless, their inferred sexuality arouses ideas of perverted, unconventional sex, which does not lead toward procreation, but the destruction of life, marriage and moral norms. The vampires' unrestrained desire, reminiscent of the Giaour's passionate nature, enveloped in Christian context, could be a way of the author to point to the destructive nature of love if based merely upon sensuality and pleasure. However, there is a chance that Stoker was also pointing to the contemporary anxieties about non-procreational sex, homosexuality and the role of the female as a mother and a sexual agent capable of fulfilling men's deepest desires. As Fin-de-siècle England was characterized by the beginning of the breakdown of the governing laws of sexual identity and behavior as Elaine Showalter (1982) has shown, the patriarchal English legal system referring marriage started to break with the introduction to laws such in The Married Woman's Property Act (1882) which gave women more independence and reciprocal rights and duties with their husbands. This is also the time when the words "feminism" and "homosexual" came into use. During this period, affected by the New Woman Movement Victorian novelists introduced female characters, which were spouseless mothers like Thomas Hardy's Tess, or Nathaniel Hawthorne's single mother Hester. These literary developments were taken in the society as unnatural and perverted, as states, which are turned upside down. *Dracula* continues to operate on this perversion of the natural order, from the Count's androgynous look in his castle, with his luscious mouth and protruding teeth as a blend of feminine and masculine traits, to his representation as "the father and furtherer of new order of beings, whose road must lead through Death, not Life" (p. 251). This undermines not only Victorian rationalism, but also the whole Judeo-Christian belief in one Creator-God. With the success of the good vampire hunters in destroying the evil, disease-bringing Count Dracula, Stoker, however, implies that it is still possible to retain cultural coherence against Dracula's perversion. Stoker's irony at the end of the novel is introduced by the unreliability of the story, as it all turns out to be a subjective interpretation, rather than experiences of a group of people fighting against the evil threat as objective facts. This can definitely not be ascribed to Stoker's oversight, but the author's investment in paradox and ambiguity of a modern novel.

Regardless of whether the representation of social criticism is Stoker's or the novel's attitude towards gender and sexual roles, homosexuality or social change, *Dracula* has remained what it has been for more than a century. Although this novel was a pivotal narrative for the modern vampire myth, it was actually television, cinema and the theatre utilization of the creature that eventually produced the shift towards the current idea of the vampire.

The Longevity of the Myth

In order to have a glimpse of the development of the vampiric in the centuries that followed, I am tracing some of the most prominent representations in films and fiction. This is, however, not an extensive analysis of the cinematic and literary growth of the vampiric figure, but an attempt to pinpoint the productions that have perpetuated the myth and have created a significant transformation of this character, thus leading to the vampire of the 21st century. F.W. Murnau's silent film *Nosferatu: A Symphony of Horror* (1922), is the first film that features the vampire figure, and it is specifically Stoker's vampire that the film utilizes as a basis for the main character and the plot. This German Expressionist horror film features the memorable Count Orlok instead of Count Dracula, with his pointed ears, hooked nose, rat-like teeth and thin shadowy body appearing at the doorway of Mina's bedroom. *Nosferatu* served as an allegory of contemporary German history, as it presented a typical German town under a foreign threat—the vampire and the bubonic plague that he brings with him. This easily fits in the context of Weimar Germany in the 1920s and its devastating economic and political effects. The film was soon hunted in many countries where it was shown and destroyed because of authorship rights which Stoker's wife claimed after his death. Fortunately, a few copies have survived which give us insight into the very first big screen adaptation of Stoker's theme.

Sydney Horler's *The Vampire* (1935) was the first classic vampire novel after Stoker, but it did not leave a particular impression, as it saw Stoker's novel inspiring and instigating a series of popular American vampiric pulp magazines, which, although not of any literary quality, entertained millions of readers. In the 1930s and 40s, the vampiric theme mainly inhabited the science fiction genre, such as Eric Frank Russell's novella *Sinister Barriers* (1939) and A.E. Van Vogt's *Asylum* (1942) where vampires are portrayed as a phase of human evolution. When the copyright on *Dracula* expired in 1968, there was a surge of novels on Count Dracula. *The Adult Version of Dracula* (1970) by Ed Wood represented an open pornographic representation of Stoker's novel and traced the path of a series of erotic representations of vampires. In 1975 Stephen King published *Salem's Lot*, which places the vampire in a small town in modern day America with a lot of deaths, and dead babies coming back to life with the need to be fed on more than milk. The image is an inversion of the babies in Stoker that the vampire women and Lucy feed on. The film could be read as a metaphor of the evil lurking around us and waiting to be unleashed, but also as a representation of social issues, such as perverted motherhood (the women beating their babies to death), men drinking too much and raping their wives. Anne Rice's novel *Interview with the Vampire* (1976), the beginning of the series *The Vampire Chronicles*, presents a story of two vampires, Louis and Lestat, who create a 'vampire family' when they turn Claudia, an orphaned child, into a vampire. The story is noticeably different from the other vampire narratives, and is a gloomy, unsettling and soul-searching novel, which after *Dracula* has deserved the credit of bringing the vampire into the age of modernity. It is significant for developing the personality of the vampire as a creature who is trying to make a meaning of its cursed undead existence; a theme previously partially addressed in *Varney the Vampire* and *The Giaour*. As *Dracula* directed

the course of the vampire's growth from its mythological form into new forms, so did *Interview with the Vampire* bridge the gap between the first modern vampiric representation and its contemporary forms. After being brought into existence in the pioneering novels of Anne Rice and Stephen King, the vampire was re-invented on the big screen again, remarkably in Joel Schumacher's *The Lost Boys*, released in 1987, a story of a teenager who falls in with a gang of vampire punks where he meets Star, the only girl of the group, who is a form of psychic vampire. The cinematic vampire was based on the common vampire myth, but it featured the creation of vampires through the consumption of vampiric blood, rather than the more traditional way of a vampiric bite on the neck present in earlier films. The 1990s brought a change in the production of the vampiric. Kim Newman published *Anno Dracula* (1992) and *The Bloody Red Baron* (1995). The first one is an alternate-reality of *Dracula*, where the vampire hunters are defeated, and Dracula has become the prince consort of Queen Victoria. Prince Dracula in the novel has diverted from the homoeroticism of Stoker's *Dracula*, towards a homophobic attitude. The novel also directly addresses female sexuality, which was in Stoker only subtly represented. *The Bloody Red Dragon* features another alternate history theme, with Dracula having defeated the Kaiser in WWI has created a squadron of shape-changing flying vampires who attack from the sky. The arrival of the movie *Blade* (1998) meant the departure of the original settings and attributes of the vampires: the film features no castles, no graveyards, no rising from the grave, not even sleeping in coffins. The new vampire is highly advanced, lustrous cyber-vamp who exists on the boundaries of reality. *Blade* is still a creature of the night, hidden away from humanity, but his enemies are no longer stake-wielding professors. Modern vampire films at the end of the twentieth century tend to be no longer about metaphorical meanings or psychological analysis, but rather about death, blood, and horror, more of a primeval return to the vampire's origins but placed in a modern sci-fi setting.

Today the vampire does not produce fear as they used to. More than a hundred years after *Dracula*, the vampire has transformed into something like a star. Modern technology and mass-market productions have eliminated its mysterious nature and transformed it into a supermarket product, such as breakfast cereals, children's television, or a tourist topic. The development of the vampire in the twenty-first century has been expressed specifically through films, turning the vampire into a mass culture product. Bridging the cultural gap and social need between the previous and this century, Jules Zanger attributes the following traits to the modern concept of vampire:

With the loss of vampires' metaphysical and religious status, there is a parallel loss of many of their folkloric attributes. Though still possessing preternatural strength and shunning the light, most contemporary vampires have lost their mutability, which is the essence of all magic. They can no longer transform themselves into bats or mist or wolves or puffs of smoke; in addition, they need no longer wait to be invited over a threshold, and mirrors and crucifixes appear to have relatively little effect on them.

(Zanger, 1997, p.19)

Vampire theme adaptations in films, plays and series have moderated the vampire, and have in turn influenced fiction. The vampires' basic attribute of evilness and connection to the diabolic has gradually diminished, and "The vampire's powers are sometimes seen not as a threat but as an asset, without worry about whether those powers come from the devil" (Guiley, p. 10). Count Dracula was an incarnation of evil, whereas today the vampire figure in fiction has been recorded in seven distinguished types: a) the relentlessly evil, b) the victim, c) the romantic figure, d) the do-gooder, e) the empathetic alien, f) the love interest g) the eccentric minority (Guiley, p. 10-11). Many novels, as well as films, conflate these characteristics into a single character. For instance, Edward Cullen from Stephanie Meyer's *Twilight* (2015) can be described as a victim of his vampirism, it's something he does not enjoy. He is also a romantic figure who is simultaneously attractive and philosophical, he is an empathetic altruist who is part of a minority group that shows compassion for humans. He is deeply in the love with Bella Swan. Moreover, lastly, the entire Cullen family is a weird minority, representing "the family next door" (Guiley, p. 10-11; Meyer). Meyer's *Twilight* depicts the vampire figure not only to utilize the creature's popularity for producing an interesting novel, which was subsequently produced into the film series *Twilight Saga* (2008), but also as means of social commentary.

There are various opinions as to the number of films with vampires that have been produced. Brown (2002) enumerates around 1 000 titles. And, Guiley (2005) concludes that the only fictional character that has surpassed it in film representations is Sherlock Holmes. Whereas, according to Gelder (1994) around 3 000 films related to vampire topics have been released so far. What is more than evident is the fact that they assert more differences than similarities that they consciously draw upon. The vampire figure has perpetuated and existed "next to" humans, as part of their culture from ancient times. It has survived and transited from mythology to literature, and with the advancement of technology from literature to films and the cyberspace. What keeps its appeal is probably humans' fascination with its erotic side and the concept of eternal life as a way to defeat the immanence of death. The Romantics that have utilized the vampire in their works elaborated here, were drawn to this supernatural figure as they found in it prolific means to explore the nature of human feelings and the effects of these on the living beings that surround them, as well as the influence of the unseen forces on human life and experiences. It enabled them to explore fallen human condition as a result of flawed perception of love and lack of appreciation for life and nature. Stoker was concerned with evil that could be either internal or external threat, and employed the vampire theme to discuss contemporary social anxieties.

Conclusion

With the amounts of material hoarded throughout the centuries on these undead figures, there are no two writers who similarly accessed these mythical figures. The general widespread of the vampire theme suggests that vampire narratives can occur in any place and at any time. The background variations, and the specific elements as well, but what underlies them all is that there is always blood. Ultimately, it is indisputable: vampires are a part of the culture. Adams (*By Blood We Live*) suggests,

“Perhaps the myth of the vampire comes from a little bit of projection on the part of the living. We have a hard time imagining our existence after death, and it may be easier to imagine a life that goes on somehow” (2009, p. 1). Waller concurs that the undead should be comprehended in the context of the living (*The Living and the Undead*, 1986). Therefore, we find vampires attractive and have been captivated by them because they were once human; we recognize us in them: “Whatever their physical appearance, their special powers and unnatural appetites, or their particular sort of immortality, the undead betray their origins and remain recognizably, disturbingly human.” (Waller, 1986, p. 16) Vampires represent the monstrous other within ourselves or the fear from an outward other. Therefore, vampires continue to enjoy perpetual popularity as the audiences identify the imperfections and advantages of humanity.

Bibliography

Adams, J. J. (2009). *Introduction. By Blood We Live. Adams, J. J. (Ed)*. San Francisco: Night Shade Books.

Beresford, M. 2008. *From Demons to Dracula: The Creation of the Modern Vampire Myth*. Indiana: Reaktion Books.

Brown, D. E. (2002). *Vampiro: The Vampire Bat in Fact and Fantasy*. Salt Lake City: University of Utah Press.

Byron, L. G. (1814). *The Giaour, a Fragment of a Turkish Tale*. London: Whitefriars.

Coleridge, S. T. (1857). *The Rime of the Ancient Mariner*. London, UK: R. Clay Printer.

Gelder, K. (1994). *Reading the Vampire*. London: Routledge.

Guiley, R. E. (2005). *The Encyclopedia of Vampires, Werewolves, and Other Monsters*. New York: Visionary Living.

Showalter, E. (1982). *A Literature of Their Own: British Women Novelists from Brontë to Lessing*. London: Virago.

Stoker, B. (1998). *Dracula*. Ed. Glennis Byron. Ontario: Broadview Press.

Waller, G. A. (1986). *The Living and the Undead: From Stoker's Dracula to Romero's Dawn of the Dead*. Chicago: University of Illinois Press.

Zanger, J. (1997). “Metaphor into Metonymy: The Vampire Next Door.” *Blood Read: The Vampire as Metaphor in Contemporary Culture*. Joan Gordon, and Veronica Hollinger (Eds.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

ПРИКАЗ НА ВРСКАТА МЕЃУ РЕАЛНОСТА И ФИКЦИЈАТА ВО „СТАРЕЦОТ И МОРЕТО“ ОД ЕРНЕСТ ХЕМИНГВЕЈ

Марина Иванова¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
ivanovamarina99@gmail.com

Апстракт: Во овој труд се елаборирани сличностите помеѓу реалноста и фиктивните елементи во приказната за „Старецот и морето“ (1952). Она што е специфично за творештвото на Хемингвеј, вклучувајќи го и ова дело, е неговата тенденција да црпи инспирација од вистинскиот живот и сето тоа да го пренесе во приказните. Во првиот дел од трудот се опишани посетите на Хемингвеј на Куба и теориите за тоа како Куба влијаела врз создавањето на новелата. Понатаму, преку конкретни примери од делото се покажани инспирациите за ликовите и локациите, како и сличностите меѓу приказот на христијанството во новелата и христијанството во секојдневието на Кубанците. На крај се разработени повеќе детали кои Хемингвеј ги вклучил за да напише реалистична приказна. Преку деталното анализирање на новелата ќе се потврди тезата дека Куба имала клучна улога во создавањето на „Старецот и морето“ (1952).

Клучни зборови: *Куба, сличности, реалност, фикција, инспирација, христијанство*

DEPICTION OF THE CONNECTION BETWEEN REALITY AND FICTION IN “THE OLD MAN AND THE SEA” BY ERNEST HEMINGWAY

Marina Ivanova¹

¹Faculty of Philology, University „Goce Delcev“ – Stip
ivanovamarina99@gmail.com

Abstract: This paper elaborates the similarities between the reality and the fictitious elements in the story about “The Old Man and the Sea” (1952). What is characteristic about Hemingway’s works, including this novella, is his tendency to draw inspiration from the real life and to transfer that to his stories. In the first part of this paper Hemingway’s visits to Cuba are described as well as the theories of how Cuba influenced the creation of the work. Then through specific examples from the novella the inspirations for the characters and the locations as well as the similarities between the depiction of Christianity in the novella and Christianity in the everyday life of the Cubans are shown. At the end numerous details that Hemingway included in order to write a realistic story are elaborated. Through the detailed analysis of the novella, the thesis that Cuba had a key role in the writing of “The Old Man and the Sea” (1952) will be confirmed.

Key words: *Cuba, similarities, reality, fiction, inspiration, Christianity*

Вовед

Предмет на анализа на овој труд е врската меѓу реалноста, односно искуствата на Хемингвеј додека бил на Куба, и фиктивните елементи во новелата „Старецот и морето“ (1952), прикажана преку низа од примери.

Општо познато е дека писателите честопати се инспирираат од сè што ги опкружува за да ги напишат своите дела, а тоа е случајот и со легендарниот Ернест Хемингвеј. Тој проживеал доста турбулентен живот и голем број од читателите и критичарите се обидуваат да пронајдат поврзаност меѓу неговите животни искуства и творбите. Хемингвеј вклучувал автобиографски елементи во многу од неговите дела, а најзабележителни се во романот „Збогум на оружјето“ (1929), чија содржина и ликови премногу наликуваат на вистинските искуства на Хемингвеј од Првата светска војна. Дури и тој самиот потврдил дека највистинито, најавтентично дело му бил токму овој роман (Синделар, 2014, стр. 29).

За „Старецот и морето“ (1952) Ернест велел дека не вметнал намерно симболи во делото (Бејкер, 1959, стр.780), туку дека сите поврзаности на фикцијата со реалноста се резултат на неговиот пререалистичен приказ на нештата (Џобс, 1968, стр.5). Употребувајќи ја својата т.н. теорија на санта мраз – техниката со која се фокусирал на најважните елементи од приказната и ги оставил читателите да извлечат заклучоци за некажаните работи, Хемингвеј напишал навидум обична приказна за истрајноста и гордоста на еден рибар додека се борел со рибата марлин (слична на сабјарката), но и со животот. Со

оглед на честите посети на Куба разбирливо е зошто се поставува прашањето – Дали и како Хемингвеј бил инспириран од овој остров и Кубанците за да го напише своето најдобро и најпознато дело?

Романсата на Хемингвеј со Куба

Врската на Хемингвеј со Куба може да се подели на три периоди (етапи) - пред да ја напише новелата, додека ја пишува и откако била напишана и издадена.

I етапа – Хемингвеј и Куба пред пишувањето на „Старецот и морето“

Првата случајна посета на Куба во 1928 год. на враќање од Франција за САД заедно со сопругата Полин била доволна за Хемингвеј да се вљуби во фасцинантниот остров и љубезниот народ. Подоцна, при честите патувања помеѓу Куба и Ки Вест во 30-тите се спријателил со кубанските рибари Карлос Гутјерез и Грегорио Фуентес, а заедничките авантури и сè што научил за риболовот од нив запишал во статиите за магазинот *Esquire* (Бејкер, 1969, стр.244). Исто така имал желба да се докаже како природнонаучник и да ги проучува рибите марлин во водите околу Куба. За таа цел во 1934 год. со парите што ги добил од статиите купил брод на кој пречекувал голем број пријатели, соработници и познаници. Она што е интересно за овој брод е фактот дека Хемингвеј му го дал името *Pilar*¹ по црквата на Богородица во Сарагоса, Шпанија и прекарот кој го користел за Полин за време на нивната афера додека сè уште бил во брак со првата сопруга Хедли (Мелу, 1992, стр.434).

По Шпанската граѓанска војна во 1939 год. и ангажманот како воен дописник, Ернест пристигнал на Куба заедно со третата сопруга Марта Глехорн и го изнајмиле имотот *Finca Vigia* (имотот Видиковец), кој се наоѓа над гратчето Сан Франциско де Паула на 20 километри источно од Хавана. За време на Втората светска војна заедно со Грегорио Фуентес и уште неколку пријатели ја формирал групата *Crook Factory* (Мејерс, 1985, стр.367) и ги прислушкувале радијата на нацистичките подморници во водите околу Куба, со што ѝ помагал на американската влада. Марта не била воодушевена од овој подвиг и го убедила да известуваат за војната од Лондон, а оттаму Хемингвеј се вратил на Куба со жената која ќе остане негова вдовица, Мери Велш.

II етапа – Хемингвеј и Куба за време на пишувањето на „Старецот и морето“

Негативните критики за книгата „Преку реката, во сенката на дрвјата“ (1950), му ја уништиле репутацијата на врвен писател и Хемингвеј со право бил разочаран. Младата италијанска љубовница Адријана Иванчиќ, која му била муза за неуспешниот роман, го посетила на имотот во Куба во 1951 год. и за време на оваа посета инспирацијата му процветала (Бејкер, 1969, стр.488). Овие

---

1) Црквата го носи името *Nuestra Señora del Pilar (Our Lady of the Pillar)* и според легендите тоа се однесува на појавувањето на Богородица врз столб како привидение на Св. Јаков додека проповедал во Шпанија. Таа го охрабрила да продолжи со ширењето на христијанството и за да ѝ се заблагодари изградил црква на местото каде што се појавила.

Pilar – столб, стожер, дирек, потпора (превод)

новопронајдени желба за живот и инспирација траеле неколку недели, што му помогнало да заврши една од трите планирани книги за „Острови во океанот“ (1970) и да започне со пишувањето на „Старецот и морето“ (1952). Ракописот најпрво бил насловен “*The Sea in Being*” и “*The Dignity of Man*” (Фелдман, 2019, стр.276), а конечниот наслов за првпат бил употребен во писмото што Ернест го напишал до блискиот пријател и издавач Чарлс Скрибнер, барајќи да му вети дека ќе ја издаде приказната за *старецот и морето* по секоја цена (Бејкер, 1969, стр.488).

III етапа – Хемингвеј и Куба по издавањето на „Старецот и морето“

Приказната најпрво ја објавиле во 1952 год. во септемврското издание на магазинот *Life*, а подоцна истата година и како книга. Осумнеделните напори на Хемингвеј да ја заврши приказната биле наградени со огромен успех, распродадени тиражи од новелата и престижните признанија Пулицерова и Нобелова награда за литература (Вагнер-Мартин, 2000, стр. 46). Како благодарност за гостопримството кое Кубанците му го покажале низ годините им ја посветил Нобеловата награда на неа, а парите од неа ги донирал на црквата на нивната заштитничка *Virgen del Cobre* во градот Сантијаго де Куба. Во јули 1960 год. Хемингвеј и семејството засекогаш си заминале од островот бидејќи односите меѓу САД и Куба, која била водена од тогашниот револуционер, а подоцна и претседател на Куба, Фидел Кастро, се заостриле и честите посети на Ернест буделе сомнежи, а и кубанската влада одлучила да ги конфискува имотите на американските државјани.

Инспирација за „Старецот и морето“

И покрај тоа што е тешко да се открие што имал на ум Ернест додека го создавал делото и секој читател си има свои претпоставки, според повеќето критичари постојат две теории за тоа како Хемингвеј ја добил идејата да ја напише новелата.

Една од овие теории е дека Ернест ја искористил или ја „украл“ приказната што ја слушнал од пријателот Карлос Гутјерез, кој со години работел на бродот *Pilar* пред да си замине и на негово место да дојде Грегорио Фуентес. Оваа приказна за стар рибар кој се борел со огромен марлин и поминал неколку дена на отворено море, Хемингвеј прво ја запишал во статијата *On the Blue Water: A Gulf Stream Letter* (1936). Дури и тој во неколку наврати зборувал за тоа колку му се допаднала приказната и за потенцијалот да биде одлична книга доколку успее да ја напише (Бејкер, 1959, стр.479), но и дека пред да започне со пишувањето ја имал на ум цели петнаесет години.

Според другата теорија Хемингвеј сакал новелата да биде еден вид мемоар, со кој метафорички ќе ги прикаже сите маки и неуспеси со кои се соочил при крајот од кариерата и животот. Критичарот Јанг (1966) тврди дека Хемингвеј сакал да напише нешто со кое ќе докаже дека сè уште е истиот генијален писател од порано, исто како што Сантијаго сака да докаже дека сè уште ги има вештините на добар рибар (стр.126).

Вистински личности и фиктивни ликови

Постојано патувајќи и одејќи на авантури, Хемингвеј запознавал интересни личности од различни страни на светот и ги користел тие познанства за да создаде фасцинантни ликови во своите дела, како што е случајот и со оваа новела. Вистинските Кубанци кои ги познавал и му биле пријатели послужиле како инспирација за ликовите во „Старецот и морето“ (1952):

- Главниот лик Сантијаго покажува дека истрајноста, гордоста и пријателството со момчето Манолин се доволни за да му дадат сила да ги преживее искушенијата кои му ги приредува животот. Од бројните истражувања, најблиску што се има дојдено до потенцијално вистинскиот Сантијаго, односно до личноста која послужила како модел за создавањето на овој лик, е кубанскиот деведесет и петгодишен рибар Анселмо Хернандез. Тој во 1965 год. изјавил дека Хемингвеј му ветил дека ќе напише книга за него и имал слики со Ернест од времето кога на Куба се снимала филмската адаптација за новелата (Јанг, 1966, стр.124). Сепак постои и веројатноста Хемингвеј да го базирал ликот врз себеси и своите карактеристики како што правел и претходно (Јанг, 1966, стр.273).
- Манолин е единствената личност која му пружа поддршка на старецот и со своето пријателство му го спасува животот, а на крајот од делото останува како симбол за лојалност и за изгубената сила од младоста. Се претпоставува дека инспирација бил Карлос Гутјерез бидејќи започнал да работи на бродови со рибарите на приближна возраст (7 години) со таа на која започнал да работи фиктивниот Манолин (5 години) (Хемингвеј, 2000, стр.128). Не може ниту целосно да се исклучи можноста ликот да е базиран врз Манолито, синот на сопственикот на локалот во Коцимар каде Хемингвеј често одел (Бејкер, 1969, стр. 466).
- Описот на постарите рибари во ресторанот се темели врз старите чесни рибари кои се бореле за опстанок во периодот пред револуцијата на Фидел Кастро, додека Хемингвеј живеел на Куба и сведочел на нивните маки и сиромаштија. Освен од риболовот во Мексиканскиот Залив тие заработувале за живот и со организирање на пловидби за туристите (Данлави Валенти, 2002, стр. 53). Од друга страна, младите рибари кои му се потсмеваат на Сантијаго се приказ на поновата генерација рибари за да се прикаже исчезнувањето на кубанската традиција и процутот на експлоатативниот риболов (Силвестер и Доналдсон, 1996, стр. 257).
- Безимените туристи кои се појавуваат на крајот од новелата не се од некое посебно значење, но верувам дека Хемингвеј ги вклучил сакајќи да прикаже колку туристите биле неинформирани за островот кој го посетувале и колку несвесни биле за проблемите и секојдневието на локалното население. Голем број американски иселеници и туристи, вклучувајќи го и Ернест, уживале на овој остров забавувајќи се со коцкање, риболов и други активности. Многу од посетителите покажувале непочитување кон убавините на Куба и нејзиниот народ со тоа што не биле заинтересирани да научат нешто повеќе, а сето ова се потврдува со рамнодушниот и погрешен коментар за скелетот на рибата на крајот од новелата.

Локации

Во новелата никаде јасно не се споменува името на местото каде се одвива дејството, туку е опишано само како рибарско селце во близина на Хавана. Ова селце од новелата е најверојатно Коцимар, кое било една од локациите каде Хемингвеј го закотвувал бродот *Pilar* (Нобл, 2016, стр.2) и се наоѓа на девет милји од имотот *Finca Vigia* и седум милји источно од Хавана (Хемингвеј, 2000, стр. 141).

Исто така лесно е да се воочи дека *the Terrace* од новелата е истиот локал *La Terraza* во Коцимар ако ги земеме предвид спомнувањето на името на ресторанот во новелата и честите посети на Ернест на селцето Коцимар и на ресторанот *La Terraza*, каде што рибарите заедно пиеле и разговарале за риболовот (Хемингвеј и Бренен, 2003, стр.100). Овде Хемингвеј на рибарите им поставувал безброј прашања за риболовот, временските услови и нивните искуства на бродовите (Фелдман, 2019, стр.138), со што собрал доволно информации и факти за да напише реалистична приказна.

Во врска со водите во кои ќе отплови Сантијаго, логично е дека станува збор за Мексиканскиот Залив. Можеме да дојдеме до овој заклучок бидејќи во новелата старецот неколку пати напоменува дека рибата го влече на северозапад од брегот на Куба, кон отворени води, односно кон заливот. Земајќи го предвид огромното пространство на заливот од 1.6 милиони км², многу лесно би можел човек со мал брод влечен од крупна риба да се најде изолиран.

Кога Сантијаго зборува за „длабокото“ каде се собираат многу риби тоа се однесува на вистинското место во заливот кое рибарите од Коцимар го нарекувале *'el hondón'*² (Фуентес, 1984, стр.245).

Приказот на религијата во новелата

Делото избобилува со христијански симболи и алузии. Со употребата на сите нив, Хемингвеј ја поставил атмосферата за приказната на реалистичен начин бидејќи и повеќето Кубанци биле побожни католици откако шпанските колонизатори во Куба со себе го донеле христијанството, поточно католицизмот. Тоа било религијата на најголем дел Кубанци сè до 1959 год., кога тогашниот претседател Фидел Кастро ја прогласил Куба за атеистичка држава (Данлави Валенти, 2002, стр. 87).

По тридневното искушение старецот Сантијаго, чие име е варијација од името на светецот заштитник на рибарите – *Св. Јаков*³, се издигнува како олицетворение на Исус. На пример, неговите повредени дланки наликуваат на повредените дланки на Исус, а кога го напаѓаат ајкулите тој испушта звуци какви што би правел човек кога го распнуваат. Кога Сантијаго се враќа дома, тој го носи јарболот до куќичката (каде ги има сликите од Исус и заштитничката

---

2) *el hondón* – длабоко, дно, дупка (превод)

3) *Св. Јаков* е светец кој пред да стане апостол на Исус бил обичен рибар. Подоцна верниците го сметаат за заштитник на рибарите и на Шпанија, а името што го носи главниот лик во новелата Сантијаго, кој е рибар со потекло од Шпанија, е всушност варијација од латинското име на овој светец, *Sancti Iacobi*. Овој светец е истиот на кој му се појавила Богородица како привидение и ја изградил црквата *Nuestra Señora del Pilar* во Шпанија.

на Куба *Virgen del Cobre*) на рамо, исто како што Исус бил принуден да го носи крстот на рамо. На крајот, кога легнува на својот кревет, тој е во истата положба како Исус на крстот со повредените раце испружени над него.

Тргајќи ги настрана сите физички сличности, Сантијаго наликува на Исус и поради тоа што исто како него минува низ безброј маки, се соочува со неизбежната смрт без да се пожали и сето ова го надминува. Исус е буквално воскреснат, а старецот ја „воскреснува“ својата репутација и повторно го придобива Манолин како помошник, кому ќе може да ги пренесе своите мудрост и знаење за следните генерации.

Вреди да се напомене дека постои веројатност Сантијаго да е приказ на Каин, кој според Библијата е првото дете на Адам и Ева и првиот убиец во светот. Се верува дека оваа споредба меѓу Каин и Сантијаго е направена бидејќи и тој е цврсто одлучен да го фати и убие марлиноот, за кој вели дека го смета за брат, како што и Каин го убил брата си Авел и Римјаните го убиле Исус (Велс - Џобс, 1968, стр. 59).

И покрај сите христијански симболи во приказната, критичарката Розенфилд (1968, стр.49) смета дека ниту Хемингвеј, ниту неговиот лик Сантијаго биле религиозни. Нејзиниот став е дека молитвите се само глума, а Сантијаго ветува дека ќе отиде на ацилак во чест на *Virgen del Cobre* ако ја фати рибата, односно доколку му се исполни условот, а не сака да оди доброволно како другите верници. Од *Virgen del Cobre* има и слика во колибата, но таа повеќе служи како спомен на починатата сопруга, отколку како симбол на возвишена моќ (Џобс, 1968, стр. 49). Уште поголем доказ дека тој не е вистински верник е фактот дека Сантијаго не се моли за сопствениот спас како што би се молел вистински христијански верник, туку се моли за смртта на рибата без оглед на тоа колку е таа прекрасна (Џобс, 1968, стр. 49).

Од друга страна, во својата анализа Валдемир (1957) расправа за можноста Сантијаго воопшто да не е побожен, туку дека Хемингвеј го создал да верува во т.н. *филозофија на Човекот* и неговите способности до степен на религија (стр.163). Ернест израснал во побожно семејство и имал почит кон верниците, макар што тој самиот никогаш не бил голем верник. Ова е главната причина да создава ликови кои ќе се потпрат на себе кога работите ќе тргнат наопаку наместо да чекаат молитвите да ги спасат, но никогаш не ја исклучува можноста тие да се молат. Најсоодветен и најточен опис за *религијата на Човекот* е следниов извадок од анализата на критичарот Викс (1962), кој тврди дека:

„Хемингвеј не станал побожен за да ја напише „Старецот и морето“. Тој отсекогаш бил, но неговата религија не била традиционална како останатите. Тој ја слави, отсекогаш ја славел, *религијата на Човекот*; „Старецот и морето“ само ја воздига малку повеќе од претходните дела на Хемингвеј... Откако бил повреден во експлозија во Втората светска војна, Хемингвеј бил побожен егзистенцијалист кој се обидува да биде католик.“

Останати паралели меѓу реалноста и новелата

Како резултат на престојот на Куба и нејзиното влијание врз Хемингвеј, во новелата се вклучени повеќе детали и елементи од кубанската култура кои во овој дел од трудот ќе бидат наброени и објаснети.

Најпрво мора да се спомене употребата на шпански фрази и зборови во новелата, кои Хемингвеј ги вметнал за да ја направи приказната поавтентична, со оглед на тоа дека дејството е сместено во држава каде се зборува овој јазик. Неговите ликови ги користат зборовите и фразите: *viejo, bodega, que va, sala(d) o, negro, la/el mar; agua mala, El Campeon, galanos, juegos*, кои во превод значат: старец, продавница, како оди, баксуз, црнец/црнчуга, морето, зла вода/зло море, Шампионот, ајкули, игри итн.

Потоа исхраната на Сантијаго се состои главно од риба, поточно туна, исто како и исхраната на кубанските рибари и локално население, а оброкот кој Манолин му го носи на Сантијаго - црн грав и ориз, пржени банани и чорба (Хемингвеј, 1952, стр. 7) е всушност традиционален за кубанската кујна.

Сиромаштијата, освен што ги принудувала луѓето лошо да се хранат, придонесувала и да се влоши нивната здравствена состојба. Хемингвејовиот опис на Сантијаго открива дека тој има рак на кожата како резултат на постојаната изложеност на сонце (Хемингвеј, 1952, стр. 1). Оваа болест се појавувала кај многу рибари на Куба и ретко била лекувана со соодветните третмани и лекаства. Докторот на Ернест на Куба, Сотолонго, тврди дека она што е опишано во новелата не е рак туку т.н. "cloasma", болест на лушпеста кожа предизвикана од претерана изложеност на сонце, но со сигурност не е рак како што Ернест запишал во приказната (Фуентес, 1984, стр.241), а и Хемингвеј ја имал истата кожна болест.

Ернест уживал да гледа бејзбол и да го подучува неговиот најмал син и другарчињата, група наречена „*Las Estrellas de Gigi*” (Фуентес, 1984, стр. 35), како да играат, а и пишува за овој спорт и играчот Ди Мацио во новелата. Дури и го создал ликот Сантијаго да се мотивира да ги издржи маките со мислата дека неговиот омилен играч не би се жалел да е на негово место. Другата причина поради која Ернест пишувал за овој американски спорт бил фактот дека Кубанците го играле и уживале во него откако го присвоиле во обид да се разликуваат од шпанските колонизатори и културата која им ја наметнале (Данливи Валенти, 2002, стр. 239).

Следната сличност меѓу реалноста и новелата е коцкањето, кое било достапно и доста евтино за стандардите на американските посетители, а било забрането со закон во САД. Куба за туристите била *остров на задоволства* (Данливи Валенти, 2002, стр. 75) и економијата на земјата растела токму поради коцкањето по локалите и казината, но можеле да си го дозволат само побогатите додека лотариите и обложувањето на спортови вообичаено биле достапни на средната и ниската класа (Данливи Валенти, 2002, стр. 139).

Сантијаго во новелата исто така споменува купување на лоз бидејќи сака да провери дали ќе му се смени среќата ако лозот е со број осумдесет и пет, бројот на денови кои ги поминал без улов (Хемингвеј, 1952, стр. 5).

Ова води до идејата за среќа и несреќа која не само што е присутна и во

новелата и во кубанската култура туку и во животот на Хемингвеј. Многу од одлуките и постапките Сантијаго ги базира врз среќата исто како повеќето Кубанци, што се согледува во нивното учество во игрите на среќа. Според сведоштвото на рибарот Грегорио Фуентес, Ернест исто така бил суверен и во џебот секогаш носел среќно камче (Фуентес, 1984, стр.83). Бројот тринаесет му бил омилен на Хемингвеј, го сметал за добар знак, иако во Куба го имал спротивното значење, та дури и регистарските таблички на сите негови автомобили го содржеле овој број (Фуентес, 1984, стр. 83).

Со разгледувањето на сите овие примери и паралели не може да се негира фактот дека Хемингвеј искористил многу детали од секојдневниот живот на Кубанците и од нивното општество и со тоа напишал приказна која се карактеризира со автентичност и реалистични ликови и случки.

Заклучок

Во овој труд целта беше да се направи анализа на новелата „Старецот и морето“ (1952) и со тоа да се разгледаат инспирациите кои Куба му ги понудила на Хемингвеј и паралелите меѓу самата новела и реалноста, односно неговите искуства заедно со Кубанците. За Хемингвеј се знае дека црпел инспирација од своите авантури и искуства и макар што читателите и критичарите си имаат свои ставови кои е невозможно да бидат идентични, не може да се одрече она што е јасно - дека Куба имала важна улога во создавањето на оваа новела. Локациите, личностите, искуствата, сè на островот на некој начин има придонесено за Хемингвеј да го напише своето најдобро дело. Ернест Хемингвеј успешно ја преточил својата љубов и почит кон островот и народот во оваа навидум обична, но трогателна приказна за еден старец и неговиот посакуван улов, рибата марлин.

Користена литература:

1. Baker, C. (1959). *Ernest Hemingway: Selected Letters 1917-1961*. Charles Scribner's Sons, New York.
2. Baker, C. (1969). *Ernest Hemingway: A Life Story*. New York: Collier Books.
3. Donaldson, S. (1996). *The Cambridge Companion to Ernest Hemingway*. Cambridge University Press.
4. Dunlavy Valenti, P. (2002). *Understanding The Old Man and the Sea: A Student Casebook to Issues, Sources, and Historical Documents*. The Greenwood Press.
5. Feldman, A. (2019). *Ernesto: The Untold Story of Hemingway in Revolutionary Cuba*. Melville House Publishing: Brooklyn, NY.
6. Fuentes, N. (1984). *Hemingway in Cuba*. Lyle Stuart Inc.
7. Hemingway, E. (1929). *A Farewell to Arms*. Charles Scribner's Sons.
8. Hemingway, E. (1936). *On the Blue Water: A Gulf Stream Letter*. Esquire.
9. Hemingway, E. (1950). *Across the River and into the Trees*. Charles Scribner's Sons.
10. Hemingway, E. (1952). *The Old Man and the Sea*. Charles Scribner's Sons.
11. Hemingway, E. (1970). *Islands in the Stream*. Charles Scribner's Sons.
12. Hemingway, E. (2000). *Hemingway on Fishing*. The Lyons Press.
13. Hemingway, H. & Brennen, C. (2003). *Hemingway in Cuba*. Rugged Land LLC, New York: NY USA.
14. Jobs, Katharine T. (1968). *Twentieth Century Interpretations of The Old Man and the Sea: A Collection of Critical Essays*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
15. Mellow, J. R. (1992). *A Life Without Consequences: Hemingway*. Addison-Wesley Publishing Company.
16. Meyers, J. (1985). *Hemingway: A Biography*. Harper & Row, Publishers, Inc., New York.
17. Noble, Dennis L. (2016). *Hemingway's Cuba: Finding the Places and People that Influenced the Writer*. McFarland & Company.
18. Rosenfield, C. (1968). "New World, Old Myths." *Twentieth Century Interpretations of The Old Man and the Sea: A Collection of Critical Essays*. Ed. Katherine T. Jobs. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
19. Sindelar, Nancy W., (2014). *Influencing Hemingway: People and Places that Shaped His Life and Work*. Rowman & Littlefield.
20. Wagner-Martin, Linda. (2000). *A Historical Guide to Ernest Hemingway*. Oxford University Press: Oxford.
21. Waldmeir, J. (1957). "Confiteor Hominem: Ernest Hemingway's Religion of Man". *Papers of the Michigan Academy of Sciences, Arts, and Letters XLII*.
22. Weeks, R. P. (1962). *Hemingway: A Collection of Critical Essays*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J.
23. Young, P. (1966). *Hemingway: A Reconsideration*. The Pennsylvania State University Press: University Park and London.

СИМБОЛИКАТА НА ЗНАЧЕЊЕТО НА ПТИЦИТЕ ВО ДЕЛАТА НА ВИДОЕ ПОДГОРЕЦ

Лилјана Јовановска¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
lsjovanovska@yahoo.com

Апстракт: За објаснување на самиот поим *символ* (лат. *symbolum* < грч. *σύμβολον*: знак) постојат повеќе дефиниции: *предмет, дејство и сл. што служи како условен знак за некој поим, идеја; уметнички лик што предава условно некоја мисла, преживеалица; воопшто: знак, означување на сите карактеристики.*¹ Ако од цитираново направиме паралела со темата на овој труд, ќе дојдеме до тоа дека сето ова нè упатува на сфаќањето дека читајќи го литературното дело, покрај соочувањето со содржината кога ликот предава некоја мисла и преживеалица, треба да ја бараме симболиката и длабоките значења скриени зад зборовите на авторот, да откриеме која е смислата и суштината на самото дело за подобро да разбереме што сакал да каже самиот тој. Симболиката ја бараме постојано, надевајќи се дека ќе откриеме нешто повеќе, нешто што ќе ни даде духовна храна и нешто што кога ќе го разбереме, ќе ни помогне да направиме пресликување врз нас и нашето душевно воздигнување. Во овој труд ќе се осврнеме накратко на творештвото на Видое Подгорец, посебно на неговата проза и на значењето на симболиката на птиците во неговите дела.

Клучни зборови: *символ, птици, проза, Видое Подгорец*

---

1) Дигитален речник на македонскиот јазик (Достапно на <http://drmj.eu/search/%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B1%D0%BE%D0%BB>)

SYMBOLISM IN THE MEANING OF THE BIRDS IN THE WORKS OF VIDOE PODGOREC

Liljana Jovanovska¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
lsjovanovska@yahoo.com

Abstract: There are more definitions of the meaning of the word symbol (Latin *symbolum* < Greek *σύμβολον*: sign) such as: object, activity etc. that is used as a conditional sign of a certain thing, idea, artistic character that nominally represents a certain idea, experience; generally: a sign, indicating of all the characteristics. If we compare this quotation with the main theme of this work we will realize that all these things bring us to the understanding that while we are reading the literary work, besides facing with the content when the character demonstrates a certain thought and experience, we need to look for the symbolism and the deeper meaning hidden behind the words of the author, to reveal the main point and essence of the work itself in order to understand better what he was trying to tell us. We constantly seek for symbolism, hoping that we will discover something more, something that will give us food for the soul and something that, as soon as we understand it, will help us replicate it on us and our spiritual growth. In this paper we will briefly analyze the works of Vidoe Podgorec, especially his prose and the meaning of the symbolism in his works.

Key words: *symbol, birds, prose, Vidoe Podgorec*

Вовед

Птицата како симбол и како мотив е стара исто колку и човештвото. Таа симболика ќе биде предмет на проучување и разложување во овој труд.

Секогаш птицата е симбол за душата. Кога набљудуваме со која леснотија птиците полетуваат и летаат, како со складни движења понираат, се пресретнуваат и усмеруваат, за потоа со складни замавнувања на крилата повторно да се издигнат и да летаат по небото стремејќи кон својата цел во бескрајната далечина, во нас може да се распламти праодамнешната желба да се ослободиме од силата на Земјината тежа и ние да го искусиме истото. Со својот слободен лет птиците ја отелотворуваат симболиката која нè тера и ние да посакаме да се вивнеме и да ја почувствуваме таа неизмерна слобода на телото и душата. Убавината на птиците во лет нè издигнува од јаремот на нашето постоење и го раѓа копнежот кој ни дава крила, сакаме и ние да го следиме својот пат, да летаме ускладени како нив еден до друг, да лизга нашето тело преку бескрајните далечини, да го напуштиме својот стар живот за да дојдеме до целта. Со секое замавнување на крилата, во нас расте копнежот на душата, ни ја пее својата песна за далечините, убавината, љубовта. И колку песната посилено и појасно одсвонува, толку повеќе ни стануваат јасни границите на нашето постоење и желбата да се свртиме кон нешто ново и поинтересно, да се

свртиме кон душевната птица во нас и да се свртиме кон истомислениците и да се групираме со нив.

Птиците се метафора на заминувањето, промените, нестабилноста, но и прилагодувањето, флексибилноста. Символ се, а и навистина се тука. Околу нас. Со нас. Во книгите исто така.

Птицата како символ и мотив во литературата се појавува уште од времето на симболистите, кај Шарл Бодлер, Едгар Алан По, потоа кај Харпер Ли, Адам Брукс, Вида Огњеновиќ, Жежи Косински и плејада други автори кои го негувале овој символ и преку него ги одразувале своите душевни бранувања, размислувања и ги пренесувале своите пораки.

Видое Подгорец е еден од нив кој „природата ја поистоветува со уметноста“ (Идризовиќ, 1988: 241) и птицата како дел од таа природа му послужува како мотив и символ преку кој ќе го пренесе своето видување и разбирање на животот и сè она што се случува околу него и што како морална порака сака да ни го пренесе.

Видое Подгорец – уметник на пишаниот збор

„По изворноста на институцијата, опфатеноста на животот и просторноста на делото, Видое Подгорец е единствен феномен не само во македонската литература“ (Идризовиќ, 1988: 237), туку и пошироко. Ако имаме на ум дека создал огромен број книги поезија, проза, патописи, критики и приказни, тоа го прави него Олимп на книжевната сцена. Овој „расен писател за деца“ „сè што напишал, дури и кога не е секогаш најбеспрекорно и сосем ново, пленува со начинот на соопштувањето, со занимливоста на фабулата, со искултивираниот јазик и стил и, не на крајот, со емоционалноста на зборот, стихот, реченицата...“ (Друговац: 143)

Обемот и бројот на неговите дела восхитува и пленува. „Буди стравопочит таа, жанровски разновидна, естетски и педагошки релевантна библиотека од која читателот многу дознава и за своето национално историско минато и за животните преобразби во современоста, со многу човечки драми и недоброј детски дилеми, радости и болки со кои се исполнети книгите на овој хуманист“ (Друговац, 1996: 303)

„Немирот на овој творец и ангажираноста со животот како да немаат граници“. „Тој е уметник кој покажа дека инспирацијата не му пресушува во нашето време и дека со нови остварувања покажува богат и изворен талент“. „Делото на Видое Подгорец е потврда за исконската врзаност на човекот за почвата, неговата преданост кон хуманизмот и идеалите на слободата“ (Идризовиќ, 1988: 237)

„Прозата на Видое Подгорец претставува раскошно богатство од теми и мотиви изразени преку многубројни збирки од раскази и романи“. (Цацков, 1997: 143) Тој успеал преку повеќедецениското творештво да создаде огромен број пријатели и поддржувачи на неговото дело, да иницира многу истражувања и проучувања на темите и мотивите застапени во неговите книги и да поттикне многу трудови кои се обидуваат да ја објаснат симболиката во нив, да го пронајдат значењето и да успеат да извлечат заклучоци.

Видоес Подгорец – сликар на животните, природата, птиците

„Животните отсекогаш имале свое место во литературата. Човекот од памтивек бил поврзан со животните. Анималноста во детската книжевност е една од почестите теми“ (Денкова, 2016: 163).

Раскажувачката постапка на Подгорец е резултат на еден длабок личен опит на авторот, дело на еден креативен дух кој непрестајно го перфекционира тој значаен аспект на своето дело. Како познавач на нашето село и на народниот живот, Подгорец пасионирано ја доживува природата, човекот во неа, детето во неа, детето во природата, човекот во неа, неговите миленици – животните, убавината на родниот крај. Длабокото познавање на светот на детето, на авторот му овозможува да проникне во него, да ја создава својата литература според мерката на тој свет, но и да го збогатува и да му ги шири хоризонтите. (Мицковиќ, 1987: 9–29) Човекот од памтивек бил поврзан со животинскиот свет. И во праисторијата тој ги ловел и припитомувал животните за да опстане. Таа судбинска поврзаност на човекот со животните влијаела на тоа тие многу рано да станат негова важна инспирација и преокупација. (Ристановиќ, 2010: 48–49) Подгорец постојано во своите дела ја слика природата, ги почитува животните, птиците, инсектите и нè тера да го откриеме длабокото значење и симболиката на неговите зборови.

Ненарушената слика на природата запамтена од детството го опседнувала Подгорец. Од извонредните описи на реките и шумските бистри извори, вировите, росата во која се мијат птиците, тревата, инсектите, од водата која е животворен сок, описите на планината, шумите, цвеќето и останатите растенија, тој својата поетска и животна енергија ја дарува создавајќи симболични слики кои оживуваат и ја доловуваат суштината на неговата мисла.

Симболиката на значењето на птицата како мотив во делата на Видоес Подгорец

Птицата како симбол и како мотив е стара исто колку и човештвото. Самата Библија, имено, развива многу алузии на птиците и птичјиот свет. Меѓу небеските птици, лебедот, орелот, сојката, се најмногу застапени мотиви. Од деталите на мотивите врзани со птиците, најмногу се тематизираат крилата, птичјиот лет и пеење. Птичјото пеење е како возвишување на човечката душа, па не е ни чудно што во прасловенскиот орнитолошки симболизам на птицата, мотивите што се поврзани со поимот птици, ја претставуваат човечката душа, нејзината кршливост, нежност и прозирност. Тие се моќен и сеприсутен симбол. Птиците се метафора на заминувањето, промените, нестабилноста, но и прилагодувањето, флексибилноста. Симбол се, а и навистина се тука. Околу нас. Со нас. Во книгите исто така.

Видоес Подгорец е еден од тие автори, кој „природата ја поистоветува со уметноста“ (Идризовиќ, 1988: 241) и птицата како дел од таа природа му послужува како мотив и симбол преку кој ќе го пренесе своето видување и разбирање на животот и сè она што се случува околу него.

Во повеќето негови книги се застапени птиците, тој ги опишува, им се восхитува, преку нив ни ги пренесува своите сфаќања и доживувања на животот, ги пренесува своите морални пораки и се обидува да допре до читателот. Нè тера на размислување, нè тера да ја сфатиме неговата мисла, да ја препрочитаме и меморираме, да ја разбереме.

Во романот „**Прокудени птици**“ е прикажана судбината на децата Васко и Петар зафатени од виорот на Втората светска војна. „Тоа се деца, со право ќе речеме, без детство, тоа е едно босоно, гладно, исплашено, но и смело воено детство без детство, чијашто проекција Подгорец ни ја дал во дваесет и две поглавја, именувајќи го секое од нив посебно, така што може да се има претстава за низа поврзани раскази, низа солидно поврзани епизоди во една нераскинлива целост“. (Друговац, 1996: 317)

Темата не е непозната. Ова е расказ за Васко и Петар, за борците-партизани, за мачениците патриоти, и ова е приказна-аманет на поколенијата на децата и возрасните да се сеќаваат и да паметат. (Друговац, 1996: 317) Преку судбината на овие момчиња, и судбината на сите од селото, всушност Подгорец ни ги доловува страдањата и ужасите на луѓето опфатени од виорот на војната и во еден момент да напише: *Мажите, жените и децата како прокудени птици ги напуштаат своите гнезда, бегајќи пред црните канџи на стравот.* (Подгорец, 1964) Во оваа реченица е вткаена целата симболика на насловот на романот посветен на сите оние кои војната ги натерала, бегајќи од окупаторот како „прокудени птици“, да одлетаат од родното огниште плашејќи се за својот живот и животот на најблиските.

Преку зборовите на воденичарот Геран обраќајќи им се на Васко и Петар, можеме да го разбереме она кон што нè насочувал Подгорец да разбереме: *Вие не сте веќе деца. Пред мои очи, сами за неколку дни, неволата ве натера да созреете предвреме. Гнездото на вашето детство се разнесе, го разурна бурата на војната и сега вие сте птици, кои самиот живот ги научил да летаат и да се снаоѓаат. Вие го положивте тој страшен испит, пораснавте...* (Подгорец, 1964) Но, не заборава да ни покаже дека кај нив се раѓа револтот и тие „птици“ одлетуваат во планината каде се организираат и во „јато“ се враќаат сите заедно, и најмладите и најстарите, да нападнат и да си го повратат насилно одземеното „гнездо“. Симболиката е во тоа дека секоја птица, каде и да лета во бескрајниот небесен простор, секогаш се враќа во своето гнездо, борејќи се за него.

Во романот во уште еден момент ќе ја сретнеме птицата како симбол кога курирчето Петар ќе биде пратено во тајна мисија во градот и како лозинка е употребена реченицата: *Дедо, вие не ли продавате кафези со птици?*, каде Подгорец симболично алудира на кафезот како симбол на одземената слобода, а пак во продолжението на лозинката да следи прашањето: *А што стана со гулабите?*, пак алудира на еден веќе познат симбол, гулабот – симбол на мирот, на слободата, која е толку посакувана од носителите на дејството во романот.

Канаринката, како мала, но прекрасна птица-песнопојка, која исто е среќна кога е слободна, ќе му послужи на Видое Подгорец како мотив во книгата „**Прости ми канаринке**“. Тоа е книга-спомен во која е опишан „еден

подзаборавен свет, но толку близок и насушен“ (Петревски: 140) која што е занимлива ретроспектива и евокација на детството каде ликовите на децата доминираат и каде тие деца се соочуваат со своите морални дилеми и кои им помагаат да разберат и да пораснат. Се зборува за еден сиромашен свет каде дедото го учи внучето да се навраќа во воденицата за да се присети на детството, *оти тоа од сè најдолго се памети, најсилно се сака и најмногу се жали...* (Подгорец, 1964: 8) Се зборува за дедото што не може да го прати внучето-сираче да се школува, за детето кое длабоко го погодува прекарот „кукавица“, кога одбива да краде цреши спречен од својата морална дилема за крадењето како негативна постапка, зашто *туѓите се туѓи*.

Но, во истоимениот расказ, како и самата книга „Прости ми, канаринке“ *чурликањето на канаринката е потажно од секогаш* и момчето Павле погрешно сфаќа дека тоа е поради неговото заминување на работа. Подоцна, кога тој ќе го почувствува понижувањето, ограничувањето и омаловажувањето, ќе разбере дека всушност *туѓиот двор беше кафез за Павле, а Павле заробена птичка во него!* (Подгорец, 1964: 37) и дека кутрата птица *никогаш не била радосна* и дека причината за тоа е *тагата по загубената слобода и нејзината желба за слободен лет*. Во тој момент цврсто и непоколебливо решава дека *никому нема да му биде роб*, се враќа дома за да ѝ прошепоти на канаринката отворајќи ја вратичката од кафезот со намера да ја ослободи: *Прости ми канаринке, што досега те држев во ропство! Прости ми! Ни сам не знаев колку е тешко да бидеш заробен... догледање песнопојко моја!* (Подгорец, 1964: 38) И во овој прекрасен расказ Подгорец се навраќа на мотивот на изгубената слобода, само под други услови, и на симболичен начин, повторно преку птиците, ни помага да ја разбереме пораката што ни ја праќа – силниот протест против социјалната неправда.

Додека пак, во расказот „Грлица“ детето Гавро преку објаснувањето на старецот сфаќа што значи кога ја задоволуваш желбата за лов, да предизвикаш не само смрт на едната птица, туку и на целото семејство птици, и тука на еден симболичен начин авторот повторно ни дава една морална поука дека подлабоко, потемелно и пошироко треба да размислиме пред да постапиме сурово одземајќи го слободниот лет на птицата.

Понатаму, во преостанатите раскази можеме да ги сретнеме потполошките, жаребиците и сите се насликани перфектно со особините по кои ги симболизираме, но посебно впечатлив е расказот за уништеното штрково гнездо и стравот дека *птиците ќе нè проколнат*, но и чувството на *жал спрема штрковите кои кога пролетта ќе го раззелене широкиот двор, тие ќе дојдат, ќе кружат над покривите од куќите и ќе го бараат своето старо гнездо. Но, него ќе го нема...* (Подгорец, 1964: 82), а нашиот народ од нашата историја многу убаво знае што значи разурнато и уништено гнездо, за што Подгорец многу суптилно и симболички нè потсетува.

Во книгата „Сивиот одмазник“ низ дваесетте раскази Видое Подгорец повторно се навраќа на описите на природата, растенијата во неа, животните и птиците, ни помага да ја разбереме борбата за опстанок, симболиката на кругот на животот и пак нè учи да извлечеме морална поука од постапките.

Во расказот „Смртта доаѓа тихо“ повторно се сретнуваме со еден предатор кој полека, во потрага по храна ги коси дивите патки, посебно тетребите – ги прекинува во нивната љубовна игра, во најубавите моменти од животот кога срцето е исполнето со среќа, кога сето тело трепери од незадржлива радост и страст. (Подгорец, 1969: 105) Овие птици не успеваат да полетаат со своето јато. Меѓутоа авторот и во овој случај не дозволува злосторникот да остане неказнет – *смртта доаѓа тихо*.

Во друг расказ е спомнат бувот кој Подгорец, како и другите автори во литературата, симболично го претставува како неранимајко, арамија, кој со својот крик ќе огласи: *Ајде, време е ние разбојниците да тргнеме на лов!* (Подгорец, 1969: 131)

Во „Последниот лет“ ни е дадена симболичната борба на два предатора, еден на земјата, еден на небото, кои поради својата алчност ќе бидат казнети и во очите ќе остане само желбата за последниот лет (Подгорец, 1969: 160) преку кои се симболизирани различните видови луѓе кои не бираат средства во оправдувањето на својата цел, за на крај да платат со животот за тоа.

Преку приказната за „Дивите гулаби“ ние се запознаваме со грижата на родителите за своето семејство, напорите дечињата-гулапчиња да се научат на сè што треба да знаат и како да „пролетаат“, да го запознаат светот и да знаат да се снајдат сами во животот истрпувајќи ги сите искушенија.

Тетребите повторно се сретнуваат во истоимениот расказ каде нивната семејна среќа за малку ќе биде прекината од уште еден стрвник – јастребот, ако Подгорец не реагира преку ликот на ловецот и на крај заврши со објаснувањето: *на земјава треба да им се прави место на оние што сакаат мирно да живеат* (Подгорец, 1969: 202)

Во „Воздушниот разбојник“ авторот, иако пак го слика разбојникот, јастребот, само сега го става во улога на бранител на семејството, на своите родени чеда, и затоа во овој случај тој е моралниот победник. На крајот, сепак, добиваме симболично објаснување на прашањето до кога треба да се грижи за немоќните птици – *додока тие не станат способни сами да се грижат за себеси*.

Понатаму во книгата ја сретнуваме прекрасната чучулига – симбол на убавото и „вечна шарба на небесното платно“ („Срцето на природата“), ја следиме борбата на сивите чапли – симболи на натрапниците и узурпаторите, и штрковите – симболи на добрината, кои јуначки се борат во желбата да си ги вратат своите гнезда, без разлика на последиците („Штркови“).

Во „Лет без граници“ преку приказната за Златко, за алуминиумскиот прстен на дивата патка која од преголема тага по својот мртов другар оди во непознати пространства каде ја наоѓа само својата смрт, ја разбираме симболиката на бескрајноста на небото и *дека за крилјата нема граници, а за тагата нема пространства*. (Подгорец, 1969: 242)

„Отиде со жеравите“ е мала книшка во која низ петнаесетте раскази Подгорец поворно се навраќа на детството, ги опишува скриените катчиња на детската душа погодена од ужасите на војната, длабоките страдања предизвикани од неа, трепетот и стравот на едно уништено и украдено детство.

Во истоимениот расказ, преку симболиката на жеравите кои летаат по бескрајната небеска шир и заминуваат во далечни непознати небесни предели, малото девојче си го објаснува заминувањето и невраќањето на таткото кој *отиде со жеравите во непознатите темнини на есенската ноќ*. (Подгорец, 1967: 16) Малото девојченце чека татко ѝ да се врати, постојано гледа во неговата замаглена и пожолтена слика на ѕидот и копнее повторно да ги слушне зборовите: *Гулапче, на мене личиш. Повеќе на мене...* (Подгорец, 1967: 15) На крајот *времето тече. Се сменуваат пролетта со летото, есента со зимата. И нишуваат долг обрач со години. Јас не сум веќе малечка*. Сепак останува длабоко врежано во детските очи некое матно сеќавање на мил незаборавен лик со топла насмевка. *Не знам... А, сепак, го запаметив. Од сè најмногу: онаа темна, врнежлива есенска ноќ кога над селото летаа жерави и нивните крикови како да навестуваа коб*. Сфаќа дека виорот на војната го однесува таткото и останува заклучокот: *А едно беше непобитно сигурно: Отиде со жеравите и не се врати*. (Подгорец, 1967: 19)

Симболичното опишување на славејот во расказот „Дивиот јоргован“ кој правејќи го гнездото како да ја влетува во него сета своја љубов и грижа, сета своја добрина и песна и „несебично ги разлева сребрените нишки на својот глас“ и во чија песна детето, обременето од мислата за болната мајка и таткото на фронтот, растуреното семејно гнездо, грижата несвојствена да ја носи некој на таква возраст, наоѓа утеха. Песната на славејот – симболот на убавата весела песна, го орасположува и заедно со мислата за дивиот јоргован, му помагаат на момченцето на момент да заборава на своето страдање. Подгорец, внесувајќи ги овие симболични елементи од природата, не дозволува детенцето, покрај тоа што војната му го украде детството, до крај да венее без да има барем мала ронка утеха.

Војната повторно ќе биде причина за раселувањето и уништувањето на детството и предвременото созревање во романот „Летот на белата гулабица“. Подгорец исклучително пластично ја слика судбината на Еврејчето Соломон Леви кое бегајќи од нацистичкиот прогон од Барселона, заедно со своето семејство ќе застане во нивите и ливадите покрај Вардар и ќе се обиде да се пронајде себе си.

Уште еднаш Подгорец суптилно ќе ја вметне птицата како симбол и преку приказната на стариот дедо Хуан од Барселона за „преубавата и прекротка“ бела гулабица – заштитничка и помошничка на сиромашните. Гулабицата како симбол на убавото, мирот, не може да биде оставена да помага и да ги усреќува страдалниците, зашто „добродетелта не може да живее долго меѓу луѓето“. (Подгорец, 1982: 39) Ќе биде убиена од оние кои им завидуваат на послабите, посиромашните и не дозволуваат да имаат барем некаква утеха.

И низ целата содржина на романот Подгорец ќе ја вметнува симболиката на белата гулабица како светла точка, надеж за утеха и добрина за измаченото семејство Леви. Кога доаѓа Ленче кај него дома, Мони верува дека „таа среќа сигурно му ја донела белата гулабица“. (Подгорец, 1982: 60) На моменти девојката ја поистоветува со гулабицата и верува дека таа му е спасителка и се радува кога ќе поминат долго време заедно и нема да му се верува дека *никогаш*

досега не бил толку близу до белата гулабица, до избраницата на своето срце. (Подгорец, 1982: 78) Таа прекрасна девојка му помага во најтешките мигови на семејството Леви носејќи им храна и не е чудно во еден момент Соломон за миг да се сети на приказната на стариот рибар, дедо Хуан од Барселона и пред неговите очи се раширија нежните крилја на бланка коломбино. О, бела гулабице, на среќата на сиромашните барселонски рибари! Зарем оваа, што пред малку беше тука, не е белата гулабица на мојата, на нашата среќа? Таа, вистина, не ни го полни чулот со риби, но затоа секој ден ни носи по малку брашно, грав, или мрс, така што ние сè уште не сме ја сетиле сета мизерија на окупацијата. Отсега така и ќе те викам, Ленче: бланка коломбино! Белата гулабица на мојата среќа! (Подгорец, 1984: 116)

Длабочината на својата љубов Соломон нема храброст да ја сподели со „белата гулабица на својот живот“ и ќе ги пренесе тие чувства во тетратката пишувајќи ѝ писмо во кое на еден искрен начин ќе се отвори, ќе каже за стравот од последиците на војната и дека таа мисла го следи како „сопствената сенка“, ама сфаќа дека не може да си помогне, пишува за „експлозијата“ во својата душа по секоја средба со тебе ама чувството дека ти не си рамнодушна со мене ми внесува во градите една бескрајна топлина, чудесен трепет, сладок немир што не може да се објасни со зборови, зашто и за најстрашните работи што се случуваат во нашиот живот, можат да се најдат зборови, ама за ова – не. (Подгорец, 1982: 131–132)

На еден впечатлив и силен начин ги пренесува своите страдања како туѓинец и натрапник кој талка по светот и кој, конечно, во Скопје почувствувал дека има свои браќа и своја татковина. На својата бела гулабица на своите несоници ѝ објаснува дека не се срами од својата љубов и мисли на неа дури и кога затворите се полнат со нивни другари и вели дека тоа е посилено од него и не е способен да ги скроти своите сопствени вулкани што ми ја зовриваат крвта и ми ја потресуваат душата со најдрагите експлозии. (Подгорец, 1982: 133)

Подгорец на еден мајсторски начин симболично во тој момент ќе ја вметне борбата на страчката – насилникот, и грлицата – мирниот човек, и ќе му понуди утеха на Соломон за полесно да разбере дека: *Еве, и меѓу птиците се водат војни. И меѓу нив има насилници! Страчката не успеа да ја грабне мирната грлица, но нема да се откаже од своето разбојништво. Ќе чека друг згоден момент да ја нападне. Конечно ќе ја сфати смислата на животот: Значи, сите оние што им донесуваат некаква полза на луѓето, макар и со своите тивки песни, секогаш се под удар на насилниците! О, зошто е тоа така? Зарем белата гулабица им направила некакво зло на богатите рибари, па ја отстрелале? Зависта и злотата ли владеат во светот? Дали некогаш човештвото ќе се ослободи од тие пороци; дали еднаш човекот ќе ја исчисти својата душа од сите црнили?*

И конечно, во моментот на крајот од романот кога Соломон паѓа од куршумот што му ги понижува градите во тој кус интервал меѓу последните здивови на животот и вечната вкочанетост што ја донесуваше смртта, смогна тивко и нечујно за нечие уво да изговори само неколку зборови: - *Успеа... летот на белата гулабица...* (Подгорец, 1982: 133) Овде Подгорец ни помага да

ја сфатиме суштината на симболиката дека белата гулабица е спасена, жртвата е Соломон, ама таа останува жива и пак во иднина ќе продолжи да им помага на сиромашните.

Во книгата раскази „**Птиците одлетаа**“ Подгорец уште еднаш се навратил кон првата љубов и таа всушност „е „довршување“ на топлата првољубена приказна за „Туника“. (Петревски, 1999: 146)

„Птиците одлетаа“ е книга-целина, но и секоја глава, сама за себе, претставува и може да се доживее како приказна. (Петревски, 1999: 146) Преку приказната за канарката во првиот расказ „Птицата на детството“ птиците се употребени како симбол за детството, кое одлетува оставајќи ги спомените за еден неповратен период од животот. Тој симболичен мотив за заминувањето на детството како птица повторно ќе се сретне кога храбро се бере букетот за саканата Туника во „Безумна храброст“ и објаснувањето дека *да пуштиш една заробена канарка на слобода – тоа сè уште не е збогување со детството. Тоа не е онаа остра и видлива граница, зад која почнува младоста и оној вистинскиот, големиот, сериозниот живот, исполнет со многу тревоги и грижи.*

Во „Летен дожд“ е раскажана случката за белите лебеди и уште еднаш е употребен симболот птици. Во литературата лебедот симболично претставува елеганција, грациозност, чистота, неизмерна верност. Во суштина лебедот претставува симбол на поетот и поезијата воопшто. Овде децата не размислувајќи го отепуваат едниот лебед и стануваат сведоци на длабоката љубов и верност кога од жал умира и другиот лебед.

И на крај, сепак е оставен просторот за продолжување на љубовниот копнеж, со оставањето на адресата за контакт по заминувањето на Туника и тагата во срцето на момчето.

Во дел од делата со сказновидна содржина, Видое Подгорец исто така симболично ги претставува птиците, трудејќи се преку нив да ни пренесе морални поуки. Во „**Царската птица**“, посебно преку зборовите на царската птица која се откажала од царската градина и сите убавини во животот и отишла да живее во дивите краишта по случката со лагата на царот, Подгорец дава симболично објаснување: *Избегав од луѓето. Ние овде си ги знаеме нашите непријатели, па од нив можеме да бегаме и да се криеме. Но, од човечката подлост нема спас. Со човекот може да живее единствено папагалот, зашто тој само ги повторува неговите зборови. А за оние, кои размислуваат со својата глава и кои мислите си ги искажуваат со свои зборови, нема место* (Подгорец, 2000: 46) и да заврши Подгорец со мислата *каде има сила нема правдина.*

Во книгата „**Патувањето на Добрило**“ Сината Птица му помага на Добрило побрзо да стаса на целта и уште еднаш Подгорец ја користи симболиката на птицата како помошник на главниот лик во барањето одговор и како господар на небесното пространство.

Понатаму, црепјќи ја инспирацијата од народната приказна за Силјан Штркот во книгата „**Патешествијата на Силјан Штркот**“ ќе се обиде да нè поучи на симболичен начин што би се случило кога нема да се слушаат родителите и како на потешкиот пат ќе се научи што значи семејството за човекот и за границите на родителската љубов. Во оваа книга суптилно, како

уште една поучна нишка ја вметнува приказната за врапчињата Сиве и Чуле со цел да влијае уште еднаш со својата порака.

Видое Подгорец како љубител на природата и нејзините жители, во своите дела употребува мотиви преку кои на симболичен начин ни пренесува пораки и ни помага да ја разбереме суштината. Птиците, како негови пријатели, постојано се присутни низ неговите песни, раскази и романи и на еден симболичен и суптилен начин, ги праќа како помошници, поучувачи, утешувачи, пренесувачи на моралната порака. Тие во ниеден момент не му наштетуваат на човекот, може да се појават само како негови заштитници и многу ретко може да се случи да ја осуди постапката на некоја од птиците (волкот и јастребот), ама единствено со цел да ја пренесе моралната порака.

Понекогаш Подгорец негувајќи и пренесувајќи ја својата симболика, ќе го поврзе реалното со фантастичното. „Во книжевниот свет на Видое Подгорец, чудесниот реализам, магичните предмети, појави и човечки способности го менуваат односот кон просторот и времето. Во неговите романи може да истакне дека светот останува „реалистичен“ во спојот на стварното и нестварното“. (Денкова, 2015/16: 108)

Заклучок

Ова беше еден мал обид да се направи паралела во делата на Подгорец користејќи ја нишката што ги поврзува – значењето на симболиката на птиците преку кои самиот автор ни ги пренесува своите размислувања, сфаќања за животот и поуците што сака да ги научиме.

Пишувањето на Видое Подгорец им го откри на децата необичното богатство на родниот крај, им ги пренесе неговите бои и звуци, ги запозна децата со убавините, историјата минатото, со луѓето, претежно оние што го поминале целиот век или детството во природата. Тоа дело го покажува и писателот кој литературната творба ја разбира како општествена и уметничка функција, која покрај убавината што ја дава има и значење во формирањето и развојот на младиот човек“. (Идризовиќ, 1988: 258)

Може уште многу да се зборува и пишува за Видое Подгорец, затоа што е тешко да се врами во неколку страници осврт на сè што напишал тој и нема да може да се даде целосна слика за него, за сè што пишувал и создавал. „Неговото дело е импозантна градба што зачудува, творештво што одамна го надминало 'неверојатниот број' објавени наслови. Овде се урнати творечките рекорди и се доближуваат до несфатливата граница за обичниот разум.

Токму затоа делото на Видое Подгорец може да се нарече – творештво на соништата. Духовно богатство што го надминува дури и 'Балзаковиот сон' да се напишат сто дела. Таа бројка тукуречи одамна ја прекрши, станувајќи творец со чие дело идните генерации и експерти ќе мора сериозно да се позанимаваат“. (Петревски, 1999: 141)

Користена литература:

1. Денкова, Ј., (2016) *Анимализмот како тема во книжевноста за деца*, ФИЛКО – зборник на трудови, Штип.
2. Денкова, Ј., (2015–2016) *Анималистичкиот роман „Дивиот пес“ од Видое Подгорец*, Годишен зборник, Штип.
3. Друговац, М. (1996) *Македонската книжевност за деца и младина*, Детска радост, Скопје.
4. Идризовиќ, М., (1988) *Македонската литература за деца*, Наша книга, Скопје.
5. Мицковиќ, С., (1987) *Предговор кон книгата „Шарената птица“*, Наша книга, Скопје.
6. Петревски, Г., (1999) *Поговор на книгата на „Птиците одлетаа“ од Видое Подгорец*, Детска радост, Скопје.
7. Подгорец, В., (1964) *Прости ми канаринке*, Култура, Скопје.
8. Подгорец, В., (1967) *Отиде со жеравите*, НИК Наша книга, Скопје.
9. Подгорец, В., (1969) *Сивиот одмаздник*, Наша книга, Скопје.
10. Подгорец, В., (1981) *Патувањето на Добрило*, Детето и сообраќајот, Скопје.
11. Подгорец, В., (1982) *Летот на белата гулабица*, Детска радост, Скопје.
12. Подгорец, В., (1983) *Патешествијата на Силјан Штркот*, Детска радост, Скопје.
13. Подгорец, В., (1999) *Птиците одлетаа*, Детска радост, Скопје.
14. Подгорец, В., (2000) *Царската птица*, Детска радост, Скопје.
15. Ристановиќ, Ц., (2010) *Анимални свијет као општа тема у књижевности за деца*, Дјетинство, Нови Сад.
16. Цацков, Д., (1997) *Литература за деца и младина*, НИП „Глобус“, Скопје.

Веб-страници

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55997>

<http://drmj.eu/>

ANALYZING IMAGE SCHEMAS IN EXCERPTS OF SOME SHAKESPEAREAN PLAYS

Kristina Kostova¹, Krste Iliev², Dragan Donev³

¹ Faculty of Philology, University "Goce Delcev"- Stip
kristina.kostova@ugd.edu.mk

² Faculty of Philology, University "Goce Delcev"- Stip
krste.iliev@ugd.edu.mk

³ Faculty of Philology, University "Goce Delcev"- Stip
dragan.donev@ugd.edu.mk

Abstract: This paper explores the various manners in which the literary texts of certain plays written by William Shakespeare can be interpreted coherently. The possibility to supply a connection between the structure of a play and some of its themes will be depicted in the usage of image schemas as useful devices in the process of interpretation. Image schemas will be described in a general fashion and further exemplified in some of Shakespeare's plays. The main goal is to show how image schemas can serve as solid sources of knowledge for the readers and/or the audiences of Shakespeare's plays.

Key words: *image schemas, literary text interpretation, William Shakespeare, cognitive theory*

Introduction

The aim of this essay is to provide an application of cognitive theory to parts of the dramatic discourse created by William Shakespeare written more than four centuries ago. The essay is mainly a theoretical exploration of the manners in which cognitive theory supplies coherent results in the interpretation of the literary texts of some of Shakespeare's dramas, by which an understanding of the embodiment of concepts is provided. The role of image-schemas on distinct experiential areas within the literary texts of the dramas supplies a valuable device that brings together the play's structure and some of its themes.

Comprehension of the literary text of the dramas can be provided via the exploration of image schemas. The intricacies of their meanings can be observed in certain parts of the literary texts. This essay will provide general descriptions of image schemas, as well as certain examples of identification of image schemas in some of Shakespeare's works, namely in *Romeo and Juliet*, *King John*, and *King Lear*.

The theory of image schemas and their presence in Shakespeare's works

The notion of image schema is rooted in gestalt psychology and the phenomenology of the body; this notion was developed by cognitive linguists from the early 1980s onwards, and has since built various branched outs in neighbouring disciplines. Image schemas have been defined by Johnson (1987) as non-propositional gestalt representations that stabilize in infancy because perceptual and bodily experience displays recurrent topological patterning. Frequent image schemas are “path”, “container”, “entity”, “link”, “force”, “balance”, “centre-periphery”, “up-down”, “part-whole”, “surface”, “contact”, “scale”, “near-far”, “straight”, and “multiplex-mass”. These and similar image schematic gestalts participate in the dynamic structuring of our perception, action, and cognition.

Cognitive linguists have studied conceptual functions. These functions cover the basis of abstract concepts, force dynamic conceptualizations, the theory of word meanings, meaning construals, and grammar (Oakley 2007). The most established application hails from the analysis of linguistic, gestural, and visual metaphor. Image schema research also has demonstrable merits for comparative approaches, e.g. in cultural linguistics (Palmer 1996). Image schemas explain the interface between the embodied and the conceptual realm as well as the cross-modal features that kinaesthetic, tactile, visual and auditory imagery share. Developmental psychology confirms that infants acquire image-schematic knowledge via the body and later increasingly utilize them for conceptual tasks (Mandler 1992).

There have been many applications of image schemas to poetry works, but also a large number of case studies that have analysed image-schematic aspects around which a narrative theme crystallizes in a novel or a drama in most cases based on metaphor analysis. But image-schematic story themes through metaphor analysis are only one amongst several possibilities. The embodiment has been properly recognized as a decidedly compelling issue for analysis. Cognitive literary studies have not made a clear distinction and have equated image schemas with an embodiment, which makes it more difficult to accentuate particularly embodied text passages or make a deduction about anything relevant about a text.

It is important to note that image schemas do not play the same cognitive role, nor do they obtain the same level of significance as every kind of metaphor. In terms of literary metaphors (cf. Steen & Gibbs 2004), image schemas can be found in the respective vehicle terms of a metaphor. Vehicles profile one or several concepts from a source domain, in terms of which a given target is conceived. For instance, the target of communication is typically conceived in “container” and “conduit” source imagery.

Image schemas have a certain importance for metaphor in several ways, depending on the type of metaphor. They can function as structuring devices determining rich imagery and propositional knowledge, whereas in “pure” image schema metaphors they are the only mapped structure available.

Metaphors are conceptually diversified and their image-schematic basis takes on different roles in each type of metaphor. Furthermore, image schemas are not in all respects contextual explanatory concepts; sometimes they should be accompanied by other types of knowledge. In terms of methodology, the end result of this brief

taxonomy is that we should always check if the metaphors at hand are typologically commensurable before grouping them into a set for analysis.

The main theoretical frame for this analysis is based on the works of Lakoff and Johnson, as well as Lakoff and Turner. It is their claim that cognitive metaphor is not an aesthetic decoration in literature, but an imminent part of everyday verbalization and conceptualization. According to them, ideas about the world and ourselves can be conceptualized by means of our embodied experience. Thus, the metaphor is central to perceptual understanding and creativity. A cognitive theory of metaphor applied to a literary text through the analysis of conceptual metaphors provides an understanding of the conceptual world of the poet or writer.

The main connection between Lakoff and Johnson's work with Shakespeare's literary works can be identified and illustrated in the metaphors Shakespeare used which are well-established in everyday language and are still used even nowadays in common speech. Of great importance is also the connection between common language metaphors and metaphors that stretch beyond the conventions on which poetic or creative metaphors are established.

In the views of experientialists, image schemas are types of conceptual metaphors, which have source domains with skeletal image schemas. The basic physical experiences bring about image schemas which structure metaphorically quite a lot of our abstract concepts. They are elementary units of representation, rooted in the experience of the human body.

According to Lakoff and Johnson, a metaphor includes mapping from a source to a target domain. The source domains are common in the physical world, whereas the target domains are abstract conceptual domains, which are often of the mental and emotional field of the physical world. Lakoff and Johnson claim that certain schemas of physical world relations (which are most of them known as image schemas), called image schemas, are rooted in bodily experience and the ways in which the body is involved in an interaction with the physical environment.

Many concepts seem to be structured by image schemas, for instance, the concepts of time, events of the time, and casual relations. These concepts do not have a shape, continuity, or extension. Image schemas function in physical domains as well, where they supply structure for rich mental images and have an internal logic that allows for spatial reasoning (Lakoff and Turner).

Johnson describes pre-conceptual image schemata as "a recurring, dynamic pattern of our perceptual interactions and motor programs that gives coherence and structure to our experience. Many of our most important pervasive image schemas are those underlying our bodily sense of spatiality." (Johnson, 1987). Image schemas cannot be identified with rich, concrete images or mental pictures as elements of an imagined world.

It is necessary to differentiate between image schemas and image metaphors. The latter maps rich mental images onto other rich mental images, whereas image schemas are not rich mental images, but general structures, such as path, and center opposed to the periphery, spatial senses of prepositions, etc.

A.B. Sanchez in *Metaphorical Models of Romantic Love in Romeo and Juliet* from 1995 writes that Shakespeare took the advantage of metaphor models including

image schemas to describe and express the romantic and pure love between Romeo and Juliet to create the tragic atmosphere in the play. In *Romeo and Juliet*, there is a comparison between the image schemas of the part and the whole, namely love is the integration of two complementary parts. For instance, Juliet says to Friar Laurence,

“God joined my heart and Romeo’s, thou our hands;
An ere this hand, by thee to Romeo’s sealed,
Shall be the label to another deed,
Or my true heart with treacherous revolt,
Turn to another, this shall slay them both.”(IV. 1. 57-61)

Romeo compared Juliet to the sun, fully and properly showing his love at first sight to her.

“It is the east, and Juliet is the sun!
Arise, fair sun, and kill the envious moon,
Who is already sick and pale with grief,
That thou her mind art far more fair than she:
Be not her mind, since she is envious;
Her vestal livery is but sick and green,
And none but fools do wear it; cast it off.” (II. 2. 3-9)

In Turner’s analysis of a scene of Shakespeare’s *King John*, he speaks of an “ironic tension between the image schemas”. The powerful king, who senses his impending decline, commands the messenger foreboding ill news (who is probably kneeling before him) “pour down thy weather”, thus ironically likening him, who is a mere subject, to powers beyond the king’s own, those of nature and fate. According to Turner, the scene involves a juxtaposition of two inverse “up-down” predictions.

In the analysis of *King Lear* provided by Beatriz Rodenas Tolosa, amongst the many image schemas she detects, there is the conventional link image scheme between clothing and status. It projects from the source domain of our bodily experience onto the target domain of status, law, and possession. This is noticeable when Edgar speaks of his past when he describes himself as a symbol of the rich person that he once was: who hath three suits to his / back, six shirts to his body / Horse to ride and weapon to wear (III.iv.131-3). This is an example of a part-whole metonymy relationship with clothing. *King Lear* abounds in image schemas and references to clothes and clothing.

An example of the conventional link image schema between clothing and status in *King Lear* is provided when Kent addresses a knight saying: “For confirmation that I am much more, / Than my out-wall, open this purse and take / What it contains.” (III.i.40-2). The clothes worn by people signified who they were in society, as well as their selfhood and identity. In this way, out-wall refers to both appearance and clothing in an unconventional and elaborating way, providing clothing linked to status image schema.

In *King Lear* clothing is exploited in terms of the container image-schema as

well. Edgar conceives clothing as a container image schema for hiding his identity when he speaks to his brother: “Into a madman’s rags, t’assume a semblance / That very dogs disdaind.” (V.iii.186-7)

Conclusion

The study of metaphors allows us to appreciate their contribution to the coherence of a dramatic text, including the texts of Shakespeare’s plays. The cognitive theory of metaphor plays a significant role in expressing language by means of the organization of human thoughts and feelings. In the provided examples, Shakespeare used brilliant metaphor writing grounded on bodily experiences that made sense and involved everyone in his plays. The image schemas provide a good source of knowledge through the metaphorical process of an abstract concept. A more elaborate analysis would constitute a new way of finding meaning and understanding concepts contributing to a new study in a literary work within the cognitive theory.

Bibliography:

Johnson, Mark (1981). *Philosophical Perspectives on Metaphor*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Johnson, Mark (1987). *The Body in the Mind: the Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: Chicago University Press.

Lakoff, George and Johnson, Mark (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press.

Lakoff, George and Turner, Mark (1989). *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: Chicago University Press.

Mandler, J. M. (1992). “How to build a baby: II. Conceptual primitives.” *Psychological Review* 99, 587–604.

Oakley, T. (2007). Image Schema. In D. Geeraerts & H. Cuyckens (Eds.), *The Handbook of Cognitive Linguistics* (pp. 214–235). New York: Oxford University Press.

Palmer, G. B., (1996). *Toward a theory of cultural linguistics*. Austin: University of Texas Press.

Rodenas, T. B., (2004) “A Cognitive Experientialist Approach to a Dramatic Text: King Lear’s Conceptual Universe.” Universidad de Alicante.

Sanchez, B.A., (1995). “Metaphorical Models of Romantic Love in Romeo and Juliet.” *Journal of Pragmatics*.

Steen, G. & Gibbs, R.W. (2004). “Questions about metaphor in literature.” *European Journal of English Studies* 8 (4), 337–354.

Turner, M., (1991) *Reading Minds: The Study of English in the Age of Cognitive Science*. Princeton: Princeton University Press.

ONE RECURRENT THEME: REVENGE IN SHAKESPEARE'S TRAGEDIES, HISTORIES AND COMEDIES

Krste Iliev¹, Natalija Pop Zarieva², Dragan Donev³

¹Faculty of Philology, "Goce Delcev" University, Stip
krste.iliev@ugd.edu.mk

²Faculty of Philology, "Goce Delcev" University, Stip
natalija.popzarieva@ugd.edu.mk

³Faculty of Philology, "Goce Delcev" University, Stip
dragan.donev@ugd.edu.mk

Abstract: This paper's aim is to show that not only the revenge tragedies Hamlet and Titus Andronicus are shaped or influenced by the notion of revenge, but that Shakespeare used that notion in most of the other 34 plays featured in the 1623 First Folio, both as a major theme and as a device, the latter primarily in the comedies. In addition, the presence of revenge in his plays indicates that Shakespeare follows the platitude "Omni ars naturae imitation est" and the *zeitgeist* at that time particularly regarding Southern Europeans and revenge. Besides Shakespeare, other play writers who acquainted the public with this notion through their plays were Kyd's *The Spanish Tragedy* (1592), Marston's *Antonio's Revenge* (1600) and Middleton's *The Revenger's Tragedy* (1606). Another aim of this paper is to establish how far revenge can be detrimental to the characters involved. For obvious reasons, this paper cannot cover all the instances of revenge in the thirty analyzed plays.

Key words: *revenge, Shakespeare tragedies, Shakespeare's histories, Shakespeare's comedies, occurrence of the word, outcome of the revenge*

Francis Bacon described revenge as a kind of "wild justice" that "does... offend the law [and] putteth the law out of office."(Francis Bacon, *Essays*, p.11)

Introduction

Although none of the analyzed plays in this paper is regarded as a pure revenge tragedy, it is worth mentioning that the notion of revenge in English plays stems primarily from Seneca. The first translation of a Senecan tragedy into the English language took place in 1559. Other translations followed suit in 1561, 1566, 1567, 1581. We would better understand the frequent occurrence of the notion of revenge in the analyzed plays if we are better acquainted with how primarily the Italian vendetta or revenge, but also the Spaniard and the Turk revenge were seen and described in Elizabethan and Jacobian society. According to the historian William Thomas the Italians "ware of theyr tongues, that a man maie goe .x.x. yeres through Italie without finding reproche or villanie, vnlesse he prouoke it hym selfe" (The historie

of Italie (1549), fol. 4). Thomas Write (1601) compared the Englishmen and Italians and Spaniards with the following words: “Our people (for the most part) reueale and disclose themselves very familiarly and easily; the Spaniard and the Italian demurreth much...he will shew a countenance of friendship although he intends to reuenge, he can traine his purposes afarre off to vndermine where he pleaseth, he will praise where he hateth, and dispraise where he loueth for a further proiect; he can obserue his times better than we for his plots, and marke out fitter occasions to effectuate his intent.” (The Passions of the Minde in General (ed.1630). Simultaneously with translations of Seneca a large number of Italian novels were translated into English language. Some of them are: *Les Histoires Tragiques* (1559-1570) of Belleforest, later mirrored in 1614 by *Les Histoires Tragiques de nostre Temps of Rosset*, William Painter and his *Palace of Pleasure*(1567-1568), George Touberville in *Tragical Tales* (1574), Robert Smith in *Straunge, lamentable, and Tragicall Hystories retold from Belleforest and Bandello* (1577), Thomas Lodge in *The Life and Death of William Longbeard* (1593), and Thomas Beard in his *Theatre of Gods Judgments* (1597). Of particular importance was the book *The Historie of Guicciardin* containing the warres of Italy, translated in 1579 and Gentillet “*A Discourse... Against Nicholas Machiavel*”. These books gave the Englishmen plenty of examples of revenge. According to Gentillet:

According to the honour of his [Machiavelli’s] Nation, vengeance, and enmities are perpetual and irreconcilable; and indeed, there is nothing wherein they take greater delectation, pleasure, and contentment, than to execute a vengeance; insomuch as, whensoever they can haue their enemy at their pleasure, to be reuenged vpon him they murder him after some strange & barbarous fashion, and in murdering him, they put him in remembrance of the offence done vnto them, with many reproachfull words and iniuries to torment the soule and the bodie together; and sometimes wash their hands and their mouthes with his blood, and force him with hope of his life to giue himselfe to the diuell; and so they seeke in slaying the body to damne the soul, if they could.

(Elizabethan Revenge Tragedy, 1587-1642, p.52)

In passing, there aren’t any records of Shakespeare visiting Italy although he places ten plays in Italy and in additional two plays part of the plot takes place in Italy, namely Antony and Cleopatra and Cymbeline.

The notion of revenge in Shakespeare’s plays is so omnipresent that is part of the plot, subplot or both of most of the tragedies, comedies and histories. There are 259 references to the words “revenge”, “revenged”, vengeance”, “avenge/avenged” in the entire corpus of Shakespearean plays. This paper analyzes only the plays published in the First Folio of 1623.

In the tragedies the notion is obviously the moving force in the two revenge tragedies that Shakespeare wrote: *Hamlet* and *Titus Andronicus*. In a previous paper entitled: *Some Common Traits Shared by English Renaissance Revenge Tragedies* the

author and al. of that paper have compared the common traits of these two revenge tragedies together with *The Spanish Tragedy* by Thomas Kyd. Since these two plays were already analyzed, these two revenge tragedies are not analyzed in this paper. However, the notion of revenge, although not as a moving force, is also present in the tragedies: *Troilus and Cressida*, *Coriolanus*, *Romeo and Juliet*, *Timon of Athens*, *Julius Caesar*, *Macbeth*, *King Lear*, *Othello* and *Anthony and Cleopatra*, in other words in all of the tragedies that Shakespeare wrote, of course to a larger or to a lesser extent.

In the histories the notion of revenge is present in the two tetralogies: *Richard II*, *Henry IV Part 1*, *Henry IV Part 2*, *Henry V* and *Henry VI Part 1*, *Henry VI, Part 2*, *Henry VI Part 3*, *Richard III* and in the play *King John*.

With regard to the comedies/romances the notion is present in: *Cymbeline*, *The Tempest*, *The Two Gentlemen of Verona*, *The Merry Wives of Windsor*, *Much Ado about nothing*, *A Midsummer Night's Dream*, *The Merchant of Venice*, *As You like It*, *The Taming of the Shrew*, *All's Well That Ends Well*, *Twelfth Night* and *The Winter's Tale*. Revenge is mentioned 34 times in these comedies, and vengeance 9 times, for a total of 43 times.

The presence of this theme is minor or non-existent in four plays out of the thirty-six: The history play *Henry VIII*, and in the comedies *Love Labour's Lost*, *The Comedy of Errors* and *Measure for Measure*. This is the reason why these plays are not analyzed.

In the play *Troilus and Cressida*, Troilus plans to revenge himself to his lover Cressida for her flirtation with Diomedes and for the death of his brother. Achilles on the other hand wants to avenge the death of his friend Patroclus at the hands of Hector and changes his mind and fights the Trojans.

In *Coriolanus* the theme of revenge is one of the main themes. Coriolanus wants to take revenge on Rome for being banished from his native city. He sides with the Volsces, Rome's principal enemies, but is eventually killed by the Volsces for refusing to destroy his Rome.

In *Romeo and Juliet*, Tybalt a Capulet challenges to a duel Romeo, a Montague, for the fact that the latter sneaked uninvited into the Capulet's ball. After Romeo refuses to participate in the duel, Mercutio takes up the challenge but is slain by Tybalt. In revenge Romeo slays Tybalt.

In *Timon of Athens*, Timon's generosity exceed all limits. He helps everyone who has any kind of need. When he runs out of money and his friends refuse to help him out. Timon invites his friends to the usual feast, but in an act of revenge puts rocks and lukewarm water instead of exquisite food and drinks. Later, disappointed by almost everyone he becomes a misanthrope, pledges revenge on Athens and funds with the gold he has found, funds Alcibiades and prostitutes in order that they destroy Athens.

In *Julius Caesar* the idea of revenge is also present. Marcus Antonius and Octavian Caesar heed the citizens' cries demanding revenge for Caesar's death, assemble an army and defeat the conspirators/murderers of Caesar, led by Brutus and Cassius.

In *Macbeth* the idea of revenge is also present. For example fearing the witches' prophecies, and envying their chivalrous behavior Macbeth kills Banquo and Macduff's family. On the other hand Malcolm and Donalbain avenge the murder of their father King Duncan, by siding with Macduff and defeating and killing Macbeth.

In *King Lear* the idea of revenge is represented by Lear himself who vows revenge on his two flattering and ungrateful daughters, Goneril and Regan. In addition the Duke of Cornwall and Regan are acquainted with the fact that a French Army has landed in Britain in order to save Lear. Edmund betrays his father Gloucester that the latter is aware of the imminent invasion. In an act of revenge, The Duke of Cornwall and Regan gouge out Gloucester's eyes. The sisters Regan and Goneril both lust after Edmund. However, after Regan, thinking that Edmund loves her and will marry her, learns that Edmund had made promises to Goneril also, in an act of revenge, poisons her sister.

Othello is the tragedy where revenge reaches fever pitch. After Othello is misled by Iago's machinations about the supposed infidelity of his wife Desdemona, who is in fact innocent, he cries out: "Arise, black vengeance, from thy hollow cell!" (III. iii. 450). In the final act Othello smothers Desdemona, and Iago out of revenge for exposing his plot, kills his wife Emilia.

In *Antony and Cleopatra*, the notion of revenge is also present. When Cleopatra learns from the messenger that Antony has married Octavia, out of revenge she strikes the messenger twice and threatens that he will "be whipp'd with wire, and stew'd in brine, Smarting in lingering pickle" (II. v. 81-82). After Cleopatra abandons Antony in a decisive battle, Antony decides to kill her, apparently in an act of revenge. However, Cleopatra sends false news that she had killed herself with *Antony* as her last word.

In these tragedies, the words: "revenge", "avenge" or "vengeance" are mentioned 83 times. If we add the references from *Hamlet* and *Titus Andronicus* the number amounts to 127.

With regard to the history plays, the notion of revenge is present in the first tetralogy: *Richard II*, *Henry IV Part 1*, *Henry IV Part 2* and *Henry V*. For example, in *Richard II*, Henry Bolingbroke is arbitrarily banished and after Bolingbroke's father dies, Richard confiscates all of his father's money and land. In an act of revenge, Bolingbroke returns to England with an army, defeats Richard, imprisons him and proclaims himself King Henry IV. In *Henry IV part I*, the tough conduct towards the House of Percy, who has helped Henry IV to become a king, forces them, to ally with the Scots and the Welsh in the war against Henry IV. Hotspur explicitly says: "we'll be revenged on him" (I.iii.287). In *Henry IV part II*, Henry IV takes revenge on his old friend Sir John Falstaff for misleading him, although without being forced, into living a debauched life, not fit for a king. In an act of perhaps undeserved revenge, Hal (Henry V) urges Falstaff to watch his steps in the future: "Leave gormandizing; know the grave doth gape /For thee thrice wider than for other men" (V.v.53-54) and banishes the moving force of his riots "Till then I banish thee, on pain of death, / As I have done the rest of my misleaders, /Not to come near our person by ten mile" (V.v.63-65). In *Henry V*, Henry in an act of revenge, since he regards himself as the rightful heir to the French throne, he orders the murder of the prisoners since the

French have rallied their forces at the battle of Agincourt. Henry proclaims: "Then every soldier kill his prisoners:/Give the word through" (IV. vi. 39)

In the second tetralogy consisting of *Henry VI Part 1*, *Henry VI Part 2*, *Henry VI Part 3* and *Richard III* the theme of revenge is also present. For example in *Henry VI part I*, the Duke of Bedford wants revenge on the French after the latter recapture Rouen but refuses to fight on the battlefield. In *Henry VI part II* an example of revenge is the fact that Queen Margaret vows revenge on the Yorkist for the death of their military commander Lord Clifford: "Oft have I heard that grief softens the mind, /And makes it fearful and degenerate;/Think therefore on revenge and cease to weep. /But who can cease to weep and look on this?" (IV. Iv. 1-3)

Henry VI Part III is the historical play where the theme of revenge is the most rampant. As Michael Hattaway has stated "In Henry VI, we witness the final degradation of chivalry: this play contains some of the most horrific scenes in the canon as England's warlords sacrifice honour to a remorseless ethic of revenge" (The Third Part of *King Henry VI*, p. ix). In fact there are 23 instances of the words "revenge", "revenged" and "vengeance". At various instances Warwick, Clifford, Northumberland, Richard Westmorland, Edward, all assert at in the play that their actions are a result of a desire for revenge on the opposed side.

In the play *King John*, revenge is also present. Namely, in an act of Philip Faulconbridge beheads The Duke of Austria, called Lymoges who was responsible for the death Richard Coeur de Lion, the father of Faulconbridge. In the histories the word "revenge" is mentioned 69 times, "avenge" 3 times and "vengeance" 17 times for a total of 89 times.

Cymbeline today is mainly regarded as a comedy/romance, but in the First Folio it was classified as a tragedy. In this play there are also examples of revenge. Namely, after Posthumus has been convinced by Iachimo, that the latter has slept with Posthumus' wife Imogen, Pothumus arranges that the servant Pisanio kills Imogen. The murder however doesn't take place. Pisanio reveals the plot to Imogen and arranges her to be disguised as a boy. Cloten, Queen's son by a former husband and step-brother to Imogen, is also in love with Immogen although she is in love with Posthumus. Since she doesn't love him, he is bent on taking revenge on her: "I love and hate her:" (III, v, 90). .... "and in that point/I will conclude to hate her, nay, indeed, /To be revenged upon her" (III. v. 99-100).

However, he is not able to do much harm to Imogen, as he is killed by Guiderius, Imogen's brother and in the end the truth is revealed and Posthumus and Imogen marry.

In *The Tempest* there is also presence of revenge. Namely, Prospero wants to take revenge on his brother Antonio who has usurped his throne in Milan. However, in the end Prospero forgives them proclaiming:

The rarer action is/In virtue than in vengeance: they being penitent,/The sole drift of my purpose doth extend/Not a frown further. Go release them, Ariel.
(V. i. 31-32)

There is implicit revenge in the comedy *Two Gentlemen of Verona* also. Namely, both Proteus and Valentine, who are best friends, are in love with Silvia, the Duke's

daughter. The Duke wants to marry Silvia to Thurio, against her wishes and locks his daughter in a tower. When Valentine tells Proteus that he plans to free Silvia from the tower so that they can elope, Proteus in an act of jealousy and revenge informs the Duke who subsequently captures and banishes Valentine. In the end Valentine marries Silvia and Proteus his first love Julia.

In the comedy *The Merry Wives of Windsor*, the person who is the subject of revenge is Falstaff. Falstaff is over-confident and believes that he can sleep with two married wives, sending two identical love letters to both of them. However, his scheme is revealed, the wives are insulted by his advances and vow revenge. As a result, Falstaff is forced to enter into a laundry basket filled with filthy clothes and thrown into the river, he is beaten and in the end he is forced to disguise himself as "Herne the Hunter" so that he can meet them at Windsor Park, but instead of the rendezvous he is pinched and partially burned with candles.

In the comedy *Much Ado About Nothing*, the person behind the revenge is Don John who was defeated by Claudio in a battle. After Don John sows the seed of doubt regarding Hero Claudio a count of Florence, wants to get revenge on Hero daughter of the governor of Messina, because he was misinformed that she is unfaithful. Claudio vows to publicly humiliate Hero stating: "If I see any thing to-night why I should not marry/her to-morrow in the congregation, where I should/ wed, there will I shame her" (III. ii. 96-98). During the wedding, Hero is accused of impiety by Claudio and subsequently swoons.

In *Midsummer's Night Dream* there is also a hint of revenge. As Demetrius and Lysander are about to fight for Hernia's love, Lysander vows revenge "Come, thou gentle day! /For if but once thou show me thy grey light, /I'll find Demetrius and revenge this spite" (III, ii, 420-422). However they are distracted by Puck by mimicking their voices and are separated.

In the comedy *The Merchant of Venice* the theme of desire for revenge can be compared in magnitude, but not in nature and outcome, to that of Othello. The moneylender Shylock has loaned to Bassanio, who wants to woo Portia and needs the money, and Antonio (as loan's guarantor to bond) 3.000 ducats on the condition that they return the money on a specified date without interest. Previously Antonio has angered Shylock with his antisemitism and his practice of lending money without interest. The deal states that if Antonio doesn't return the money, Shylock is entitled to cut one piece of Antonio's flesh. Antonio's ships are reported lost at sea and consequently he can't return the money. In Shylock conversation with Salarino one can see his desire for revenge:

Salarino. Why, I am sure, if he forfeit, thou wilt not take/his flesh: what's that good for?

Shylock. To bait fish withal: if it will feed nothing else,/it will feed my revenge. (III. I. 41-45)

.....
After a few lines Shylock continues to argue in favour of revenge:
...and if you wrong us, shall we not
revenge? If we are like you in the rest, we will
resemble you in that. If a Jew wrong a Christian,
what is his humility? Revenge. If a Christian
wrong a Jew, what should his sufferance be by
Christian example? Why, revenge. The villany you
teach me, I will execute, and it shall go hard but I
will better the instruction. (III. I. 57-64)

As Shylock is about to cut the piece of flesh, as a result of certain Venetian law stipulations he is disgraced, he is forced to convert to Christianity and his daughter Jessica marries a Christian, Lorenzo. Shylock is also forced to bequeath his entire property to his daughter and her husband.

In the play *As You Like It*, Olivier and Orlando are brothers that entertain mutual antagonism. Olivier is the older brother and he inherited his father's estate but didn't fully provide for his younger brother, which was his obligation. Orlando is cleverer, stronger and more liked than Olivier. Olivier plans his revenge on Orlando through Charles the Wrestler:

I'll tell thee,
Charles, it is the stubbornest young fellow of France; full of
ambition, an envious emulator of every man's good parts, a secret
and villainous contriver against me his natural brother.
Therefore use thy discretion: I had as lief thou didst break his
neck as his finger. (I. I. 129-134)

In the final act Olivier repents for mistreating Orlando, and the two brothers are reconciled.

In *The Taming of the Shrew*, Katherina the "shrew" wants to have revenge on her sister Bianca, who is more liked by their father than Katherina. Katherina wants revenge and proclaims: "I will go sit and weep, /Till I can find occasion of revenge" (II.1. 35-36). In the final scene, Katherine and Bianca are reconciled and marry respectively Lucentio and Petruchio.

In the comedy *All's Well That Ends Well*, Bertram is forced unwillingly to marry Helena. Soon Bertram goes to war in Italy without even a goodbye kiss. There he is engaged in a number of affairs with virgins. Helena goes to Italy and befriends a virgin, Diana, with whom Bertram is infatuated. Helena and Diana hatch a plan to switch places so that Bertram sleeps with Helena disguised as Diana. In that way Helena revenges herself on Bertram for his infidelity and for the fact that she was neglected.

In the comedy *Twelfth Night*, the subject of revenge is the puritan Malvolio from the comic subplot, who chastises Sir Toby and Sir Andrew for their revelry and for disturbing the peace of Olivia's house till late in the night. They convince him that

Olivia is secretly in love with him. Malvolio believes the story and acts in accordance with the supposed “love” letter, wearing yellow stockings is rude to the servants and constantly laughs at Olivia. Everybody believes that Malvolio is mad and he is locked in a dark chamber. In the end Malvolio pledges revenge on everyone involved: “I’ll be revenged on the whole pack of you” (V. 1. 397).

In the *Winter’s Tale*, Leontes falsely suspects that his friend Polixenes is the father of his child from his wife Hermione. Leontes, in an act of revenge, orders the murder of Polixenes and for that reason he also imprisons Hermione.

Leontes: The thought of my revenges that way
Recoil upon me: in himself too mighty,
And in his parties, his alliance; let him be
Until a time may serve: for present vengeance,
Take it on her. Camillo and Polixenes
Laugh at me, make their pastime at my sorrow: (II. 3. 22-27)

Polixenes however is warned and escapes. Leontes learns from the Oracle of Delphi about his mistake and repents and decides to reconcile with Polixenes: “New woo my queen, recall the good Camillo,/Whom I proclaim a man of truth, of mercy;/ For, being transported by my jealousies/To bloody thoughts and to revenge”(III. ii.173 -176).

In the final act Perdita, Leontes and Hermione’s daughter Perdita, marries the son of Polixenes, Florizel. Thus the sins of the fathers are expiated.

Conclusion

Revenge is most frequently encountered and is most detrimental to the psychological state of the characters in the tragedies. If we include Hamlet and Titus Andronicus, one can find the largest number of references to revenge in the tragedies. The usual result is murder and death and even madness as in the cases of Hamlet, King Lear, Lady Macbeth, Ophelia even Othello. Even without these two revenge tragedies, the number of references is 83, only 5 less than the histories. In the Histories the pattern is similar to the tragedies, usually the end result is murder/death. The lowest amount of references of the word “revenge” is, as expected in the comedies, 43 instances. In the comedies the end result of revenge is rarely murder /death. Only Cloten in *Cymbeline*, which in the Folio was listed as a tragedy is beheaded. This murder and the fact that Mamillius and Antigonus die in *The Winter’s Tale*, are rather the exceptions that confirm the rule (exceptio probat regulam).

Bibliography:

- Bacon, F. (1994). *Essays*. Everyman.
- Bowers, F.T. (1940). *Elizabethan Revenge Tragedy, 1587-1642*. Princeton University Press.
- Broude, R. (1975). "Revenge and Revenge Tragedy in Renaissance England." *Renaissance Quarterly*, 28.
- Campbell, L. B. (1931). "Theories of Revenge in Renaissance England." *Modern Philology*, 28, 281-96.
- Dowden, E. (1881). *Shakespeare: A Critical Study of His Mind and Art*. 3rd ed. New York: Harper Brothers.
- Greenblatt, S. ed. (1997). *The Norton Shakespeare (2nd ed.)*. New York: W. W. Norton & Company.
- Hattaway, M. (1993). *The Third Part of King Henry VI* (The New Cambridge Shakespeare; Cambridge: Cambridge University Press.
- Hazlitt, W. (1818). *Characters of Shakespeare's Plays*. Boston: Wells and Lilly.
- Parrott, T.M. (1962). *Shakespearean Comedy*. rpt. New York: Russell & Russell.
- Shakespeare, W. (1994). *The complete works of William Shakespeare*. Barnes & Noble. New York.

*Преведување и
толкување*

ПРВИТЕ ПРЕВЕДУВАЧИ НА ОСМАНСКО-ТУРСКИ ДОКУМЕНТИ И ПРВИТЕ ИСТРАЖУВАЧИ НА ОСМАНЛИСКИОТ ПЕРИОД ВО МАКЕДОНИЈА

Марија Леонтик¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
marija.leontik@ugd.edu.mk

Апстракт: Во 1943 година е формирана Демократска Федеративна Југославија. Во 1945 година се преименува во Федеративна Народна Република Југославија, а во 1963 година во Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Новата република Македонија стана една од шесте републики на Југословенската федерација. Во 1943 година е Демократска Федеративна Република Македонија, во 1945 година се преименува во Федеративна Народна Република Македонија, а во 1963 година во Социјалистичка Федеративна Република Македонија. Република Северна Македонија независноста ја прогласи во 1991 година.

Во новоформираните образовни и научни институции (Група за историја со историја на уметноста на Филозовскиот факултет во 1946 год., Институт за национална историја во 1948 год., Државен архив на Народна Република Македонија во 1951 год.) имаше малку познавања за Османлискиот период во Македонија. Архивистите и научните работници во овие институции започнаа со интензивно преведување на османско-турските документи од Османлискиот период. Преведените документи од Османлискиот период на научните работници им дадоа добра основа за научно истражување на Османлискиот период во Македонија.

Клучни зборови: *османлиски период, османско-турски документи, преведувачи, истражувачи*

THE FIRST TRANSLATORS OF OTTOMAN-TURKISH DOCUMENTS AND THE FIRST RESEARCHERS OF OTTOMAN PERIOD IN MACEDONIA

Marija Leontik¹

¹Faculty of Philology, University „Goce Delcev“ – Stip
marija.leontik@ugd.edu.mk

Abstract: In 1943 was proclaimed Democratic Federal Republic of Yugoslavia. In 1945 was renamed as the Federal People's Republic of Yugoslavia, in 1963 as the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The new republic Macedonia became one of the six republics of the Yugoslav federation. In 1943 was Democratic Federal Republic of Macedonia, in 1945 was renamed as the Federal People's Republic of Macedonia, in 1963 as the Socialist Federal Republic of Macedonia. Republic of North Macedonia gained independence in 1991 as one of the successor states of Yugoslavia. In the newly formed educational and scientific institutions (Department of History at the Faculty of Philosophy in 1946, Institute of National History in 1948, State Archives of the People's of Macedonia in 1951) there was little knowledge about the Ottoman period in Macedonia. Archivist and researchers in these institutions begin intensive translations of Ottoman-Turkish documents from the Ottoman period in Macedonia. The translated documents from the Ottoman period give the scholars a good basic for scientific research about the Ottoman period in Macedonia.

Key words: *Ottoman period, Ottoman-Turkish documents, translators, researchers*

1. Вовед

Државниот архив на Република Северна Македонија се основа во 1951 година под називот Државен архив на Народна Република Македонија. Потребата од собирање и заштита на архивскиот материјал дојде до израз многу порано. Во 1946 година Министерството за народна просвета на Народна Република Македонија формира Комисија за собирање на архивски материјал. Во оваа дејност активно се вклучуваат новооснованиот Филозовски факултет на Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ (1946 год.) и Институт за национална историја (1948 год.). Во 1950 година се донесе Закон за државните архиви во Југославија, во 1951 година Народното собрание на Народна Република Македонија го усвои Законот и во истата година се основа Државен Архив на Народна Република Македонија. Ова овозможи интензивно собирање, заштита и обработка на архивскиот материјал што ќе биде основа за проучување на историјата на Македонија и на народите кои живееле и живеат во неа.

Државниот архив на Република Северна Македонија денес има развиена архивска практика во средување и обработка на архивскиот материјал според меѓународните архивски стандарди. Во Архивот меѓу многуте одделенија постои и Одделение за средување и обработка на архивски материјал од Османлискиот период.

Во првата фаза архивскиот материјал за Османлискиот период се собира преку преземање од имателите, откуп, подарок, депозит и од архивски истражувања во архивите во Република Турција.

Во втората фаза следи средување и обработка на архивскиот материјал за Османлискиот период. Обработката на архивскиот материјал се реализира со подготвување на куси содржини за секој поединечен документ во вид на регест и аналитичен инвентар. Регести се подготвуваат за фондовите до 1918 година, за фондовите за периодот од 1941 до 1944 година, за семејни и лични фондови и за фондови на револуционери. Регестот претставува концизна содржина на документите со податоци за надворешните карактеристики на многу значајни и стари документи. За останатите фондови се подготвува аналитичен опис (инвентар). Аналитичниот инвентар опфаќа концизна содржина на документите според хронолошки или азбучен редослед.

Во третата фаза следи избор и преведување на значајни документи од Османлискиот период кои стануваат добра основа за научните истражувања. Во оваа фаза институциите се соочуваат со недостиг на стручен кадар за преведување на документите од Османлискиот период. Затоа во преведувањето на османско-турските документи од Османлискиот период се ангажираат интелектуалци од различни професии (правници, администратори, верски лица) кои го познаат османско-турскиот јазик и арапското писмо.

Во четвртата фаза научните работници од различни институции за да го расветлат Османлискиот период во Македонија врз преведените османско-турски документи прават истражувања, ги сумираат резултатите и пишуваат научни трудови документирани со податоци од преводите.

2. Расветлување на Османлискиот период во Македонија

По Втората светска војна во новоформираните образовни и научни институции како што се Група за историја со историја на уметноста на Филозовскиот факултет во 1946 год., Институт за национална историја во 1948 год., Државен архив на Народна Република Македонија во 1951 год. има малку научни документирани познавања за Османлискиот период во Македонија. За да се расветли петвековната Османлиска управа во Македонија архивистите во Државниот архив на Македонија и научните работници на Групата за историја со историја на уметноста на Филозовскиот факултет и на Институтот за национална историја започнуваат со интензивно преведување на османско-турските документи од Османлискиот период. Преведените документи од Османлискиот период на научните работници им даваат добра основа за научно истражување, изведување одредени заклучоци и доаѓање до нови сознанија за Османлискиот период во Македонија.

Првите преведувачи на османско-турските документи од Османлискиот период во Македонија се Панта Џамбазовски (1883-1962)¹, Ариф Старова (1898-1976), Фетах Исхак (1910-1963), Методија Соколоски (1913-1984), Кемал Илџази Аручи (1920-1977), Александар Стојановски (1929-2009) и Ванчо Бошков (1934-1984). Првите научни работници кои прават научни истражувања

1) Преведувачите се набројани хронолошки според датум на раѓање.

за Османлискиот период во Македонија се: Методија Соколоски (1913-1984), Александар Матковски (1922-1992), Александар Стојановски (1929-2009) и Ванчо Бошков (1934-1984). Често научните работници пишуваат коавторски трудови со преведувачите на османско-турските документи (Методија Соколоски со Ариф Старова, Ванчо Бошков со Фетах Исхак, Александар Матковски со Кемал Илјази Аручи и др.). На овој начин се постигнува научните трудови по форма, содржина и методологија на научна работа да бидат издржани.

Со Панта Џамбазовски, Ариф Старова, Фетах Исхак, Методија Соколоски, Кемал Илјази Аручи, Александар Матковски, Александар Стојановски и Ванчо Бошков започна и се разви традицијата на преведување османлиски документи во Македонија и пишување научни трудови за нив што овозможи нови откритија и сознанија за Османлискиот период во Македонија.

3. Биографија и библиографија на првите преведувачи на османско-турските документи и првите истражувачи на Османлискиот период во Македонија

Панта Џамбазовски, Ариф Старова, Фетах Исхак, Методија Соколоски, Кемал Илјази Аручи, Александар Матковски, Александар Стојановски и Ванчо Бошков иако имаат историска важност за историските турколошки истражувања во Македонија за нив ретко може да се најдат целосни и исцрпни информации. Нив ќе ги претставиме со куса биографија и библиографија што се состои само од османско-турски преводи и научни трудови поврзани со Османлискиот период.²

3.1. Панта Џамбазовски (1883-1962)

Панта Џамбазовски е роден во 1883 година во Прилеп. Основно образование учи во родниот град, а гимназијата ја комплетира во Битола. Дипломира на Истанбулската Виша Административна школа. По дипломирањето до Балканската војна работи како службеник при фијалите на Османлиската банка во Битола. Помеѓу двете светски војни работи во Прилепскиот суд како преведувач и специјалист (вештак) за османлиски документи. По Втората светска војна му се укажува прилика искуството и знаењето што го стекнал во областа на преведувањето да го примени во издавачките куќи и во научните институции. Работи како јазичен коректор во „Просветно дело“ и преведува литературни дела од француски на македонски. Во областа на науката навлезе со голем ентузијазам во поодминати години, на 66 години. Работи на Институтот за национална историја од 1949 година до 1951 година, а во Државниот архив на Македонија од 1951 до 1952 година. Последните дваесет години од животот му поминаа со преведување и толкување на османско-турските документи. Како резултат на доброто познавање на османско-турскиот и турскиот јазик преведе

2) Најголемиот број трудови се пронајдени во библиотеката на Групата за историја на Филозовскиот факултет при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, во Универзитетската библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје, а еден дел во Државниот архив на Р.С. Македонија на кои авторката најискрено им се заблагодарува за соработката. Авторката на овој труд е свесна дека одреден број трудови можно е да не се пронајдени во овие библиотеки.

пет тома османлиски документи на македонски јазик. Панта Џамбазовски има необјавени преводи во институциите во кои работел, а од кои со години се ползуваа вработените во Институтот за национална историја и научните работници кои го истражуваа Османлискиот период. Бидејќи во тој период имаше малку специјалисти кои добро го познаваа османско-турскиот јазик и османлиските документи, бројни млади научни работници се обраќале кај него за консултации, а тој со задоволство помагал.

Панта Џамбазовски почина на 14 јуни 1962 година во Прилеп на 79 години.

Објавени трудови на Панта Џамбазовски:

Преводи: • *Турски документи за македонската историја 1800-1803, Том 1.* (со Ариф Старова заедно), Научен институт за национална историја на македонскиот народ, Скопје 1951; • *Турски документи за македонската историја 1803-1808, Том 2.* Научен институт за национална историја на македонскиот народ, Скопје 1953; • *Турски документи за македонската историја 1809-1817, Том 3.* Научен институт за национална историја на македонскиот народ, Скопје 1955; • *Турски документи за македонската историја 1818-1827, Том 4.* Научен институт за национална историја на македонскиот народ, Скопје 1957; • *Турски документи за македонската историја 1827-1839, Том 5.* Научен институт за национална историја на македонскиот народ, Скопје 1958.

3.2. Ариф Старова (1898-1976)

Ариф Старова е роден на 1 март 1898 година во градот Подградец, во Албанија. Основното образование и две години гимназија заврши во родниот град. Од 1918 год. до 1921 год. го комплетира гимназиското образование во Истанбул, а потоа дипломира на Истанбулскиот правен факултет (класично шеријатско право и исламска философија). Од 1921 до 1925 година работи како адвокатски приправник во Подградец, од 1925 до 1928 година е судија во Околинскиот суд во Подградец, од 1927 до 1928 год. е назначен за судија во Околинскиот суд во округот Колоња, од 1929 година до 1943 година работи како адвокат во Подградец.

Во 1943 година Ариф Старова бегајќи од притисокот на окупаторот со своето семејство како емигрант се сели од Подградец во Струга. Во 1944 година се преселува во Тетово и учествува во ослободителното движење. По ослободувањето на Тетово работи како просветен референт. Во 1945 година се сели во Скопје и почнува да работи како редовен судија во Околинскиот суд во Скопје (1945-1948), во Дирекцијата за информации како публицист (1948) и во Комитетот за универзитети како публицист. Надлежните сакајќи добро да го вреднуваат доброто познавање на Старова на османско-турскиот јазик од 1948 до 1951 година го ангажираат во Институтот за национална историја како специјалист по османско-турски јазик.

Ариф Старова во 1951 година во вакалот на една џамија во Битола открива 185 битолски сицили (1612 – 1912).³ Откако ги известува надлежните дека овие ракописи се многу важни, сицилите се сместуваат во Државниот архив

3) Од 190 сицили што се наоѓаат во Државниот архив на Македонија, 185 сицили се откриени од страна на Ариф Старова.

на Македонија. Истата година Ориенталната библиотека се префрлува од Институтот за национална историја во Државниот архив на Македонија. На 4 мај 1951 година Ариф Старова е префрлен да работи во Државниот архив на Македонија. Во 1952 година станува раководител на новоформираното Одделение за ориенталистика во Архивот. Додека да се пензионира средува и обработува документи (подготвување на куси содржини за секој документ во вид на регест и аналитичен инвентар) од Османлискиот период. Има подготвено 12 000 регести за сто години почнувајќи од 1612 година.

Бидејќи добро го познава османско-турскиот и правниот јазик многу османлиски документи преведе на македонски. Од многуте необјавени преводи на Ариф Старова со години се ползуваа вработените во Институтот за национална историја, вработените во Архивот и научните работници кои го истражуваа Османлискиот период во Македонија. Во тој период бидејќи малку имаше специјалисти за османско-турски и османлиски документи многу научни работници се консултуваа со него.

Се пензионира во 1964 година. Почина во Скопје во 1976 година на 78 години.

Објавени трудови на Ариф Старова:

Написи: • „Две кануннамиџа за Сегединскиот санџак од втората половина за 16 век“ (со Методија Соколоски заедно), *Гласник*, Бр. 1-2, Скопје 1960, стр. 333-360.

Преводи: • *Турски документи за македонската историја 1800-1803*, Том 1. (со Панта Џамбазовски заедно), Научен институт за национална историја на македонскиот народ, Скопје 1951; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ*, Серија 1, 1607-1699, Том 1, 26 јуни 1607-30 мај 1623 (со Методија Соколоски, Ванчо Бошков и Фетах Исхак заедно), Државна архива на Социјалистичка Република Македонија, Скопје 1963; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ*. Серија 1, 1607-1699, Том 3 (од јануари 1636 до крајот на 1639 година) (со Методија Соколоски и Кемал Илџази заедно), Архив на Македонија, Скопје 1969.

Необјавени трудови на Ариф Старова:

Преводи: • *Правилници за просветната управа (превод на „Дестур“ – збирка закони, Цариград 1873)* - авторизиран интерен превод од 1952 год. во вид на скрипта што се наоѓа во Државниот архив на Република Северна Македонија.

3.3. Фетах Исхак (1910-1963)

Фетах Исхак е роден во 1910 година во Скопје. Вистинското име му е Абдулфетах Рауф (Abdülfettah Rauf). Меѓу народот е познат повеќе како Фетах Ефенди (Fettâh Efendi). Во личните документи и во објавените дела го користи името Фетах Исхак (Fettâh İshak). Член е на семејството Хаџи Исхак од Скопје. По завршувањето на основното образование во Скопје учи во Медресата Медах (Meddah Medresesi). Откако го комплетира образованието почна да учителствува во медресата. Помеѓу 1933 и 1938 година во Медресата Медах работи како предавач по филозофија на исламската теологија (kelâm) и правилата и верувањата во исламската вероисповед (akaid). Во 1938 година се

назначи за главен професор во истата медреса. Оваа должност ја извршува до 1945 година кога се затвора медресата.

Во Социјалистичка Федеративна Република Југославија имаше поредок во кој државата и религијата беа одделни, а како резултат на ова шериатските судови, медресите и текињата се затворија, на нивно место се отворија државни судови и државни училишта, а џамиите и црквите се занимаваа само со верските прашања. Во 1945 година се затвори и Медресата Медах. Во тој период верските кадри на сите религии се повлекоа од општествениот и политичкиот живот и се посветија на верските потреби на народот. Фетах Исхак како османлиски интелектуалец и верски лидер не успеа да се прилагоди на новиот поредок и отворено го изрази својот револт. Како резултат на несогласувањето со идеите и политиката на новата управа се уапсува. Во затворот пишува поезија полна со копнеж по Османлиската Империја и по османлиската култура и цивилизација. Фетах Ефенди пишува поезија на османко-турски јазик со арузна метрика за верата, општеството, љубовта и копнежот кон татковината, преселбите и ги објавува во различни весници и списанија. Неколку негови тетратки со поезија што се наоѓаат во личните библиотеки на неговите пријатели и ученици сè уште не се објавени.

Раководителите кои согледаа дека не може да се усогласи со управата, го вработуваат во Државниот архив на Македонија како специјалист по османско-турски јазик. Во Архивата ги чита, средува и обработува османлиските документи, а некои ги преведува. Работата врз османлискиот мираз му дава нова смисла во животот. Работи со најдобрите специјалисти во тој период кои ја знаат неговата вредност (Ариф Старова, Ванчо Бошков, Методија Соколоски) и објавува неколку труда.

Почина во 1963 година во Скопје на 53 години во најплодотворниот период од својот живот.

Објавени трудови на Фетах Исхак:

Написи: ● „Рафaisкото теке во Скопје“. (со Ванчо Бошков заедно), *Гласник*, Бр. 2, Скопје 1958, стр. 179-191; ● „Едно скопско вакафнаме од 16 век“ (со Ванчо Бошков заедно), *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1961, стр. 165-175;

Преводи: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, Серија 1, 1607-1699, Том 1*, 26 јуни 1607-30 мај 1623. (со Ариф Старова, Методија Соколоски и Ванчо Бошков заедно), Државна архива на Социјалистичка Република Македонија, Скопје 1963.

3.4. Методија Соколоски (1913-1984)

Методија Соколоски е роден на 15 мај 1913 година во Прилеп. На мала возраст останува без мајка и расте во немаштија. Основно образование учи во родниот крај, а средното образование го завршува во Битола. Во детството се дружи со турските деца во маалото, го засакува и учи турскиот јазик. Како резултат на оваа љубов дипломира на Катедрата за ориенталистика и национална историја на Филозовскиот факултет во Белград. Многу научни работници кои работат на Групата за историја на Филозовскиот факултет и во Институтот за национална историја него го земаат за пример и студираат и во областа

на историјата и во областа на ориенталистиката (Александар Матковски, Александар Стојановски, Драги Горѓиев, Ахмет Шериф, Борче Николов, Никола Кириќ, Ненад Мехмедовиќ). Во Втората светска војна со двајцата браќа учествува во Народноослободителното движење, но само тој успева да ги види слободните денови на Македонија и да учествува во нејзината изградба.

Во 1951 година Групата за историја на Филозовскиот факултет при Универзитет Св. Кирил и Методиј го кани Методија Соколоски да предава турски јазик и османлиска палеографија. Од 1951 година до пензионирање (1978) Соколоски без прекин ги предава овие предмети, а со тоа за прв пат турколошките истражувања во Македонија почнуваат да се реализираат во една научна установа. Во 1959 година доцент, во 1963 година вонреден професор, а во 1968 година станува редовен професор. Во 1949 – 1950 година и 1959 – 1960 година е директор на Институтот за национална историја. Во 1969/1970-1970/1971 година е декан на Филозовскиот факултет при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“. Во тој период бидејќи за османлискиот период во Македонија нема исцрпни познавања ги истражува османлиските документи во архивите во Македонија и во Турција, ги преведува на македонски и пишува написи. Со документи го расветлува општествениот и економскиот живот на најважните градови и области во османлискиот период и подготвува основа за нови истражувања.

Почина на 24 октомври 1984 година во Скопје на 71 година.

Објавени трудови на Методија Соколоски:

Книги: ● *Кичевската нахија во 15 и 16 век*, Историја, Скопје 1981; ● *Нахијата Жупа*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1974.

Написи: ● „Закон за градот Ниш“, *Гласник*, Бр. 2, Скопје 1957, стр. 195-196; ● „Закон за градот Крушевац“, *Гласник*, Бр. 2, Скопје 1957, стр. 196-202; ● „Прилог кон проучувањето на турско-османлискиот феудален систем со посебен осврт на Македонија во 15 и 16 век“, *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1958, стр. 157-228; ● „Пет закони за пазарните такси и ушурот од времето на Сулејман Величествени“, *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1958, стр. 297-313; ● „Градот Велес во периодот од околу 1460-1544“, *Гласник*, Бр. 2, Скопје 1959, стр. 147-177; ● „Дервендски села во Велешката нахија од 1460-1544 година“, *Гласник*, Бр. 1-2, Скопје 1960, стр. 171-197; ● „Две кануннамиња за Сегединскиот санџак од втората половина за 16 век“ (со Ариф Старова заедно), *Гласник*, Бр. 1-2, Скопје 1960, стр. 333-360; ● „Осврт на феудалните владенија во Велешката нахија од 1460-1544“, *Зборник – 100 години на Велешката гимназија*, Велес 1961, стр. 31-51; ● „Турски извори од 15 и 16 век за градот Битола“, *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1963, стр. 127-156; ● „Личните имиња и називите на населените места и другите месности во Велешката нахија во втората половина на 16 век“, *Македонски јазик*, Бр. 1-2, Скопје 1964, стр. 197-219; ● „Личните имиња и називите на населените места и други месности во Прилепската нахија во втората половина на 15 век“, *Македонски јазик*, Скопје 1965, стр. 151-190; ● „Костур и Костурско во средината на 15 век“, *Историја*, Бр. 1-2, Скопје 1966, стр. 118-131; ● „Градското и селското население со специјални задолженија во

дел од Охридскиот санџак во втората половина на 16 век“, *Гласник*, Бр. 2-3, Скопје 1966, стр. 181-201; ● „Спахии-тимариоти христијани во Прилепската нахија во 15 век“, *Годишен зборник 19*, Филозовски факултет, Скопје 1967, стр. 153-168; ● „Дервенциството во Охридскиот санџак во втората половина од 16 век“, *Годишен зборник 19*, Филозовски факултет, Скопје 1967, стр. 169-202; ● „Суштината на тимарско-спахискиот систем (Неговото спроведување во Македонија и односите помеѓу спахиите-тимариоти и рајата“, *Историја*, Бр. 1, Скопје 1967; ● „Осврт на состав становништва Западне Македоније у 15 и 16 веку“, *Југословенски историски часопис*, Бр. 1-2, 1970, стр. 9-31; ● „Развојниот пат на некои градови во Македонија во 15 и 16 век“, *Историја*, Бр. 1, Скопје 1971, стр. 33-66; ● „Преспанската нахија во текот на 16 век“, *Годишен зборник 24-25*, Филозовски факултет, Скопје 1972-73, стр. 111-126; ● „Серскиот вилает во 15 век“, *Гласник*, Бр. 3, Скопје 1974, стр. 107-125; ● „Штип и Штипско во текот на 16 век“, *Историја*, Скопје 1974, стр. 124-152; ● „Жупа во 15 и 16 век“, *Годишен зборник 27*, Филозовски факултет, Скопје 1975, стр. 177-186; ● „Нахијата Гора во 16 век“, *Годишен зборник 28*, Филозовски факултет, Скопје 1976, стр. 225-248; ● „Осврт на вакафите и вакафските имоти во Тетовската нахија во 15 и 16 век“, *Гласник*, Бр. 3, Институт за национална историја, Скопје 1976, стр. 151-168; ● „Лерин и Леринско во 15 и 16 век“, *Годишен зборник 30*, Филозовски факултет, Скопје 1978, стр. 205-242; ● „Малешево во 16 век“, *Историја*, Бр. 1, Скопје 1979, стр. 163-173; ● „Петричката нахија во 16 век“, *Историја*, Бр. 1, Скопје 1980, стр. 23-49; ● „Кичевската нахија во 15 и 16 век“, *Историја*, Скопје 1981, стр. 95-135; ● „Осврт на етничкиот состав на градското и селското население во Македонија во 15 и 16 век“, *Историја*, Скопје 1983, стр. 151-169.

Преводи: ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ, Серија 1, 1607-1699, Том 1*, 26 јуни 1607-30 мај 1623 (со Ариф Старова, Фетах Исхак и Ванчо Бошков заедно), Државна архива на Социјалистичка Република Македонија, Скопје 1963; ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Серија 1, 1607-1699, Том 3 (од јануари 1636 до крајот на 1639 година)* (со Ариф Старова и Кемал Илџази заедно), Архив на Македонија, Скопје 1969; ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опишрен пописен дефтер No. 4 (1467-1468)*, (со Александар Стојановски заедно), Архив на Македонија, Скопје 1971; ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опишрни пописни дефтери од 15 век. Том 2.*, Архив на Македонија, Скопје 1973; ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опишрни пописни дефтери од 15 век. Том 3*, Архив на Македонија, Скопје 1976; ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ - опишрни пописни дефтери од 16 век за Кустендилскиот санџак. Том 5. Книга 1*, Архив на Македонија, Скопје 1983; ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ - опишрни пописни дефтери од 16 век за Кустендилскиот санџак. Том 5. Книга 2*, Архив на Македонија, Скопје 1980; ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ - опишрен пописен дефтер за Скопскиот санџак од 1568-69 година, Том 6, Книга 1*, Архив на Македонија, Скопје 1984.

3.5. Кемал Илјази Аручи / Kemal İlyazi Aruçi (1920-1977)

Кемал Илјази Аручи е роден на 1 август 1920 година во селото Врапчиште што се наоѓа во околината на Гостивар. Меѓу народот е познат како Кемал Ефенди (Kemal Efendi). Основното образование го учи во родниот крај. Во 1931 година се запишува во Медресата Медах (Meddah Medresesi) во Скопје и слуша предавања од основачот на медресата, Атаулах Куртиш (Atâullah Kurtiş) и од Абдулфетах Рауф (Abdülfettah Rauf) кој е познат како Фетах Исхак (Fettâh İshak) и Фетах Ефенди (Fettâh Efendi). Потоа во оваа медреса работи како наставник до 1944 година. Во 1944 година се враќа во Врапчиште, гради посебна медреса во дворот на Јеницами и почнува да одржува предавања. Со основањето на Југославија медресите се затворија и се отворија државни училишта. Во 1946 година се затвори и оваа медреса. Во Јеницамија работи како ваиз (проповедник).

Кемал Илјази Аручи кој е израснат како османлиски и исламски интелектуалец со некои свои погледи и толкувања предизвика вознемиреност кај државната управа и кај муслиманските интелектуалци (улема, ulemâ). Поради предизвикување вознемиреност кај народот два пати лежи во затвор. Бидејќи не може да се усогласи ниту со државната управа ниту со муслиманските свештеници (улема, ulemâ), раководителите него го вработуваат во Државниот архив на Македонија и во Институт за национална историја како османлиски специјалист. Во 1963 година почна да работи во Државниот архив на Македонија, а во 1970 година се префрли во Институт за национална историја. И во двете институции класификува битолски, скопски, тетовски кадиски сицили, различни фермани, берати, вакафнами и слични османлиски документи и пишува написи за нив. Работата врз османлискиот мираз дава нова смисла во неговиот живот. Работи со најдобрите научни работници во неговиот период и објавува бројни трудови (Ариф Старова, Александар Матковски).

Кемал Илјази Аручи пишува поезија со слоговна и арузна метрика. Во неговите песни се доминантни верските, националните теми и копнежот кон османлиската цивилизација и култура. Со неговиот учител Абдулфетах Рауф се претставници на последната генерација поети кои на Балканот пишуваат на османско-турски јазик. Сите песни му се објавени во 1999 година во Скопје од страна на неговиот син Мухамед Аручи (Muhammed Aruçi).

Почина на 27 август 1977 година на 57 години во најплодотворниот период од својот живот. Се погребва во неговото родно село Врапчиште. Според Александар Матковски: „Кемал Аручи ќе остане во вечно сеќавање кај соработниците на Институтот за национална историја како вреден и мошне специјализиран работник од областа на која работеше, кој несобично ги помагаше своите колеги турколози и ориенталисти, како пријатен соговорник со соработниците на Институтот.“ (1977:244).

Објавени трудови на Кемал Илјази Аручи:

Написи: • „Македонија во хрониката на Мехмед Рашид-Ефенди (1668-1721)“, (со Александар Матковски заедно), *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1975, стр. 235-260; • „Македонија и соседните области во хрониката на Солук Заде (1373-1633)“, (со Александар Матковски заедно), *Гласник*, Бр. 3, Скопје 1975,

стр. 233-260; ● „Извадоци од две турски хроники за Македонија и соседните области“. (со Александар Матковски заедно), *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1977, стр. 231-250; ● „Македонија во Силахдар Тарихи од Ф’нд’кли Силахтар Мехмед-ага (1668-1694)“, (со Александар Матковски заедно), *Историја*, Бр. 2, Скопје 1977, стр. 137-160; ● „Македонија во турската хроника ‘Таџут Теварих’ од Хоџа Садудин-ефенди (1361-1520)“, (со Александар Матковски заедно), *Гласник*, Бр. 2-3, Скопје 1979, стр. 203-233; ● „Македонија и соседните области во хрониката ‘Беда-и ул векаи од Коџа Хусеин’ (1328-1491)“, (со Александар Матковски заедно), *Историја*, Бр. 2, Скопје 1979, стр. 137-176.

Преводи: ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Серија 1, 1607-1699, Том 3 (од јануари 1636 до крајот на 1639 година)* (со Ариф Старова заедно), Архив на Македонија, Скопје 1969.

3.6. Александар Матковски (1922-1992)

Александар Матковски е роден на 30 мај 1922 година во Крушево. Во Македонија тој е првиот научник кој одбрани докторска дисертација во областа на историјата. До 1936 година живее во Гостивар, а потоа се сели во Скопје. Во Втората светска војна, во 1941 година се вклучува во ослободителното движење. На 2 јуни 1942 година е уапсен и сместен во затворот во Скопје. На 29 јули 1944 година бега од затворот и повторно се вклучува во народнослободителното движење. Во затворските години пишува поезија.

Во 1947 година ја завршува Учителската школа во Скопје. Во 1949 година дипломира на Високата педагошка школа во Белград. Во 1951 година дипломира на Групата за историја на Филозовскиот факултет при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Во 1961 година дипломира на Катедрата за ориенталистика на Филолошкиот факултет во Белград. Во 1957 година ја одбрани докторската дисертација на Филозовскиот факултет во Загреб. До 1954 година учи и работи по разни основни училишта и гимназии. Во 1954 година започнува со научната кариера. Во 1971 година станува редовен професор на Институтот за национална историја. Од 1956 година до своето пензионирање во 1987 година работи во Институтот за национална историја. Во 1986 година станува член на Македонската академија на науките и уметностите. Александар Матковски објави многу трудови за османлискиот период во Македонија. Посебно интензивно работи на документите од османлискиот период во Македонија.

Почина на 15 април 1992 година во Скопје на 70 години.

Објавени трудови на Александар Матковски:

Книги: ● *Турски извори за ајдутството и арамиството во Македонија 1 (1620-1650)*, Институт за национална историја, Скопје 1961; ● *Турски извори за ајдутството и арамиството во Македонија 2 (1650-1700)*, Институт за национална историја, Скопје 1961; ● *Турски извори за ајдутството и арамиството во Македонија 3 (1700-1725)*, Институт за национална историја, Скопје 1973; ● *Турски извори за ајдутството и арамиството во Македонија 4 (1725-1775)*, Институт за национална историја, Скопје 1979; ● *Турски извори*

за ајдутството и арамиството во Македонија 5 (1775-1810), Институт за национална историја, Скопје 1980; ● *Отпорот во Македонија во времето на турското владеење: Пасивен отпор*, Том 1, Мисла, Скопје 1983; ● *Отпорот во Македонија во времето на турското владеење: Духовниот отпор*, Том 2, Мисла, Скопје 1983; ● *Отпорот во Македонија во времето на турското владеење: Ајдутството*, Том 3, Мисла, Скопје 1983; ● *Отпорот во Македонија во времето на турското владеење: Буни и востанија*, Том 4, Мисла, Скопје 1983; ● *Кануну и фермани: за Македонија*, Мисла, Скопје 1990; ● *Балканот во делата на странските патописци во времето на турското владеење: јаничари, хареми, робови, Том 1: 1402-1657*, Култура, Скопје 1992; ● *Балканот во делата на странските патописци во времето на турското владеење: јаничари, хареми, робови, Том 2: 1664-1779*, Култура, Скопје 1992.

Написи: ● „Prilog pitanju devširme“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Sarajevo 1964-1965, стр. 273-310; ● „Mere turskih vlasti za likvidiranje hajdučije u Makedoniji u prvoj polovini XVII veka“, *Jugoslavenski istorijski časopis*, Beograd 1967, Бр. 1-4, стр. 187-208; ● „Хералдичко прикажување на Османлиската империја во Европа“, *Гласник*, Бр. 1-2, Скопје 1969, стр. 137-179; ● „Даночниот систем во Македонија во времето на турското владеење“, *Завод за културно-просветен и наставен филм во СР Македонија*, Скопје 1970, стр. 1-19; ● „Тимарско-спахискиот систем во Македонија“, *Завод за културно-просветен и наставен филм во СР Македонија*, Скопје 1970, стр. 1-22; ● „Односите помеѓу Охридската архиепископија и Османската држава“, *Гласник*, Бр. 2, Скопје 1972, стр. 111-145; ● „Граѓански бракови и разводи на христијани во Македонија и на Балканскиот Полуостров во време на турското владеење“, *Гласник*, Бр. 3, Скопје 1973, стр. 83-118; ● „Миграциите од село в град во Македонија од XVI до XIX век“, *Историја*, Бр. 1, Скопје 1973, стр. 101-107; ● „Македонија во хрониката на Мехмед Рашид-Ефенди (1668-1721)“, (со Кемал Аручи заедно), *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1975, стр. 235-260; ● „Македонија и соседните области во хрониката на Солук Заде (1373-1633)“, (со Кемал Аручи заедно), *Гласник*, Бр. 3, Скопје 1975, стр. 233-260; ● „Извадоци од две турски хроники за Македонија и соседните области“, (со Кемал Аручи заедно), *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1977, стр. 231-250; ● „Македонија во Силахдар Тарихи од Ф’нд’кли Силахтар Мехмед-ага (1668-1694)“, (со Кемал Аручи заедно), *Историја*, Бр. 2, Скопје 1977, стр. 137-160; ● „Македонија во турската хроника ‘Таџут Теварих’ од Хоџа Садудин-ефенди (1361-1520)“, (со Кемал Аручи заедно), *Гласник*, Бр. 2-3, Скопје 1979, стр. 203-233; ● „Македонија и соседните области во хрониката ‘Беда-и ул векаи од Коџа Хусеин’ (1328-1491)“, (со Кемал Аручи заедно), *Историја*, Бр. 2, Скопје 1979, стр. 137-176; ● „Извадоци за Македонија и Балканот од турската хроника ‘Тарих-и Ата’ од Атабеј (1326-1860)“, *Гласник*, Бр. 3, Скопје 1980, стр. 215-233; ● „Македонија во времето на турското владеење (14-19 век)“, *Историографија на Македонија 1965-1975*, Студентски збор, Скопје 1982, стр. 27-37; ● „Новите институции и односи што Турците ги создадоа на Балканот и во Македонија“, *Прилози*, Бр. 2, Скопје 1986, стр. 47-67; ● „Makedonija kao glavni snabdevač ovсама raznih turskih institucija“, *Acta historico-economica Yugoslaviae*, Бр. 14, Zagreb 1987, стр. 99-116; ● „Струмица и Струмичко од 14-15 век“, *Завод за*

заштита на спомениците на културата, природните реткости и музеј, Струмица, 1989, стр. 117-129.

Реферати на научни собири: • „Исламизацијата како метод за пацификација на Дебарскиот крај“, *Прв Бигорски научно-културен собир*, Гостивар 1971, стр. 225-234; • „Јуруците од Македонија во некои турски документи“, Тркалезна маса: Етногенеза на Јуруците и нивното населување на Балканот, Скопје, 17-18.11.1983, *Зборник на трудови*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 1986, стр. 39-47; • „Отпорот против исламизацијата“, Втор научен симпозиум: Фолклорот и етнологијата кај Македонците муслимани, Дебар, 16-17.10.1986, *Историја, фолклор и етнологија на исламизираните Македонци*, Републичка заедница на културно-научните манифестации на Македонците муслимани, 1987, стр. 37-59; • „Специфичности и карактеристики на турскиот феудализам во Македонија и на Балканот“, *Пристапни предавања во Македонската академија на науките и уметностите*, Скопје, 1988, Бр. 9, стр. 29-38.

3.7. Александар Стојановски (1929-2009)

Александар Стојановски е роден на 11 август 1929 година во Куманово. Учи во Ниш (Србија), а во 1948 година во Скопје го комплетира гимназиското образование. Во 1954 година дипломира на Групата за историја на Филозовскиот факултет при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“. Паралелно го унапредува турскиот јазик во Скопје, Сараево и Истанбул. Во 1955 година почнува да работи како млад асистент во Институт за национална историја и до своето пензионирање во 1989 година вложува голем труд во развојот на оваа институција. По истражувањата во архивите во Турција ја брани својата докторска дисертација под наслов „Дервенциството во Македонија“.

Во сите свои научни истражувања го истражува Османлискиот период во Македонија и на Балканот. Во тој период нема детални познавања за Македонија во Османлискиот период. За да го расветли овој период преведува 17 тома османлиски пописни дефтери од 15 до 17 век (над 5000 страници) од османско-турски на македонски јазик. Со волку многу објавени преводи на пописни дефтери е единствен турколог-историчар на Балканот. Според проф. д-р Драги Ѓорѓиев: „Неговиот ентузијазам во разоткривањето на мистичниот османлиски свет никогаш не исчезна.“ (2009:173). Во последните години од својот живот интензивно преведува османлиски документи од четири века. Благодарение на него во Македонија се разви традиција на преведување османлиски документи и пописни дефтери и стана пример за следните генерации (проф. д-р Драги Ѓорѓиев, проф. д-р Ахмет Шериф и др.). Сите свои научни трудови постојано ги поткрепува со преводи на оригинални османлиски документи, а со тоа и денес станува основен извор за османлискиот период на Балканот. Благодарение на овие преводи напиша бројни научни трудови за османлискиот феудален систем, за градовите, занаетчиството, развојот на трговијата, вакафите, ајдутството, побуните и друго во османлискиот период.

Почина во 2009 година во Скопје на 80 години.

Објавени трудови на Александар Стојановски:

Книги: ● *Дервенциството во Македонија*, Институт за национална историја, Скопје 1974; ● *Охрид и охридско од паѓањето под османлиска власт до крајот на 18 век*, Книга 2, *Охрид и Охридско низ историјата*, Том 2, Институт за национална историја и Собрание на општина Охрид, Скопје 1978; ● *Градовите во Македонија од крајот на 14 до 17 век*, Завод за унапредување на стопанството во СРМ „Самоуправна практика“, Скопје 1981; ● *Vranjski kadiluk u 16 veku*, Narodni muzej, Vranje 1985; ● Штип и Штипско од паѓањето под османлиска власт до крајот на 17 век, Том 1, Собрание на општина Штип, Штип 1986; ● *За некои појави на узурпација на раинската земја во 16 век*, Сојуз друштвата на историчарите на СР Македонија, Скопје 1986; ● *Македонија во турското средновековие*, Култура, Скопје 1989; ● *Раја со специјални задолженија во Македонија (војнуци, соколари, оризари и солари)*, Институт за национална историја, Скопје 1990; ● *Историја на македонскиот народ, Том 2: Македонија под турска власт од 14 до 18 век* (Коста Балабанов, Славко Димевски, Блаже Конески, Милош Константинов, Александар Матковски, Драгослав Ортаков, Александар Стојановски, Вера Стојчевска-Антиќ, Крум Томовски), Институт за национална историја, Скопје 1998; ● *Населби и население во Македонија во 15 и 16 век* (со Драги Горѓиев заедно), Институт за национална историја, Државен архив на Република Македонија, Скопје 2001; ● *Македонија под турска власт*, Институт за национална историја, Скопје 2006.

Написи: ● „Поглед на економско-друштвените прилики во Кичевската нахија во втората половина на 15 век“, *Гласник на Институтот за национална историја*, Број 2, Скопје 1958, стр. 115-158; ● „Кон прашањето за христијаните-спахии во Македонија“, *Гласник на Институтот за национална историја*, Скопје 1960, стр. 303-316; ● „Дервенциството во Македонија“, *Гласник*, Бр. 2, Скопје 1963, стр. 115-164; ● „Мариово во 15-16 век“, *Југословенски историјски часопис*, Београд 1964, стр. 3-17; ● „Дали постоел Битолскиот санџак во првите векови од турската власт во Македонија“, *Гласник*, Број 2, Скопје 1965, стр. 119-122; ● „Неколку нови податоци за градот Тетово од 15 и 16 век“, *Историја*, Бр. 2, Скопје 1967, стр. 91-96; ● „Неколку закона о тржишној такси и царини Солуна у 16 веку“, *Југословенски историјски часопис*, Бр. 3, Београд 1969, стр. 3-8; ● „Makedonya'da Hristiyan Dogancilar“, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Бр. 21, İstanbul 1969, стр. 24-28; ● „Етничките прилики во северозападна Македонија во 15 век“ (со Галаба Паликрушева заедно), *Југословенски историјски часопис*, Бр. 1-2, Београд 1970, стр. 33-40; ● „Еден говор на Димитар Влахов во турскиот парламент“, *Историја*, Бр. 2, Скопје 1970, стр. 240-247; ● „Post-war Turkish Literature on Macedonian History“, *Гласник*, Скопје 1970, стр. 115-120; ● „Маричката битка и нејзините последици“, *Современост*, XXI/9, Скопје 1971, стр. 860-871; ● „Кратовската нахија во 16 век“ (со Исмаил Ерен заедно), *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1971, стр. 61-92; ● „Уште нешто за родот Охризаде и за старите градби на 'Имарет' во Охрид“, *Гласник на Институтот за национална историја*, Бр. 1, Скопје 1972, стр. 97-110; ● „Во кој правец низ Македонија минувал Муратовиот поход на Косово“, *Гласник на Институтот за национална историја*, Бр. 2, Скопје 1972, стр. 147-158; ● „Административно-територијална поделба на Македонија под османлиската власт до крајот на 17 век“, *Гласник*,

Бр. 2, Скопје 1973, стр. 129-145; ● „Osmansko vojno uređenje“ (со Александар Матковски и Галаба Паликрушева заедно), *Oružane borbe makedonskog naroda od 6 do 20 veka*, Vojno-istoriski institut, Beograd 1975, стр. 79-92; ● „Borba makedonskog naroda protiv osmanske vlasti“ (со Александар Матковски заедно), *Oružane borbe makedonskog naroda od 6 do 20 veka*, Vojno-istoriski institut, Beograd 1975, стр. 93-113; ● „За карактерот и влијанието на османлиското владеење во југословенските земји од 15 до 16 век“, *Гласник*, Бр. 1, Институт за национална историја, Скопје 1976, стр. 129-141; ● „Потекло и воспоставување на војничката служба (со посебен осврт на Македонија)“, *Прилози*, Бр. 2, Скопје 1979, стр. 55-70; ● „Околу значењето на термините ‘baštine’ и ‘nam-i diger’ во пописните книги од 15 и 16 век“, *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1979; ● “Неколку прашања за Јуруците во Кустендилскиот Санџак”, Македонска Академија на науките и уметностите, Скопје 1986, стр. 29-37; ● „За некои појави на узурпација на раинската земја во 16 век“, *Стопанските, социјалните и етничките промени на територијата на Југославија и Чехословачка од 16 век*, Институт за национална историја, Скопје 1986, стр. 31-35; ● „Занаетчиската дејност во македонските градови под турската власт (15-18 век)“, *Гласник на Институтот за национална историја*, Бр. 1-2, Скопје 1995, стр. 117-132; ● „Завештанието на Евренос-бег во нахијата Конче“, *Гласник*, Бр. 1, Институт за национална историја, Скопје 1996, стр. 103-109; ● „Неколку податоци за санџакот и казата Охрид во триесеттите години на 16 век со посебен осврт на Струга“, *Изворник - списание за наука и култура*, Бр. 1-2, 1997, стр. 41-46.

Реферати на научни собири: ● „Дебарска област у шездесетим годинама 15 века (на основу једног савременог турског извора)“ (со Галаба Паликрушева заедно), *Симпозиум о Скендербегу*, Приштина 1969, стр. 181-194; ● „Тврдината и населбата Коџаџик во 15 и 16 век“, *Бигорски научно-културни собири*, Прв научен собир, Гостивар 22-23.10.1971, Зборник на трудови, Скопје 1973, стр. 205-215; ● „Charakter a viev osmanskevlady v jugoslavskich zemich v 15-16 stoleti (se zvláštnim zretelem na Makedonii)“, *Sbornik praci z vedeckeho zasedani ceskoslovensko-jugoslavske historicke komise v Brne 3-5.11.1975*, Praha 1977, стр. 114-133; ● „По прашањето за потеклото на името Торбеши и за неговото првично споменување во пишуваните извори“, *Материјали од Вториот научен симпозиум ‘Фолклорот и етнологијата кај Македонците муслимани (Дебар 16-17.10.1986)’*, Републичка заедница на културно-научните манифестации на Македонците муслимани, Скопје 1987, стр. 31-36; ● „Градот Струмица во 16 век“, *Зборник на трудови по повод 35 годишнината од основањето на Музејот во Струмица*, Завод за заштита на спомениците на културата, природните реткости и музеј – Струмица, Струмица 1989, стр. 131-145.

Преводи: ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширен пописен дефтер* No. 4 (1467-1468), (со Методија Соколоски заедно), Архив на Македонија, Скопје 1971; ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширен пописен дефтер од 15 век, Том 4*, Архив на Македонија, Скопје 1978; ● *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширни пописни дефтери од 16 век за Кустендилскиот санџак, Том 5, Книга 3*, Архив на Македонија, Скопје 1982; ● *Турски документи за историјата*

на македонскиот народ. *Опишрни пописни дефтери од 16 век за Кустендилскиот санџак. Том 5. Книга 4*, Архив на Македонија, Скопје 1985; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опишрен пописен дефтер за скопскиот санџак од 1568-69 година, Том 6, Книга 2*, Архив на Македонија, Скопје 1988; • *Турски документи за убиството на Гоце Делчев*, Архив на Македонија, Скопје 1992; • *Турски документи за Илинденското востание*, Архив на Македонија, Скопје 1993; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ, Опишрен пописен дефтер за Кустендилскиот санџак од 1570 година, Том 5, Книга 5*, Архив на Македонија, Матица македонска, Скопје 1995; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ - опишрен пописен дефтер за казите Горица, Биглишта и Хрупишта од 1568-69 година. Том 7. Книга 1*, Архив на Македонија, Скопје 1997; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Том 7. Книга 2. - Опишрен пописен дефтер за казите Костур, Серфице и Велес од 1568/9 година*, Архив на Македонија и Матица Македонска, Скопје 1999; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ, Опишрен пописен дефтер на Охридскиот санџак од 1583 година, Том 8, Книга 1, 2*, Државен архив на Македонија, Матица Македонска, Скопје 2000; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ, Опишрен пописен дефтер за Солунскиот Санџак, Том 9, Книга 1*, Државен архив на Република Македонија, Скопје 2002; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ - опишрен пописен дефтер за Скопскиот санџак од 1568-69 година. Том 9. Книга 1*, Архив на Македонија, Скопје 2002; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Том 9. Книга 2. - Опишрен пописен дефтер за Солунскиот санџак од 1568/69*, Архив на Македонија, Скопје 2002; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Том 9. Книга 2. - Опишрен пописен дефтер за Солунскиот санџак од 1568/69*, Државен архив на Македонија, Скопје 2003; • *Турски документи за историјата на Македонија, Том 10, Книга 1, Опишрен пописен дефтер за Паша санџакот (казите Демир Хисар, Јенице Карасу, Гумулџина и Зихна) од 1569/70 година*, Државен архив на Република Македонија, Скопје 2004; • *Турски документи за историјата на Македонија, Том 10, Книга 2, Опишрен пописен дефтер за Паша санџакот (казите Драма, Кавала, Серез и Неврокоп) од 1569/70 година*, Државен архив на Република Македонија, Скопје 2007.

3.8. Ванчо Бошков (1934-1984)

Ванчо Бошков е роден на 8 јануари 1934 година во Неготино. Во 1957 година дипломира на Катедрата за ориенталистика на Филозовскиот факултет при Сараевскиот универзитет. Во 1970 година на истиот факултет ја брани докторската дисертација под наслов: „Љубовната лирика на Исхак Челеби – критички текст и книжевно-естетска анализа“ („Ljubavna lirika (gazeliyat) İshaka Celebija – Kritički tekst i književno-estetska analiza“). Во 1963 година почнува да работи како млад асистент на Катедрата за ориенталистика во Сараево. Во 1970 година стана доцент, а во 1975 година е избран за вонреден професор. На оваа Катедра одржува предавања по османско-турскиот јазик и турска книжевност. Во 1981 година се врати во Македонија и почна да предава османско-турски

јазик на Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ и истата година е избран за редовен професор. И на Катедрата за турски јазик и книжевност на овој Универзитет предава османско-турски јазик. Ванчо Бошков ги истражува класичната турска книжевност, современата турска книжевност и историските документи од османлискиот период, објавува бројни написи и книги и преведува османлиски документи.

Почина на 6 февруари 1984 година во Скопје на 50 години во најплодотворниот период од својот живот.

Објавени трудови на Ванчо Бошков:

Книги: • *Das osmanische Registerbuch der Beschwerden vom Jahre 1675*, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1984; • *Turski dokumenti o odnosu katoličke i pravoslavne crkve u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji (15-17 v.)*, Sojuz na društva na istoričarite na SR Makedonija, Skopje 1986; • *Katalog turskih rukopisa u franjevačkim samostanima u Bosni i Hercegovini*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 1988; • *Ottoman documents on Balkan Jews: 15th-17th centuries* (со Марк Елстеин и Стефан Андреев заедно), CIBAL, Sofia 1990.

Написи: • „Рафаиското теке во Скопје“ (со Фетах Исхак заедно), *Гласник*, Бр. 2, Скопје 1958, стр. 179-191; • „Едно скопско вакафнаме од 16 век“ (со Фетах Исхак заедно), *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1961, стр. 165-175; • „Турски натписи и преданија од селото Пепелишта (Тиквешко)“ (со Пане Емшов заедно), *Гласник*, Бр. 1, Институт за национална историја, Скопје 1976, стр. 143-156;

Реферати на научни собири: • „Јуруците и светогорските манастири“, *Тркалезна маса: Етногенеза на Јуруците и нивното населување на Балканот*, 17-18.11.1983, стр. 57-67.

Преводи: • *Турски документи за историјата на македонскиот народ 1607-1699*, Серија 1, Том 1. (со Ариф Старова, Фетах Исхак и Методија Соколоски), Државна архива на Македонија, Скопје 1963; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ 1607-1699*, Серија 1, Том 2, Архив на Македонија, Скопје 1966; • *Турски документи за историјата на македонскиот народ 1640-1642*, Серија 1, Том 4, Архив на Македонија, Скопје 1972.

4. Заклучок

Панта Џамбазовски, Ариф Старова, Фетах Исхак, Методија Соколоски, Кемал Илјази Аручи, Александар Стојановски и Ванчо Бошков се пионери на преводите на османско-турските документи од Османлискиот период во Македонија. Методија Соколоски, Александар Матковски, Александар Стојановски и Ванчо Бошков се пионери на научните истражувања за Османлискиот период во Македонија. Сите заедно можеме да ги сметаме за пионери на историските турколошки истражувања во Македонија. Со нив започна и се разви традицијата на преведување османлиски документи во Македонија. Благодарение на нив многу османлиски документи се преведоа на македонски и се подготви добра основа за бројни научни истражувања, научни написи, магистерски трудови, докторски дисертации, научни и стручни монографии за Османлискиот период во Македонија.

Ариф Старова и Панта Џамбазовски се првите преведувачи и толкувачи на османлиските документи на македонски јазик во Македонија. Османлиските документи кои ги преведоа на македонски јазик за прв пат се објавија во 1951 година. Бројни нивни необјавени преводи што се наоѓаат во архивите подготвија богат материјал за научните истражувања на следните генерации. Панта Џамбазовски и Ариф Старова да не се образуваа во Турција, живееја и работеа во Македонија по Втората светска војна кога се основаа научните установи и архиви, бројни информации за османлискиот период подоцна ќе се стекнеа и многу научни истражувања не ќе се подготвеа или подоцна ќе се реализираа. Од овој аспект Ариф Старова и Панта Џамбазовски имаат историска важност.

Покрај оваа историска предност, Македонија има и трагични загуби во развојот на османско-турските истражувања и преводи. Ванчо Бошков (почина на 50 години), Фетах Исхак (почина на 53 години) и Кемал Илјази Аручи (почина на 57 години) починаа многу млади во периодот кога беа најплодотворни и можеа да ги дадат своите најзрели трудови и преводи. Раната смрт на овие одлични познавачи на османско-турскиот јазик е големата загуба за историските турколошки истражувања во Македонија.

Денес преведувањето на османско-турските документи од Османлискиот период се одвива во поволни услови бидејќи има развиени билатерални односи меѓу државните архиви на Република Северна Македонија и на Република Турција. Турција помага со транскрибирани османско-турски документи на современ турски јазик, можност за консултација со специјалисти по османско-турски јазик, по османско-турски документи и за Османлискиот период кои работат во Турција. Денес комуникацијата е многу брза преку интернет, мобилен телефон и слично, но во 20-от век, во првите децении од основањето на Македонија, квалитетот на преводот на османско-турските документи се должи исклучиво на едукацијата на преведувачите и на нивното познавање на османско-турскиот јазик и на арапското писмо.

Преводите на османско-турските документи на Панта Џамбазовски, Ариф Старова, Фетах Исхак, Методија Соколоски, Кемал Илјази Аручи, Александар Стојановски и Ванчо Бошков од овој аспект имаат историска важност, овозможува нови откритија, донесоа нови сознанија за османлискиот период во Македонија и подготвија добра основа за развој на научните истражувања на Методија Соколоски, Александар Матковски, Александар Стојановски и Ванчо Бошков на оваа тема. Овие љубители на османско-турскиот јазик, на османлискиот период и на османлиската култура и цивилизација обработија илјадници оригинални документи стари повеќе од 400 години кои ја опфаќаат целата територија на Македонија и пошироко на Балканскиот Полуостров, а без кои денес не може да се пишува историјата на Македонија и пошироко во османлискиот период. Овие османско-турски документи со своите богати содржи прво ги привлекоа туркологите-историчари, а по добиените сознанија станаа тема на истражување на етнолозите, демографите, лингвистите и ономастичарите.

Користена литература:

- 70 години Институт за национална историја, Институт за национална историја, Скопје 2018.
- Државен Архив на Република Македонија (1951-2016) - *The State Archives of the Republic of Macedonia (1951-2016)*, Скопје 2016.
- Библиографија на монографски изданија на Институтот за национална историја (1948-2018), Институт за национална историја, Скопје 2020.
- Филозовски факултет 1946-1976, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје 1976.
- Филозовски факултет во Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје 2006.
- Ago, Arif, Vonço Boşkov'un Türkoloji Kültürüne Katkısı. *Sesler*, S 252/253, Üsküp 1991, 50-56.
- Aruç, Numan, Makedonya'da Türkiyat Araştırmaları Tarihi, 3. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara 2011, 71-75.
- Битоски, Крсте, д-р Александар Стојановски (по повод 60 години од раѓањето), *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1989, 7-9.
- Ѓорѓиев, Драги, Библиографија на објавени трудови на д-р Александар Стојановски, *Гласник*, Бр. 1, Скопје 1989, 11-17.
- Ѓорѓиев, Драги, Александар Стојановски, *Гласник*, Бр. 1-2, Скопје 2009, 173.
- Лапе, Љубен; Кушевски, Воислав, Професор Методија Соколоски, *Историја*, Бр. 2, Скопје 1984, 565-571.
- Матковски, Александар, Кемал Илџази Аручи, *Гласник*, Бр. 2-3, Скопје 1977, 243-244.
- Соколоски, Методија, Панта Џамбазовски, *Гласник*, Бр. 1-2, Скопје 1962, 286.

СИНТАКСИЧКАТА ПОВЕЌЕЗНАЧНОСТ ВО ТОЛКУВАЧКИОТ ПРОЦЕС

Даринка Маролова¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
darinka.marolova@ugd.edu.mk

Апстракт: Предмет на истражување на овој труд е појавата на синтаксичката повеќезначност во толкувањето, како проблематичен ентитет. Целта на истражувањето е да се укаже на нејзината појава и на проблемите што таа може да ги предизвика, доколку не се направи соодветна анализа на длабинската структура на исказот. Толкувачот треба да биде свесен за нејзиното постоење и да биде способен со помош на синтаксичката, семантичката и прагматската анализа да го осознае вистинското значење, па аналогно на ова да може и самиот да си креира соодветно преводно решение.

Клучни зборови: *толкување, семантичка анализа, површинска структура, длабинска структура, рецептивна фаза*

SYNTACTIC AMBIGUITY IN INTERPRETING PROCESS

Darinka Marolova¹

¹Faculty of Philology, University „Goce Delcev“ – Stip
darinka.marolova@ugd.edu.mk

Abstract: The subject of the research in this paper is the occurrence of syntactic ambiguity in interpretation, as a problematic entity. The purpose of the research is to highlight its occurrence and the problems it can cause if proper analysis of the deep structure of the statement is not done. The interpreter should be aware of its existence and be able to understand the true meaning with the help of syntactic, semantic and pragmatic analysis in order to create an appropriate translation solution by analogy.

Key words: *interpretation, semantic analysis, surface structure, deep structure, reception phase*

Вовед

Синтаксичка повеќезначност, како проблем во толкувањето од еден на друг јазик е предмет на истражувањето на овој труд. Трудот се пишува со цел да се укаже на постоењето на синтаксичката повеќезначност и на проблемите кои би можела таа да ги предизвика во толкувањето. Толкувачот треба да биде свесен за нејзиното постоење уште пред својот ангажман за да може да ја очекува и со однапред подготвени стратегии да ја идентификува и да ја отстрани навреме, но и за да ги предвиди евентуалните негативни последици ако не се соочи со неа. Притоа многу важна улога има анализата на длабинската структура, која толкувачот мора неопходно да ги направи во рецептивната фаза на толкувачкиот процес, и тоа за многу кус временски период, односно само за неколку секунди.

Синтаксичката повеќезначност во толкувачкиот процес

Синтаксичката повеќезначност, која Агрикола (1968:3) уште ја нарекува полисинтаксичност (герм. Polysyntaktizität) – затоа што формалната база на синтаксичката структура на една реченица, според него, ја чинат синтаксички релевантните значенски компоненти на збороформите и нивните линеарни низи дадени во текстот – произлегува оттаму што со синтаксичката анализа, на комплексните јазични знаци им се припишуваат повеќе од една синтаксичка интерпретација и што според Колер (2001:142) хиерархиските релации во синтагмата или во реченицата не се еднозначни.

Во следниве две реченици не се идентични хиерархиските релации, иако имаат навидум иста структура и се исто сегментирани, односно имаат на ист начин организирана хиерархиската подреденост на конституентите:

1. *Diese Theorie wurde von Franz nachgewiesen.*
2. *Diese Theorie wurde von ungefähr nachgewiesen.*

Додека првиот пример може да се парафразира со: *Franz wies diese Theorie nach.* покажувајќи на тој начин дека единствено длабинската структура (герм. Tiefenstruktur) е таа која покажува дека Франц е субјект, тоа не може да се направи во втората реченица, која длабински-структурно набљудувано би гласела: *Jemand hat die Theorie von ungefähr nachgewiesen.* Овие односи не можат да се репрезентираат во површинската структура (герм. Oberflächenstruktur). Разликувањето на површинската од длабинската структура е од суштинско значење за семантичката анализа на синтаксичката повеќезначност (Енгелкамп 1973:29), па и воопшто на зборовите, синтагмите и речениците. Од тој аспект синтаксичката повеќезначност се дефинира како ситуација, кога една комплексна структура, придржувајќи се до синтаксичките правила, може да репрезентира две различни семантички структури, а не може длабински да се идентификува како еднозначна. Ова може да се поткрепи со следниов виц:

„*Könnte ich wohl das rote Kleid im Schaufenster anprobieren?*“ *fragt die Kundin.* „*Gern, gnädige Frau*“, *sagt die Verkäuferin zaghaft,* „*aber wir haben auch Kabinen zum Anprobieren.*“ (Колер 2001:142)

Познато е дека толкувањето се одвива во две фази: рецептивна и продуктивна. Во рецептивната се врши претворање на вербалниот текст од појдовниот јазик во ментален материјал, а во продуктивната се врши

претворање на менталниот материјал во вербален текст на јазикот-цел. Притоа пораката минува одреден „пат“ и подлежи на низа преработувачки и трансформациски процеси, т. н. аналитичка фаза. Анализата на вербалниот материјал започнува веднаш, уште со самото слушање на првите зборови од реченицата. Тогаш зборовите се идентификуваат и се преработуваат на тој начин што се споредуваат со репертоарот присутен во свеста на толкувачот и штом ќе се најде кореспонденција меѓу звуковниот знак и мнемонскиот речник, умот го бара во меморијата спектарот на значења на зборот (Никодиновска 2009:59) и го поврзува со асоцијации од стварноста и со контекстот. Кога на тој начин ќе се открие значењето на зборот, се создаваат ментални слики и очекувања за тоа кои елементи би следувале. Со секое вклучување на нов збор во понатамошниот тек на аналитичката фаза, прво се дополнува менталната слика со оние претходно направени претпоставки што се потврдиле, а оние кои се покажале како погрешни се отфрлуваат, за потоа да се создаваат нови претпоставки. Така, постепено се собираат информации во форма на делумно анализирани (разбрани) структури, кои се проверуваат дали одговараат на претходно создадените очекувања, направени врз основа на синтаксичката, семантичката и прагматската анализа.

Со синтаксичката анализа се прикажуваат врските на зборовите во речениците, се идентификува евентуалната грешка, комплексноста и синтаксичката повеќезначност, се одредуваат потенцијалните коректни структури, потенцијалните трансформациски можности и сл. Така, на пример, врз основа на синтаксичката анализа се утврдува дека глаголот *beobachteten* отвора две облигаторни места: едно за субјект и едно за акузативен објект. Уште кога ќе се слушне почетокот на реченицата *Der Junge beobachtete...* веднаш се создава претстава дека она што ќе следува ќе биде акузативниот објект. Потоа доаѓа именската синтагма *die Weihnachtslieder*, која привремено се интерпретира како акузативен објект додека да биде отфрлена поради следното синтаксичко и семантичко надоврзување: *Der Junge beobachtete die Weihnachtslieder singenden Kinder vor der Tür*. Токму со помош на синтаксичката анализа, меѓу другото, се евидентира и конфронтирањето на системот за реченично разбирање со синтаксичката повеќезначност.

Кога со синтаксичката анализа ќе се допуштат две синтаксички коректни варијанти на еден исказ се проверува семантичката прифатливост на секоја варијанта. Така, врз основа на семантичката анализа, Поленц (1988:91) доаѓа до сознанието дека реченицата *Sie fahren mit Abstand am besten* има една површинска и две длабински структури, односно две семантички варијанти:

1. *Wenn Sie Ihr Fahrzeug so fahren, dass Sie von dem Ihnen vorausfahrenden Fahrzeug den Sicherheitsabstand einhalten, dann fahren Sie Ihr Fahrzeug verkehrsrechtlich am besten.*

2. *Die Art, wie Sie Ihr Fahrzeug fahren, ist die beste von den Arten, wie alle ihr Fahrzeug fahren, und zwar gilt dies mit großem Abstand von allen anderen.* (Поленц 1988:65)

За да се објасни улогата на семантиката во откривањето и отстранувањето на синтаксичките повеќезначности е направен експеримент, имено, на десет

студенти на германистика на Филолошкиот факултет, при Универзитетот „Гоце Делчев“, кои го владеат солидно германскиот, како странски јазик, им беше дадена задача да ги довршат започнативе реченици:

Der Hospitalisierte gab trotz strenger Kontrolle der Aufseherin...

Der Hospitalisierte gab trotz strenger Kontrolle der Besucherin...

Иако поради идентичноста на синтаксичките параметри, на прв поглед се чини дека ќе се очекува иста интерпретација на двете реченици, сепак со експериментот се потврдија очекуваните резултати: во првата реченица сите испитаници ја интерпретираа именската синтагма *der Aufseherin* како генитив, а во втората ја интерпретираа именската синтагма *der Besucherin* како датив. Значи, различната семантика на двете реченици придонела кон избирање на онаа синтаксичка варијанта што изгледа поверојатно.

Во фазата на т. н. прагматска анализа се земаат предвид некои додатни фактори, имено, функционалните и психолингвалните ограничувања на индивидуалниот јазичен реципиент и комуникациската ситуација, кои дополнително влијаат врз менталните преработувачки процеси. Од прагматски аспект, реченицата *Sie fahren mit Abstand am besten.* се сфаќа на два начина: како предупредување на возачот дека би било најдобро да вози на растојание од другите возила и како пофалба дека возачот ги надминува другите во начинот на возење.

За време на целата ментална преработка на синтаксичката повеќезначност се можни три ситуации:

А. Уште во фазата на слушање се развива само една варијанта. Ова е најчест случај затоа што во природните јазици ретко се случува да остане синтаксичката повеќезначност недезамбигвирана и да предизвика блокади во нормалниот толкувачки процес, иако се јавува често. При евентуалната појава на каква било нејаснотија или на некоректност во однос на стандардната варијанта, заради посебен стил, незнаење, лапсус и сл., човековиот мозок ги бара сите слични секвенци дури да ја реконструира правилната форма. И дезамбигвирањето на синтаксичката повеќезначност се врши брзо и автоматски, со помош на веќе развиени механизми. Едни од најважните механизми се контекстот и општото знаење на реципиентот.

Б. Не се развива никаква варијанта дури не се дослуша до крај целиот исказ. Со оглед на начинот на функционирање на мозокот, оваа мошне ретка појава е можна само кај екстремно кратките или екстремно нејасните јазични изрази. Во таков случај се одложуваат длабинските аналитички постапки на присутните реченични елементи, затоа што толкувачот чека да ги добие сите информации до крај, па дури тогаш да започне со анализата.

В. Паралелно се јавуваат повеќе значења на еден исказ. Тогаш реципиентот ги следи паралелно сите можни варијанти. Повремено доминираат едните, па другите, но ниту едните, ниту другите не се исклучуваат целосно. Кон крајот сè повеќе се остраниваат оние варијанти што не можат да се интегрираат понатаму и толкувачот ја избира онаа варијанта што во моментот му се чини поверојатна и логична.

Ако се покаже изборот погрешен, анализата може да се повторува со земање предвид на сите алтернативни варијанти дури да се пронајде вистинската (се разбира, во рамките на можностите, со оглед на релативно краткото време што стои на располагање). По извршената реанализа следува дискретен обид за самокоригирање. На пример, ако толкувачот слушне реченица од типот на: *Petra sah ihren Freund, maskiert durch eine Maske.* и ако веќе се одлучил за варијантата што му е поверојатна: Петра го виде својот пријател, маскиран со маска. па, ако потоа следува реченица што би дала дополнително објаснување, на пр. *Ihr wurde die Maske von Venedig gebracht.* ќе сфати дека Петра е всушност маскираната личност и ќе продолжи: ...односно маскирана со маска.

Разбирањето на синтаксички повеќезначните реченици може да биде проблематично и во еднојазичната комуникација. Така, релациите во реченицата *Max fuhr den Freund mit guter Stimmung nach Hause.* („Макс го однесе пријателот со добро расположение дома.“) се подеднакво нејасни како за примачот во интрајазичната така и за медијаторот, т. е. толкувачот во интерјазичната комуникација.

По комплетирањето на менталната слика, се одвива продуктивната фаза од толкувачкиот процес. Проблеми со синтаксичката повеќезначност во оваа фаза се можни тогаш кога толкувачот не може да пронајде начин како да му ја пренесе на новиот реципиент синтаксичката повеќезначност без да ја дезамбигвира, а тоа е неопходно кога говорителот ја употребил свесно, со посебни цели.

Заклучок

Познато е дека синтаксичките конструкции не се искажуваат секогаш еднозначно и јасно, па поради можноста за повеќекратно толкување на одредена синтаксичка структура во рецептивната фаза на толкувачкиот процес може да се појави проблем. Толкувачот мора да го реши овој проблем моментално, односно во период од само неколку секунди. Во тој екстремно кус период тој мора да направи анализа на исказот, односно да ги земе предвид синтаксичките, семантичките и прагматските аспекти и да навлезе во длабинската структура на исказот.

Во продуктивната фаза, пак, толкувачот се користи со генералните стратегии за овозможување (и олеснување) на процесот на толкување, како и со генералните стратегии за надминување на конкретните проблеми во толкувањето. Секој толкувач сам решава на крај, на кој начин ќе се справи со синтаксичката повеќезначност како еден од можните транслаторни проблеми.

Користена литература:

Agrikola, E. (1968). *Syntaktische Mehrdeutigkeit (Polysyntaktizität) bei der Analyse des Deutschen und des Englischen*. Berlin: Akademie 1968

Engelkamp, J. (1973) *Semantische Struktur und die Verarbeitung von Sätzen*. Bern usw.: Hueber

Koller, W. (2001) *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiebelsheim: Quelle & Meyer

Polenz, P. v. (1988) *Deutsche Satzsemantik, Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens*. Berlin, New York: de Gruyter

Грчева, Р./Рау, П. (2006) *Голем македонско-германски/германско-македонски речник*. Скопје: Магор

Никодиновска, Р. (2009) *Дидактика и евалуација на преведувањето од италијански на македонски јазик и обратно*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“

Методика

THE ROLE OF THE PEDAGOGUE IN 12 EUROPEAN COUNTRIES

Sanja Gacov¹

¹Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delchev” – Stip, North Macedonia

sanja.gacov@ugd.edu.mk

Abstract: In every school system, in various countries, in addition to the teaching staff, experts or school pedagogues are hired whose main task is to provide professional help and support to all the participants in the school process. Their professional goal is to foster the development and to identify and understand the difficulties that students face. Their job is to provide assistance in overcoming these difficulties, as well as to prevent learning and behavioral difficulties.

In this scientific paper, we will make a comparative analysis of 12 European countries where we will approach the role of the pedagogue in each country separately.

Keywords: *Education, student, teaching, teacher, pedagogue, classroom, family*

Introduction

This publication contains an overview of the professional work of school teachers in 12 countries: Austria, Serbia, Bulgaria, Denmark, Croatia, Ireland, Macedonia, Malta, Russia, America, Slovenia, Serbia and the United Kingdom. The author's interest was primarily focused on questions and professional problems of pedagogues in European countries.

Different names are used for the experts whose main function is to provide help and support to the students in the countries participating in the school work. In Croatia, Macedonia and Serbia they have the designation - professional associate in Bulgaria - pedagogical adviser, adviser in Slovenia, in the United States of America, United Kingdom, USA and Malta school adviser, in Austria, pupil or education adviser, in Ireland pedagogical adviser guidance, consultant in Denmark Counselor for Pedagogical - Psychological Service, and in Russia a pedagogue-psychologist in the school psychological service. Also, the names of the professional service in which these experts work in different. Let's say, in Croatia there is a development-pedagogical service, in Denmark a pedagogical-psychological service, in Malta a counseling service, in Russia a psychological service, in Serbia a professional service.

Due to its terminological diversity, in situations where the professional work of these experts is generally discussed, it was necessary to decide on a term that would apply to all countries, regardless of the specific name they have in each of them. An adequate solution may be the school term pedagogue, as it is most often found in the professional literature at the international level, but it is also the closest name used in

a larger number of selected countries. On the other hand, considering that in Serbia there is an appointment as a professional associate in a school, we decided to use it as a dominant collective term that applies to all countries.

In every comparative presentation and analysis of issues related to the work of professional associates, we face some difficulties. First, although there are many similarities in the professional work of professional assistants, their roles, functions and tasks differ between school systems. There are also employment conditions for certain jobs. Second, while in some countries the category of professional pedagogue in the school (school pedagogue) includes different professional profiles, i.e. professions, in others, in addition to school pedagogues, there are other professionals who work in the school or whom they visit in situations when the team needs it - school psychologist or psychotherapist, teacher - counselor, speech therapist, social worker, career counselor, etc. The professional roles of different professional profiles are often intertwined, and it is sometimes difficult to define the field of action and to determine to what extent only the responsibility is a specific professional profile.

Theoretical approach

The role of the school teacher in Austria In Austria

Individual counseling is part of educational the educational role of schools belongs to the tasks of teachers and school management. In order to achieve that individual counseling, it is necessary, depending on the size of the school, to have one or more student/educational counselors, who, in order to achieve their tasks, cooperate with the teachers, who, by performing their work, cooperate with the experts and the management at the school. The role of the student / educational counselor in the system of internal school support is seen as a person to whom students, parents and teachers turn for help, opinions, what actions should be taken to solve a specific problem. The primary role of the student/educational advisor is to provide each student with help and support in planning his/her future, further education and career.

The role of the school teacher in Bulgaria

Broadly speaking, the role of the educational counselor is to mediate between the individual and the school system. The job description of a pedagogical consultant can be found on the website dokumentacia.com (Duty description of the duty pedagogic consultant, 2012). Here you can see what the responsibilities of educational advisors include: * mental development and health of students and teaching staff; * timely resolution of new conflicts between students the teachers; * informing the director of the school about the psychological condition of the students and the teaching staff; * preparation and preservation of documents related to the pedagogical activities of the pedagogical advisers; * Effective implementation of individual and group advisory work; * the use of valid instruments (tests, surveys and others instruments).

The role of the school teacher in Denmark

The role of the external pedagogical-psychological service (PPR) is to provide assistance to individuals and educational institutions (schools and day care centers for children), in order to ensure optimal conditions for the development of the child / student, especially those who belong to sensitive groups (developmental disorders, social-emotional problems, behavioral problems, etc.). Although in previous decades psychological counseling was focused primarily on individual work with children/students with special needs (diagnosis, assessment and appropriate treatment), today the focus is on creating an inclusive environment, i.e. providing conditions that are encouraging and support for each child/student (Tanggaard & Elmholdt, 2007). That means providing support to schools on how best to respond to the diverse needs of students. Schools contact the PPR service when they think that it should be involved in solving certain issues. Also, this service, if there is consent from the parent, gives an expert opinion on whether or not the child needs special education. In addition, parents and students can themselves seek counseling help from PPR to overcome the problem related to the development and upbringing of the child (Undervisningsministeriet, 2000). Counselors in schools conduct individual and group discussions with students, hold lectures and workshops, organize mandatory internships in companies, etc. Special attention is paid to students at risk of dropping out of school, and they are obliged to contact people younger than 25 years, who have not finished high school, and are not even employed (Guidance in Education ..., 2014).

The role of the school teacher in Croatia

The basic role of the pedagogue is to encourage, direct the development and improve the educational activities of kindergartens and schools, based on professional knowledge and in accordance with the needs of society and the child/student personality. The work of the professional associates of the school includes direct work with students, cooperation with parents, teachers with other institutions, participation in the preparation of the annual work program of the school and the school curriculum; analysis of the school's educational work, implementation of preventive programs, identification and monitoring of students with special needs, achievement of professional orientations, professional development, etc. Rules regarding the weekly work responsibilities of teachers and professional associates in primary schools, 2014). Although the work of school pedagogues and psychologists are very similar, it can be said that the focus in the work of a school psychologist is on providing professional assistance to students in order to encourage their individual development, while the activities of school pedagogues are more focused on achieving and improvement of teaching and school work.

The role of the school teacher in Ireland

Department of Education Ireland in 2005 emphasized that the role of the school counselor is to provide help and support to students in three areas: personal and social development, learning (education), career counseling (Department of Education and Science, 2005:4):4). Pedagogical guidance and counseling belong to the key

segments of school work, and it is achieved through individual or group work during the entire school process. The goal is to provide assistance to students in making decisions, solving problems, and developing strategies for overcoming behavioral difficulties. The process of pedagogical guidance and counseling should help students to become aware and accept their talents and abilities to explore different possibilities for developing autonomy and responsibility for their actions, to be informed when making decisions about their lives and to follow what they have chosen him. (Department of Education and Science, 2005: 4-5).

The role of the school teacher in Macedonia

The main role of professional associates in the school is to provide professional support to students, teachers and parents, in order to achieve success among students in academic, emotional, social and behavioral terms. Also, the professional associates should provide support for all participants in the educational process so that their actions contribute to the achievement of the goals of the school, as well as the educational system as a whole. Accordingly, it is emphasized that an important role of the professional associates is also the implementation of developmental and preventive activities in the school which are in function of learning and development of the students. (Core Professional Competencies and Standards for Professional Associates, 2016). In recent years, attention has been particularly focused on advisory work with parents, which is regulated by a separate document (Parental Advisory Program for Students and in primary schools, 2012; Parent Counseling Program for Students in Secondary Education, 2012) and is also written into the laws on primary and secondary education. In these documents it is also stated that the advisory work is a legal obligation for those parents whose children have very poor school performance, who are absent from school and have other forms of anti-social behaviour, but its aim is not only to overcome current difficulties, but is also focused on developing awareness among parents about development of skills that positively affect the quality of the child's life and his school achievements. Counseling work with parents whose children face similar difficulties, as a rule, they are carried out in a group, and it is done by a psychologist, that is, a pedagogue. The procedure is to call the parents. The deadlines, the way of carrying out the consultations and the documentation that is officially followed are officially prescribed.

The role of the school teacher in Malta

The Ministry of Education in Malta states that the role of the school counselor is to provide assistance for the full development of students by achieving continuous preventive and intervention action, as well as providing advisory work (Ministry for Education and Employment, n. d., a). The activities of school counselors are part of the psychosocial support in education within the framework of the national school support services, the main purpose of which is to provide quality help and support to students in accordance with their needs. These services include supporting the development of all aspects of the person, in order to become active and responsible

members of society (Ministry for Education and Employment, n. d., b). The role of the school counselor is not only in providing individual and group counseling, but should also be a coordinator of activities that will include all members of the school communities.

The role of the school teacher in Russia

The role of the school psychological service is to provide assistance (Ministry of Education, 1999): * managing the administrative bodies of the school and the teaching staff in creating a social and psychological environment that is an incentive for individual student development; * students acquire knowledge, skills and habits needed for employment, career development and success in life; * students recognize their own opportunities, abilities, skills and interests; * members of the pedagogical team and parents participate in the education of students in encouraging mutual help, tolerance and active common relationship - social interaction. In general, the tasks of the school psychological service are as follows: (Ministry of Education, 1999) * Psychological analysis of the social conditions in the school, examining the basic problems, discovering the reasons for their appearance and proposing ways to solve them; * supporting the mental, social and intellectual development of students during all phases of their education; * providing assistance to teaching staff in social adjustment - psychological climate of the school; * prevention and resolution of students' difficulties in social and psychological terms * participation in complex pedagogical-psychological assessments of the professional actions of school employees, educational programs and projects, as well as a didactic-methodical approach; * help in spreading and applying domestic and foreign scientific knowledge of psychology in school practice; * providing members of the pedagogical team with scientific and professional material (s) in the field of psychology.

The role of the school teacher in America

School counselors in the United States are considered very important members of the school community. They help students to achieve appropriate learning outcomes, preparation for professional life, as well as fostering social and emotional development. School counselors are considered to play a key role in helping students become productive and independent adults. The work of school counselors contributes to the creation of a safe environment for learning and respecting the rights of all members of the school community. In the United States, there is a difference in the roles that school counselors play at different levels of school education. When it comes to the role of the school counselor in elementary school, emphasis is placed on early identification and learning difficulties and emotional and social problems in the student that can be an obstacle in their further development. In secondary schools, the focus is on providing help and support to students in the transition phase from childhood to adolescence, a period when the manifestation of many different interests is manifested, often in search of their own identity and increased sensitivity to the opinions that others think of them. . In the upper grades of secondary school they focus

on providing assistance in planning further education and career. School counselors provide information and assistance to students in defining a specific educational program, universities, scholarships and jobs. They give them information about seminars, about universities or about work, preparing the necessary documentation, preparing for interviews, etc. The most common terms referring to the role of school counselors in the United States are: * student representative; * change of agent; * leader in student support activities.

The role of the school teacher in Slovenia

The basic role of professional associates is to, based on professional knowledge, advisory relationships and autonomous professional activities, participate in solving pedagogical, psychological and social problems in kindergartens and schools. The task of professional associates is to provide assistance to all actors (before) school work and participate in the process of planning, realization and implementation, evaluation of educational work, which contributes to the success of individuals, groups and institutions as a whole (Guidelines for the program, 2008). So, although the work of professional associates is focused on providing help and support to students in their development and learning, it is much broader than that. It implies indirect help, in terms of providing the necessary conditions needed for the optimal development of students, which is realized in cooperation with other members of the (pre) school team (Mrvar Gregorčič & Mažgon, 2016).

The role of the school teacher in Serbia

Key areas of work of professional associates in the field of education-educational institution, as well as the tasks in these areas, are determined by a document on the work of professional associates (Rules o program for all forms of work professional associates, 2012). Areas of work in which professional associates work are: (1) Planning and programming of educational work (2) Monitoring, evaluation of educational work, (3) Work with educators, or teachers, (4) Work with children/students, (5) Work with parents, (6) Work with the director and professional associates, (7) Work in professional bodies and teams, (8) Cooperation with competent institutions, cave organizers, associations and the local government (9) Leading documentation, preparation to work and professional training. The working areas of work remain the same for all professional associates (pedagogues, psychologists, speech therapists, defectologists, social workers, workers, etc.). The greatest similarity exists in the tasks of the pedagogue and the psychologist. School pedagogues and psychologists are expected to contribute to the successful implementation and improvement of the educational system, primarily by providing help and support to the various participants in school work.

The role of the school teacher in the United Kingdom

According to the Ministry of Education, the role of the educational counselor is to help the child and young people, to better understand the connection with the world around you, to become aware of your abilities and how they can be used, strengthen them and provide support in solving problems and achieving important goals (Department for Education, 2016: 6).

Conclusion

In this research paper we have a chapter dedicated to comparing the curtail question: „What is the role of school pedagogue in these 12 European countries”, „What are the similarities and differences”? The conclusion summarizes the key insights into the professional performance of professional associates in these countries. The main purpose of this paper and comparison is to serve in every educational institution in the field of pedagogical science. These findings indicate a serious scientific work that will have practical and scientific proof. However, this paper can be useful for professional associates, teachers, principals, representatives of educational authorities, as well as anyone who is interested in advancement in science of school education in other countries.

There are many similarities between countries in terms of the professional role of a professional associate (school pedagogue). It can be said that the role of professional associates, regardless of the country, usually includes:

- * support and assistance to students in learning, psychosocial development and professional social guidance; * helping students discover their abilities and interests;
- * advising students, teachers and parents;
- * resolving conflicts between students and teachers;
- * prevention of early school leaving;
- * help and support of teachers and management in schools;
- * help in organizing and achieving the educational work of the school;
- * keeping documentation and professional development.

A professional associate (i.e. a school pedagogue) is a person who, through the realization of cooperative relations, provides professional support to teachers and parents in the process of teaching and school work and helps them to solve issues and problems they face in the process of education and education . In general, the role of the professional associate is to provide help and support in solving pedagogical, psychological and social problems. Commonly used US terms describing the role of school counselors are: student advocate, change agent, leader in student support activities.

In this research paper we have a curtail chapter dedicated to comparing 6 separate elements, aspects of the professional activity of professionals (pedagogues) with workers. The conclusion summarizes the key insights into the professional performance of professional associates. The main purpose of this paper and comparison is to serve in every educational institution in the field of pedagogical science. However, this text can be useful for professional associates, teachers, principals, representatives of educational authorities, as well as anyone who is interested in advancement in science of school education in other countries.

References:

- Ames, C. A. (1984). Competitive, cooperative, and individualistic goal structures: A motivational analysis. In R. Ames and C. Ames (Eds.), *Research on motivation in education: Vol. 1. Student motivation*. New York: Academic Press.
- Ames, C., and Archer, J. (1987). Achievements goals in the classroom: Student learning strategies and motivation processes. Paper presented at Annual Meeting of Educational Research Associations. Washington DC.
- Ames, C. A. (1992b). Achievement goals and the classroom motivational climate. In D. F. Schunk and J. L. Meece (Eds.), *Student perception in the classroom* (pp. 327-348). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Argyris, C. and Schon, D. A. (1978). *Organizational learning*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Atkinson, J. (1964). *An introduction to motivation*. Princeton, NJ: Van Nostrand.
- Bales, R. F. (1950). *Interaction process analysis*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Basic professional competencies and standards for professional associates. – Skopje: Macedonian Center for Civic Education, (2016).
- Basic professional competencies and standards for teachers. – Skopje: Macedonian Center for Civic Education, (2016).
- Bennett, J. M. (1993). *The child as psychologist: An introduction to the development of social cognition*. New York: Harvester Wheatsheaf. *The strategies for taking charge*. New York: Harper and Row.
- Bennis, W., and Nanus, B. (1985). *Leaders: The strategies for taking charge*. New York: Harper and Row.
- Beyer, L. (1997). The moral contours of teacher education. *Journal of Teacher Education*, 48, 4, pp. 245-254.
2. Conrad, G. (2006). Teacher ethics as a research problem: syntheses achieved and new issues. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 12, 3, pp. 365-385.
- Grant, W. (1997). *Resolving conflicts. How to turn conflict into cooperation*. Rockport, MA: Element Books.
- Hansen, D. T. (2001). Teaching as a moral activity. In V. Richardson, *Handbook of Research on Teaching*. Washington: American Educational Research Association, pp. 826-857.
- Heckhausen, H. (1963). *Hoffnung und Furcht in der Leistungsmotivation*. Hain, Meisenheim: Glan.
- Howard, R. W. (2005). Preparing moral educators in an era of standards-based reform. *Teacher Education Quarterly* (fall), pp. 43-58.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of imagination, reason, and meaning*. Chicago: Chicago University Press.
- Joyce, B. and Showers, B. (1988). *Student achievement through staff development*. London: Longman.
- Kanter, R. M. (1983). *The change masters*. New York: Simon and Schuster.
- Kagan, S. (1992). *Cooperative learning: Resources for teachers*. San Juan Capistrano, CA: Resources for Teachers.
- Nikolaj Popov, Vera Spasenović, *Professional associate in school: comparative review for 12 countries*, Prvo izdanje, Izdavač Bulgarian society for comparative pedagogy, Sofia 2018.
- Williams, M.; Lunenburg, M. & Korthagen, F. (2005). Values in education: a challenge for teacher's educators. *Teaching and Teacher Education*, 21, pp. 205-217.
- Woods, P.; Jeffrey, B.; Truman, G. & Boyle, M. (1997). *Restructuring schools, reconstructing teachers*. Buckingham: Open University Press.

КОМУНИКТИВНИТЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ ВО УЧЕБНИЦИТЕ ПО ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК

Мирјана Пачовска¹

¹ ОУ „Д-р Т. Пановски“ - Битола
mirjana_pacovska@yahoo.de

Апстракт: Да се најдат вистинските зборови кога сакаме да поздравиме некого, да честитаме некому роденден или да започнеме разговор е вистинска уметност на зборот. Најчесто во мајчиниот јазик овие зборови ни излетуваат од устата без многу размислување и од рана возраст сме ги усвоиле без проблем, меѓутоа, со изучувањето на друг јазик, овие изрази, уште наречени и комуникативни фразеологизми (понатаму: КФ), или ги преведуваме буквално или ги учиме напамет или не го разбираме нивното значење, па ги изоставаме и факт е дека тие претставуваат проблем и воздржано се користат, а без нив изучувачот на странски јазик не може да биде полноправен член на јазичната заедница каде што се користи тој јазик.

Главна цел на овој труд е да се истражи колку и кои КФ се среќаваат во учебниците по германски како странски јазик во нашата земја. За потребите на ова истражување ќе се ексцерпираат сите примери од првите лекции во учебниците од основното и од средното гимназиско образование по предметот германски јазик како втор странски јазик.

Клучни зборови: *комуникативни фразеологизми; фразеологија; учебници по германски јазик; рутински формули; комуникативна функција; германски како втор странски јазик*

COMMUNICATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE TEXTBOOKS OF GERMAN LANGUAGE

Mirjana Pachovska¹

¹ OU „Dr. T. Panovski“ - Bitola
mirjana_pacovska@yahoo.de

Abstract: Finding the appropriate words when a person wants to greet someone, wish someone a birthday or initiate a conversation is a real art of words. Most of the time in terms of the mother tongue these words are freely produced without much of an effort as well, and are acquired from an early age effortlessly, however, when learning a foreign language these expressions which are also called communicative phraseological units (hereinafter: CFU), are either translated literally or learned by heart or we even might not understand their meaning, therefore at times are left out. Thus, it is indeed a fact that they represent a problem and are used sparingly, and without them the learner of a foreign language cannot be a full-fledged member of a language community where that particular language is used. The aim of this paper is to explore the number and the type of the CFUs used in German as a foreign language textbooks in our country. For the purposes of this research, all the examples from the first lessons in the textbooks of primary and secondary education of the subject of German as a second foreign language will be extracted.

Key words: *Communicative phraseological units, phraseology, German language textbooks, routine formulas, communicative functions, German as a second foreign language*

Местото на КФ во фразеологијата

КФ претставуваат изрази или готови фрази (формули) со огромна фреквентност и во пишаниот и во усниот јазик кои имаат прагматичка функција, односно со нив се реализираат различни јазични дејства. Овие изрази не биле секогаш актуелни за истражување. Може да се заклучи дека интересот започнува да расте во последните триесетина години. Тоа е така, од една страна, заради развојот на фразеологијата како сериозна научна дисциплина, а од друга страна, веројатно, заради актуелноста на прагматиката во последните години во скоро секоја сфера, па така и во фразеолошките истражувања.

Во фразеолошката литература често се среќаваат три фази во истражувањата за КФ.

Во првата фаза, првите потемелни истражувања во врска со КФ ги прават Бургер и Јакше (Burger & Jaksche) и тие за првпат во *Idiomatik des Deutschen* (1973) го спомнуваат овој вид на фразеологизми (сп. Lüger 2007: 449; Gülich 1997: 131–133).

Основа за втората фаза се делата на Кулмас (Coulmas 1981: *Routine im Gespräch*), и Бургер/Бухофер/Зиалм (Burger/Buhofer/Sialm 1982: *Handbuch*

der Phraseologie)¹ во кои опсежно и детално е обработен концептот на фразеологијата и таа се истражува и од критичка перспектива, а истовремено се проширува нејзиното влијание врз текстлингвистиката, прагматиката и психоллингвистиката. Меѓутоа, Кулмас (Coulmas) има особено голема заслугата и тој систематски ги izdelува и обемно ги опишува овие фразеологизми (сп. Gülich 1997: 144; Caban 2009: 15). Кулмас придонесува за поинакво анализирање на овој вид фразеологизми, и тоа од прагматички аспект и отвора пат кон една нивна „комуникативна анализа“ (сп. Lüger 2007: 450). Меѓутоа, Кулмас не дава примери за секоја од класите што ги izdelува и најчесто затоа е и критикуван.

Во овој период, и Штајн (Stein 1995) обемно ги објаснува КФ во усната употреба (Caban 2009: 15).

Во третата фаза, се настанати неколку публикации кои прават понатамошно диференцирање и подредување на подрачјето и предметот на работа кај овие фразеологизми. Во оваа фаза, голема е заслугата на Глезер (Gläser: *Phraseologie der englischen Sprache* (1986)). Глезер се занимава интензивно со функцијата на комуникативните фразеологизми.

Доста обемна класификација на овие изрази во својата докторска дисертација дава Мајор (Maуor 2006).

Може да се заклучи дека нема една единствена класификација на КФ, туку станува јасно дека поради полифункционалноста на КФ се прави недоследна класификација на овие единици, односно еден ист израз може истовремено да се подведува под повеќе категории.

И покрај овие три фази, неминовно треба да се споменат уште неколку значајни имиња во германската фразеологија кои дале свој придонес за класификацијата и обработката на КФ. Тие се: Палм (Palm 1995) со *Phraseologie – Eine Einführung*, Бургер (Burger) во 2010 г. со *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen* и Флајшер (Fleischer 1982) со *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache* во која дава опфатна анализа на фразеологијата како сериозна млада научна дисциплина.

Во поново време, фразеологијата ги izdelува фразеологизмите како: *фразеологизми на периферијата и фразеологизми во центарот на фразеологијата*. КФ според оваа поделба спаѓаат во фразеологизми на периферијата.

Дефиниција и карактеристики на КФ

Бургер (Burger 2003: 36) ги дефинира овие изрази како фразеологизми кои имаат „*одредени задачи во воспоставувањето, дефинирањето, извршувањето и завршувањето на комуникативните дејства*“² (превод М. П.).

Од друга страна, Мајор (Maуor 2006: 103), кој во својата докторска дисертација прави опсежна анализа на КФ, ја дава дефиницијата дека КФ се „*такви изрази кои може да се користат во определена комуникациска*

1) Во оваа книга Бургер го употребува терминот *pragmatische Phraseologismen*.

2) Burger (2003: 36): „*bestimmte Aufgaben bei der Herstellung, Definition, dem Vollzug und der Beendigung kommunikativer Handlungen*“.

ситуација и кои може да бидат интеркултурно многу различни³“ (превод М. П.).

И покрај различните дефиниции, лингвистите меѓусебно се сложуваат дека особено важен критериум кај овие изрази е нивното поврзување со определен тип на ситуација⁴, односно она со што ќе се разликуваат КФ од останатите фразеологизми е нивната функција. Со нив се *заблагодаруваме, поздравуваме, збогуваме, искажуваме цели, согласување, одбивање, утеха, лутина, радост и бес*. Понекогаш нивното значење игра мала улога во самата комуникација, а поважна е нивната функција. Типичен пример за ова е прашањето *Wie geht es? (Како си?)* кое ни служи за да започнеме разговор, а не секогаш имаме голем интерес да дознаеме навистина како е соговорникот (сп. Lüger 2007: 444, през. од Hörrnerová 2013: 22).

И Кулмас (Coulmas 1981: 107) потенцира дека во структурата на КФ се забележува релативна стабилност, односно дека КФ имаат способност да отвораат слободни места околу себе кои може да се пополнуваат со неколку збора или со цели реченици. Затоа, ним им се припишува прагматична стабилност. По правило, КФ може да преземат различен спектар од функции, но најчесто се идентификува една главна носечка функција.

Класификација на КФ

Според основната класификација на Бургер (Burger 2003 и 2010), КФ, покрај референцијалните и структурните фразеологизми, се izdelуваат како посебен и релевантен подвид. Тие претставуваат застарени јазични контактни формули за усна и за писмена комуникација во определен ситуациски контекст.

Свои класификации на КФ нудат и: Пилц (Pilz 1978), Кулмас (Coulmas 1981), Штајн (Stein 1995), Мајор (Mayor 2006), Лигер (Lüger 2007), Доналис (Donalies 2009) и многу други.

Кулмас (Coulmas 1981), во својата класификација на КФ, тргнува од нивната функција. (И Штајн (Stein 1995, през. од Clees 2017: 46–48) како главен критериум ја зема функцијата на КФ и дава слична класификација со Кулмас).

Оваа класификација е многу комплексна и можно е некои КФ да се подведат во повеќе различни групи, но, сепак, одлучувачки ќе биде контекстот во кој се употребени. Кај Кулмас има 5 главни групи на КФ: *Gesprächssteuerungsformeln* (формули за управување на разговорот), *Höflichkeitsformeln* (формули за учтивост), *Metakommunikative Formeln* (метакомуникативни формули), *Psychoostensive Formeln* (психоостензивни формули) и *Verzögerungsformeln* (формули за одложување на разговорот).

3) Mayor (2006: 103) „solche Ausdrücke, die in einer bestimmten kommunikativen Situation benutzt werden und die auch interkulturell sehr unterschiedlich sein können“.

4) Ниту Штајн (Stein 2004) ниту, пак, Бургер (Burger 2003) не мислат дека КФ мора да се поврзат со одредена ситуација. Бургер (2003: 53) разликува:

КФ кои се функционално врзани за одреден тип на ситуација.

КФ кои имаат комуникативни функции независно од ситуацијата.

И Гилич (Gulich 1997: 145) потенцира дека постои заедничко тврдење дека тие се поврзани со стандардни комуникациски ситуации.

Најсеопфатна поделба дава Глезер (Gläser 1990: 132–150) и izdelува 15 групи, односно би рекле 17 бидејќи во иста група ги опфаќа формулите за поздравување и збогување и формулите за охрабрување и смирување. Нејзината класификација изгледа вака: 1. *Begrüßungs- und Abschiedsformeln* (формули за поздравување и збогување), 2. *Glückwunschformeln* (формули за честитање), 3. *Erkundigungsformeln* (формули за информирање), 4. *Entschuldigungsformeln* (формули за извинување), 5. *Bedauernsformeln* (формули за жалење), 6. *Ermutigungs- und Beschwichtigungsformeln* (формули за охрабрување и смирување), 7. *Erwiderungsformeln* (формули за одговор), 8. *Zustimmungsformeln* (формули за одобрување), 9. *Ablehnungsformeln* (формули за отфрлање), 10. *Einschränkungsformeln* (формули за ограничување), 11. *Warnformeln* (формули за опоменување), 12. *Aufforderungsformeln* (формули за повикување), 13. *Erstaunensformeln* (формули за зачуденост), 14. *Beteuerungsformeln* (формули за афирмација), 15. *Rhetorische Formeln* (реторички формули)

Флајшер (Fleischer 1997: 130) зборува за 4 групи: *Kontaktformeln*, *Schelt- und Fluchformeln*, *Kommentarformeln* и *Stimulierungsformeln* (формули за воспоставување контакт, формули за прекорување и за колнење, формули за коментирање и формули за стимулирање на разговорот).

Пилц (Pilz 1978, през. од Mahdi 2010: 66) izdelува 6 групи на КФ: *Höflichkeitsformeln* (уште наречени и *Kontaktformeln*) *Entgegnungsformeln* (наречени и *Erwiderungsformeln*), *Beschwichtigungs- und Ermahnungsformeln*, *Erstaunensformeln*, *Schelt- und Fluchformeln* и *Kommentarformeln* (формули за учтивост или за воспоставување контакт, формули за возвраќање или за реплицирање, формули за одговор, охрабрување и смирување, формули за зачуденост, формули за прекорување и за колнење и формули за коментирање).

Ние за оваа анализа како основа ќе искористиме девет групи од класификацијата што ја користи Глезер (1980) и ќе воведеме десетта група, а тоа е групата *формули за воведување*.

Анализа на КФ во учебниците по германски јазик во Република Северна Македонија

Пред да се прејде на анализата, ќе дадеме детален преглед на сите учебници што се користат во основното и во средното гимназиско образование, а потоа за целите на ова истражување се ексцерпирани вкупно 121 КФ и тоа само од првите теми во секој учебник што се користи по предметот германски јазик како втор странски јазик во Република Северна Македонија.

Учебник	Одделение	Издавачка куќа	Автори	Ниво според Заедничката европска референтна рамка за јазиците
Planet	VI одд. основно образование VII одд. основно образование	Hueber Verlag	Gabriele Kopp Siegfried Büttner	A1
Logisch	VIII одд. основно образование IX одд. основно образование	Langenscheidt	Stefanie Dengler Sarah Fleer Paul Rusch Cordula Schurig	A2
Prima Band 4	I година гимназиско образование	Cornelsen	Friederike Jin Magdalena Michalak Lutz Rohrmann	A2
Prima Band 5	II година гимназиско образование	Cornelsen	Friederike Jin Magdalena Michalak Lutz Rohrmann	B1
Beste Freunde	III година гимназиско образование	Hueber Verlag	Manuela Georgiakaki Elisabeth Graf-Riemann Anja Schümann Christine Seuthe	B1.1
Beste Freunde	IV година гимназиско образование	Hueber Verlag	Manuela Georgiakaki Elisabeth Graf-Riemann Anja Schümann Christine Seuthe	B1.2

Учениците во нашата земја имаат можност да го изучуваат германскиот јазик како задолжителен изборен предмет од VI одд. основно образование, а застапеноста на КФ (воопшто и на секаков вид на фразеологизми) е различна, односно зависи од учебник до учебник.

Целта на овој труд е да се обработат КФ во првите лекции во учебниците по германски јазик како втор странски јазик во Република Северна Македонија, а со тоа да се даде подлога и за понатамошните истражувања што ќе следуваат во иднина. Главниот фокус во овој труд е врз материјалот од каде што изучувачите го добиваат знаењето за германски како втор странски јазик, а тоа се всушност погоре наведените учебници.

Како основа за примерите што ќе бидат ексцерпирани ќе ни послужат две дефиниции за КФ. Првата на Бургер (Burger 2003: 36) кој ги дефинира овие изрази како фразеологизми кои имаат: „...*одредени задачи при воспоставувањето, дефинирањето, извршувањето и завршувањето на комуникациски дејства*“⁵

5)Burger (2003: 36): „bestimmte Aufgaben bei der Herstellung, Definition, dem Vollzug und der Beendigung kommunikativer Handlungen“.

(превод М. П.) и втората која се среќава кај Штајн (Stein 1995), а подоцна е преземена и од Хиверинен (Huvärinen 2011): „...Комуникативните рутински формули се комбинации на зборови во пишаниот и говорниот јазик кои се независни од ситуацијата, кои се запаметени во менталниот лексикон како готови единици и кои исполнуваат одредени комуникациски задачи и рутини⁶“ (превод М. П.).

Ексерцираните примери, вкупно 121, што се среќаваат во првите лекции во сите гореспоменати учебници, ги класификуваме во 10 групи, и тоа: 1. Формули за поздравување 2. Формули за збогување 3. Формули за честитање 4. Формули за воведување 5. Формули за одбивање 6. Формули за сложување 7. Формули за извинување 8. Формули за заблагодарување 9. Формули за информирање 10. Формули за опоменување.

При анализата, беа ексерцирани примерите кои беа застапени во првите лекции во учебниците кои веќе ги наведовме. Напоменуваме дека ако КФ е искористен повеќепати, тој само еднаш се брои, односно, ако се среќава во модификувани варијанти, тогаш се земени за анализа сите такви примери. Во секоја група што ја изделуваме, ќе дадеме по неколку различни примери:

Формули за поздравување (*Hallo. Guten Morgen. Guten Tag. Guten Abend.*)

Формули за збогување (*Viele Grüße. Tschüs. Hoffentlich bis bald!*)

Формули за честитање (*Hema*)

Формули за воведување (*Das ist ...besonders wichtig. Sag einfach Bescheid.*)

Формули за одбивање (*Auf keinen Fall. Das stimmt überhaupt nicht.*)

Формули за сложување (*Eins weiß ich genau. Das finde ich in Ordnung.*)

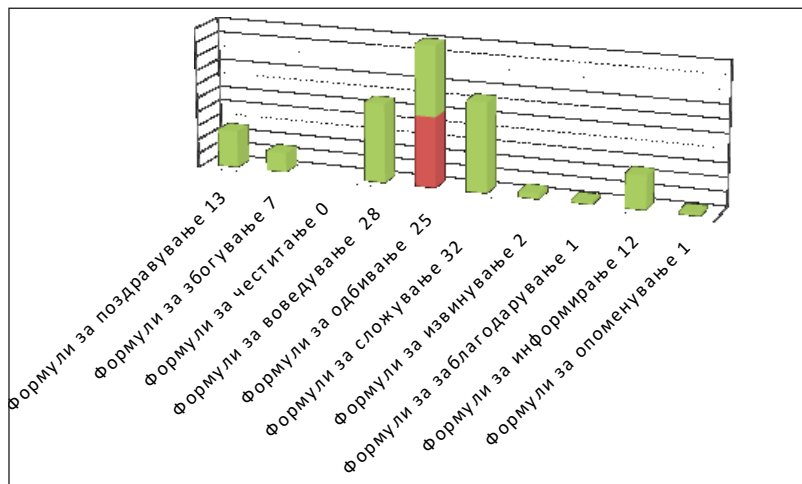
Формули за извинување (*Entschuldige.../Entschuldigung! Tut mir leid.*)

Формули за заблагодарување (*Vielen Dank.*)

Формули за информирање (*Wie bitte? Hat alles geklappt?*)

Формули за опоменување (*Vergiss (also bitte) nicht!*)

Приказот на резултатите со бројки:

6) Huvärinen (2011: 150): „Kommunikative Routineformeln sind situationsungebundene Wortverbindungen der geschriebenen und gesprochenen Sprache, die im mentalen Lexikon als Einheiten gespeichert sind und bestimmte kommunikative Aufgaben und Routinen erfüllen“.

При анализата, дојдовме до следниве резултати:

– Кај некои КФ беше навистина тешко да се одлучиме дали припаѓаат само кон една група. Најголема дилема е дали истиот КФ припаѓа кон групата *формули за информирање* или кон групата *формули за воведување*.

– Забележавме дека некои од КФ се повторуваат, т. е. се појавуваат во модификувана форма, а значењето најчесто им е синонимно. На пр., *Hauptsache, es macht Spaß* се среќава како варијанта *...hat echt Spaß gemacht* или само во својата елиптична форма *...macht Spaß*. Варијантата *hat echt Spaß gemacht* е поекспресивен КФ, но и поразговорен од *... hat Spaß gemacht*. Која варијанта ќе ја избери изучувачот зависи од говорната ситуација или од контекстот.

– Може да се заклучи дека најчесто се појавуваат *формулите за сложување* (на пр.: *ja, klar, genau*). *Формулите за одбивање и воведување* скоро се изедначени според бројот. На пр., *auf jeden Fall* е искористен многу често во учебниците за средно образование.

– Очекувавме да се појават во најголем број *формулите за поздравување и збогување*. Ни изгледаше логично тие да се чести формули затоа што се изучуваат и во основното и во напредното ниво на јазикот. Тоа е и така бидејќи тие се повторуваат многупати во ист учебник, односно се застапени во сите учебници, но станува збор за истите примери. Целта не беше да се укаже на нивното квантитативно појавување, па затоа не се броеше колкупати тој КФ е застапен. Ако се избројат овие формули, најголемиот број би ѝ припаднале на оваа група.

Се заклучува дека наместо германскиот поздрав *hallo*, многупати се користат англиски поздрави, особено во учебниците од средно образование (на пр.: *hy, hi* (се појавува најчесто), *hey*). Тоа, веројатно, се должи на постојаното влијание на англискиот врз германскиот, како и на неговата секојдневна присутност во јазикот на младите, во медиумите и во технологијата, не само во нашата земја туку и во Германија, од каде што воедно потекнуваат учебниците и примерите што ги ексцерпиравме.

– Следни по број на застапеност се *изразите за информирање* (на пр.: *Hi, wie gehts?; Was machst du so?*), кои се многу разновидни и корисни за комуникација.

– Најмалку примери (по еден пример во двете групи) се забележани во *групата за заблагодарување* (*Vielen Dank*) и *опоменување* (*Vergiss (also bitte) nicht!*). Сметаме дека тоа е така затоа што посложените форми за заблагодарување најчесто се изучуваат на повисоко ниво.

– Воопшто не се појавуваат примери во *групата за честитање*. Во овој случај, тие сигурно се застапени во натамошните лекции, кои, пак, ќе бидат предмет на интерес во идните истражувања.

Заклучок

Со текот на модерното време, во целиот свет се појави потреба од соочување со предизвикот да се најде вистинскиот пат за подобра комуникација меѓу сите луѓе. Огромна заслуга во овој процес имаат и КФ, изрази кои во последно време се етаблираат како важен дел од фразеолошките истражувања, особено во текстлингвистиката, контрастивната анализа и преведувањето, но и при усвојувањето на мајчиниот и на странскиот јазик, а од друга страна овие видови на фразеологизми до сега не биле предмет на подетални обработки во македонско германските фразеолошки истражувања.

Тие се неминовен дел од секојдневната усна комуникација, па во секојдневните разговори ги користиме како конвенционални готови јазични средства што ни овозможуваат пријатна и непрекината комуникација. А ние во овој труд се обидовме да истражиме во колкава мера КФ се застапени во посочените учебници, дедуцирајќи ја оттаму нивната улога и нивната релеватност за усвојувањето на германскиот како автентичен странски јазик.

Може да се заклучи дека во учебниците во основното и средното образование повеќепати се повторуваат исти КФ (на пр.: *auf jeden Fall; hallo; ich weiß nicht; na ja*), на истата страница или во истата тема или истиот учебник, најчесто преку дијалогски форми. Бидејќи нам за анализата не ни беше пресудна бројката на нивното повторување, туку разновидноста на КФ кои се среќаваат во учебниците, најголем број КФ во ова истражување им припаѓаат на *формулите за воведување* (на пр.: *Das ist ...besonders wichtig*) и *одбивање* (на пр.: *Ich weiß gar nicht*).

Сите останати аспекти во врска со овие изрази, како што се: нивното значење, факторите кои влијаат на нивното значење, нивната функција, значајната улога што ја имаат овие изрази, односно на нивното значење за разоткривање на контекстот и, секако, на неопходноста од нивно семантичко познавање и сл. останува да бидат обработени во следни истражувања.

Користена литература:

- А. Латиница
 Afonkin, J. N. (1983). *Konversationsformeln*. Moskau: Prosveščenie.
 Burger, H., Annelies B., Ambros S. (1982). *Handbuch der Phraseologie*.
 Berlin/New York: Walter de Gruyter.
 Burger, H. (2003). *Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen*.
 2 überarbeitete
 Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
 Caban, A. (2009). *Erwerb fester Wendungen im L2-Unterricht anhand von
 Fotoromanen*.
 Münster: Philosophische Fakultät der Westfälischen Wilhelms-Universität.
 Doktorarbeit.
 Clees, R. (2012). „Aspekte der historischen luxemburgischen Phraseologie-
 Diskrepanzen zwischen Gebräuchlichkeit und Historizität von Phraseologismen“. In:
Natalia Filatkina,
*Ane Kleine-Engel et al. (Hgg.): Aspekte der historischen Phraseologie und
 Phraseographie*. 181-191. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
 Clees, R. (2017). *Formelhafte Sprache in der Chambre des Députés*. Trier:
 Sprach-Literatur- und Medienwissenschaften. Dissertation.
 Coulmas, F. (1981). *Routine im Gespräch. Zur pragmatischen Fundierung der
 Idiomatik*. Wiesbaden: Athenaion.
 Czinglar, C. (2012). „Der Einfluss des Alters auf den L2-Erwerb der Verbstellung:
 Eine
 Fallstudie zum Deutschen als Zweitsprache bei Lernerinnen mit L1 Russisch“.
 Wien:
 Universität Wien. Allgemeine/Angewandte Sprachwissenschaft. Dissertation.
 Dietrich, R. (2002). *Psycholinguistik*. Stuttgart; Weimar: Metzler.
 Donalies, E. (2009). *Basiswissen Deutsche Phraseologie*. Tübingen: A. Francke.
 Eismann, W. (1999). „Phraseologie“. In: *Jachnow, Helmut (Hrsg.): Handbuch
 der sprachwissenschaftlichen Russistik und ihrer Grenzdisziplinen*. 321-366.
 Wiesbaden: Harrassowitz.
 Fleischer, W. (1982). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig:
 Druckhaus Aufwärts.
 Földes, C. (1996). *Deutsche Phraseologie kontrastiv Intra-und interlinguale
 Zustände*.
 Heidelberg: Julius Groos.
 Fleischer, W. (1982). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig:
 VEB
 Bibliographisches Institut.
 Gläser, R. (1986). *Phraseologie der englischen Sprache*. Berlin/New York:
 Walter de Gruyter.
 Gläser, R. (1990). *Phraseologie der englischen Sprache*. Leipzig: Verlag
 Enzyklopädie.
 Hyvärinen, I., Liimatainen, A. (2011). *Beiträge zur pragmatischen Phraseologie*.
 Frankfurt am Main: Peter Lang.

Lüger, H.H. (2007). „Pragmatische Phraseme: Routineformeln“. In: *Burger, Harald/Dobrovolskij, Dmitrij/Kühn, Peter/Norrick, Neal R. (Hrsg.): Phraseologie. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Berlin – New York: de Gruyter.

Mahdi, H. A. (2010). *Die Routineformeln im Deutschen und im Irakisch-Arabischen*.

Marburg: Philipps-Universität. Germanistik und Kunstwissenschaften. Dissertation.

Mayor, S. I. (2006). *Routineformeln im Spanischen und im Deutschen: eine pragmalinguistische kontrastive Analyse*. Praesens Verlag. Dissertation.

Ránics, L. (2019). *Neue phraseodidaktische Ansätze im DaF/DaZ-Unterricht: ein deutsch-ungarischer empirischer Vergleich*. Hannover: Gottfried Wilhelm Leibniz. Dissertation.

Scherer, T. (1982). *Phraseologie im Schulalter. Untersuchung zur Phraseologie deutschschweizerischer Schüler und ihrer Sprachbücher*. Bern: Lang.

Б. Кирилица

Велјановска, К. (2006). *Фразеолошките изрази во македонскиот јазик со осврт на соматската фразеологија*. Куманово: Македонска ризница.

Велковска, С. (2002). *Белешки за македонската фразеологија*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Велковска, С. (2008). *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник*.

Скопје: Национална и универзитетска библиотека „Св.Климент Охридски“.

Симоска, С. (2016). „Библијата како непресушен извор на фразеологизми: германско-македонски паралели“ *Зборник на трудови од меѓународната научна конференција*. 73-83. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

В. Е-книги и линкови

Höppnerová, Věra: *Konventionalisierte Routineformeln*.

<https://d-nb.info/1105034739/34> . Преземено на 22 октомври 2021 г.

Hувäriinen, Irma: *Kommunikative Routineformeln im finnischen DaF-Unterricht*.

In:

Informationen Deutsch als Fremdsprache, 30. 2003.

<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/infodaf-2003-0405/html>

Датум на пристап: Преземено на 22 октомври 2021 г.

Hartmut, Lenk E. H: *Kommunikative Routineformeln in Zeitungskommentaren*.

<https://www.researchgate.net/profile/Hartmut-Lenk/publication/343135442>

[Kommunikative Routineformeln in Zeitungskommentaren/links/5f183f9e45851515ef3e5909/Kommunikative-Routineformeln-in-Zeitungskommentaren.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Hartmut-Lenk/publication/343135442/Kommunikative_Routineformeln_in_Zeitungskommentaren/links/5f183f9e45851515ef3e5909/Kommunikative-Routineformeln-in-Zeitungskommentaren.pdf). Преземено на 22 октомври 2021 г.

Schatz, Sandra: *Routineformeln*

<http://wolfgang-schindler.userweb.mwn.de/skripte/routineformeln.pdf>

Преземено на 12 декември 2021 г.

Wieben, Katharina: *Eine Analyse der Begrüßungsformeln bei deutschen und spanischen*

YouTuber*innen. 2020. Преземено на 22 декември 2021 г.

<https://journals.sub.uni-hamburg.de/apropos/article/view/1524>

Routineformeln (Beispielsprache Deutsch), http://www.iphras.eu/pdfs/for_teachers/routineformeln_a2-b2_aufgabenmuster.pdf

Преземено на 22 декември 2021 г.

Јазик

СЛОЖЕНИТЕ ИМЕНКИ ВО СОВРЕМЕНИТЕ СТРУЧНИ ЈАЗИЦИ (ГЕРМАНСКИ, МАКЕДОНСКИ)

Даринка Маролова¹, Марина Христовска²

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
darinka.marolova@ugd.edu.mk

²Филолошки факултет, Универзитет „Св.Кирил и Методиј“, Скопје
marina.talevska@gmail.com

Апстракт: Предмет на истражување на овој труд се сложените именки во стручниот германски и стручниот македонски јазик. Целта е да се покаже дека сложенките се интензивно присутни во стручните тематски полиња, како на пример, во јазикот на техниката, на политиката, на економијата, на медицината и сл. Преку егземпларна анализа се потврдуваат постулатите дека стручната терминологија изобилува со сложенки, при што во германскиот јазик е постојано отворената можноста за нивно новообразување, кое со постојаниот развој на науката и техниката се наметнува како нужно, а пак во македонскиот јазик со доминантен аналитизам, почесно се заемаат ваквите конструкции, или се обрзуваат како нови творевини по странски модели.

Клучни зборови: *стручен јазик, сложени именки, синтетизам, аналитизам, заемки*

COMPOUND NOUNS IN MODERN SPECIALISED LANGUAGES (GERMAN, MACEDONIAN)

Darinka Marolova¹, Marina Hristovska²

¹Faculty of Philology, Goce Delchev University, Shtip
darinka.marolova@ugd.edu.mk

²Blaze Koneski Faculty of Philology, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje
marina.talevska@gmail.com

Abstract: The subject of this research paper are the complex nouns in specialized German and specialized Macedonian language. Its goal is to show that compounds are intensively present in specialized thematic fields, such as, technology, politics, economics, medicine, etc. The analysis of examples confirms the postulate that specialized terminology abounds with compounds. So in the German language there is a constantly open possibility for new formation of complex nouns, which is imposed as a necessity with the constant development of science and technology, and in the Macedonian language with its dominant analyticity, where such constructions are being mostly taken over or bound as new creations based on foreign models.

Key words: *specialized language, compound nouns, syntheticism, analyticalism, loanwords*

Вовед

Стручниот јазик е нераскинлив дел од општиот јазик, иако во раните лингвистички теории, се сметало дека стручниот јазик (*langue specialisee*) е збир на јазични појави, кои се остваруваат во определена комуникациска сфера и се ограничени на специјални теми, цели и услови, со што стручниот јазик бил издигнат на ниво на посебен ентитет. Но стручниот јазик подлежи на истите јазични (синтаксички, морфолошки и фонолошки) законитости, а во исто време специфичниот лексички фонд во стручниот јазик е во согласност со зборообразувањето во општиот јазик и истиот истовремено припаѓа на општиот јазик. Но, сепак постојат повеќе признаци, по кои стручниот се разликува од општиот јазик.

Стручниот јазик се карактеризира со јасен, прецизен и концизен стил, кој најчесто е неутрален и објективен и е прагматски обусловен. Оттаму и морфолошките и синтаксички структури кои преовладуваат во овој домен се најчесто од синтетички карактер. А кога зборуваме за синтетизмот во германскиот јазик, првата асоцијација за тоа е системот на сложени именки и постојано отворената можност за нивно новообразување, кое со постојаниот развој на науката и техниката се наметнува како нужно. Освен кај сложенките, изразен синтетизам се забележува и кај деривациите, кратенките, конверзиите, маркирањето на времето (кај презентот и претеритумот), падежот и бројот.

Особено засилување на синтетизмот се констатира кај зачестената застапеност на сложенките во стручната терминологија. Овие постулати поаѓаат од разликите помеѓу синтетичкиот и аналитичкиот јазичен тип и го утврдуваат преминот на одредени јазици од синтетички кон аналитички тип.

Во однос на лексиката во македонскиот стручен јазик, пак преовладуваат аналитичките конструкции, пр. предлошки и придавски конструкции и заемки од различно потекло во зависност од сферата на употреба, како и неологизми, за сметка на коишто пак, многу термини преминуваат во архаизми.

Сложени именки во современиот стручен германски јазик

Застапеноста на сложенките е неминовна и секако најчеста во техничките струки, во чијшто развој Германија предначи, па поради тоа и многу други јазици заемаат технички термини токму од германскиот јазик. Во оваа област најзастапени се двочлени и трочлени сложени именки, а не ретко и четиричлени (*Wasserversorgung, Wasserwerk, Pumpwasserspeicher, Kupferbergwerken, Pumpspeicherkraftwerk*¹). И политичко-новинарскиот стил избобилува со сложенки (*Menschenrechtscharta, Entwicklungsziele, Bürgermeister, Kommunalpolitik, Krisenländer, Millenniumsentwicklungsziele*²), а исто така и медицинската терминологија (*Fibromyalgiesyndrom, Reizschwelle, Krankheitsbild, Rückenschmerzen*³). Покомплексните сложени именки, како на пр. четири- и петчлени се покарактеристични за иновативниот стил на изразување, на пр. во публицистичкиот стил, маркетингот и не ретко имаат краток век на траење, односно се појавуваат како окационализми. Карактеристична за стручните термини е нивната еднозначност и јасност. Иако не ретко во стручен контекст можат да се пренаменат термини од општата сфера на употреба, но ова повеќе важи за простите зборови отколку за сложените.

Во дискурсот на стручниот јазик често се сретнуваат и неklasични образувања, кои Елзен (Elsen, 2009) ги групира во пет типа: типот А- кратенка и именка *US-Präsident, EU-Rechtlinie*⁴; типот В- формации од букви, бројки и формули, знаци како прв член *100 – Watt – Glühbirne, O2 – Gehalt*⁵; типот С: формации од зборовни групи или реченици, односно реченични фрагменти како прв член, кои Симоска (сп. Симоска 2010, 55) ги нарекува фразни сложени именки (*Phrasenkomposita*) *Rund-um-die-Uhr-Betrieb*⁶ (Fleischer/Barz 1995, 122), *Henne und Ei-Problem*⁷ (Elsen 2009); типот D: формации со префикс со статус

1) македонски: водоснабдување, водовод, складиште за пумпање вода, рудници за бакар, електрана со пумпа

2) македонски: Повелба за човекови права, развојни цели, градоначалник, локална политика, кризни земји, милениумски развојни цели

3) македонски: Фибромијалгичен синдром, праг на надразливост, клиничка слика, болки во грбот

4) македонски: претседател на САД, ЕУ-директива,

5) македонски: 100-ватна сијалица, содржина на O2

6) македонски: погон - 24/7

7) македонски: проблем за јајцето и кокошката

на збор пр. *Anti-* во значење на *gegen Antifalten-Crème*⁸ и типот Е како тројни формации *Ebbe-Flut- Wirkung*⁹.

Сложени именки во македонскиот стручен јазик

Ограничената можност за образување на сложени именки во македонскиот јазик се одразува и во стручниот јазик, чиј развој е тесно поврзан со општествените промени, индустрискиот и технолошкиот развој во земјата во која се зборува, но и со развојот на науката и трендовите во културата. Па така во јазикот постојано се обновува потребата од именување на нови поими и референти. Но стручните поими во македонскиот јазик се многу ретко сложени именки. Нив почесто ги сретнуваме во биологијата како називи на одредени видови животни или растенија (пр. *сончоглед*, *црвеноперка*, *мравојад*). Не ретко може да се сретнат и синтетички сложени (Симоска 2010, 121) како *клукајдрвец*, *жолтоклунец*, кај коишто вториот композициски член не е самостоен, односно претставуваат деривации на комплексна деривациска база (Симоска 2010, 123). Ваков тип на сложени често се сретнуваат кај одредени занаети како на пр. *бакрорезец*, *дрвосечач* и сл.

Со појавата на нови професии и нови трендови навлегуваат и одредени влијанија од страна на поразвиените земји во различните сфери во општественото делување. Па заедно со нив навлегуваат и нови термини (директно или со посредство преку друг јазик), со кои би се именувале новопојавените, настанатите појави, предмети, процеси и сл. Па така сложените именки во современиот стручен јазик најчесто претставуваат заемки или калки, односно имитации на зборообразувачките модели од странските јазици, најчесто англискиот и германскиот. Овде поединечно ќе се осврнеме на релевантните сфери.

Во политичко-правната и економската терминологија преовладуваат веќе лексикализирани детерминативни сложени од меѓународен карактер како на пр. *нацрт-закон*, *земја-членка*, *држава-членка*, *предлог- резолуција*, *визит-карта*, *нето-тежина*, *брuto-приход* и сл. (сп. Симоска 2010, 130). Но воопшто иако во политичко-правната терминологија (сп. Јакимовска 2010) постои тенденција на преведување на поимите и нивно приспособување на нормата на македонскиот јазик, со цел да се постигне полесна разбирливост од страна на сите граѓани, сепак, многу поими егзистираат како заемки, пр. *аболиција*, *инаугурација*, *легислација*, *имплементација* кои се зборови од латинско потекло. Од грчкиот јазик најчесто потекнуваат термини кои се однесуваат на различните видови општествено уредување: *олигархија*, *монархија*, *демократија*, *политика* итн. *Лидер*, *импичмент*, *бенч-марк* доаѓаат од англискиот, *омбудсман*, *пуч* од германскиот, *аташе* од францускиот, *парламент*, *конто* од италијанскот итн.

Во информатичката технологија пак се случува вистинска наезда од англиски термини. Своевремено изработен е и поимник на зборови од информатичката технологија, со цел да се изнајдат и предложат соодветни македонски преводни еквиваленти, но сепак, во секојдневната и стручна

8) македонски: *крема против брчки*

9) македонски: *ефект на плима и осека*

употреба преовладуваат изворните зборови, кои за многу кратко време станаа разбирливи и блиски за пошироката маса, пр. *провајдер* (испорачувач), *гаџет* (џице), *сервер* (опслужувач), *банер* (реклама и плакат), а голем дел од нив се сложени иманки како на пр. *ЦД-плеер*, *ЦД-рекордер*, *медиа плеер*, *плеј стејшн*, *лаптоп*, *он-лајн курс*, *веб страница*, *веб портал*, *фејсбук*, и сл.

Во медицинската терминологија пак (сп. Ивановска/Илиева 2011) основните термини се од латинско потекло (*анатомски*) и од грчко потекло (*клинички*) и како такви котираат речиси во сите јазици, заради прецизно и јасно. изнесување на термините, дијагнозите и сл. помеѓу стручниот медицински кадар, што е неопходно поради специфичноста и чувствителноста на структурата. Пр. *операција*, *карцином*, *метаплазија*, *миокард*, *абдомен*, *онкологија*, *ортопедија*, *гастритис*, *артритис*, *бронхитис*, а меѓу нив може да се сретнат и сложени како на пр. *аденокарцином* (*рак на жлезда*), *остеосарком* (*малиген тумор на коските*), *хондросарком* (*малиген тумор на рскавични клетки*), *бајпас операција* (анг. *bypass*), *ПАП-тест*, *ДНК-анализа*, *ехотомографија*, *рентген снимка* итн. Речиси целиот стручен лексички фонд во медицината го сочинуваат заемки најчесто од грчко и латинско потекло, меѓу кои и калкираните сложени.

Во јазикот на техниката во поголем број јазици “царуваат” заемките од германско потекло: пр. *анласер* (*единица за ставање мотор во погон*), *ауспух* (*цевка за исфрлање гас*), *блиц* (*светилка на фотоапаратот*), *куплунг* (*спојка*) итн. Голем дел германски СИ егзистираат како заемки во македонскиот јазик, како на пр. *бормашина* (*дупчалка*), *моторџангла* (*моторна клешта*), *шрафцигер* (*одвртувач*), *швајц-апарат* (*апарат за заварување*) итн.

Земките од германско потекло во македонскиот јазик меѓутоа не се застапени само во јазикот на техниката туку и во секојдневната општа лексика, (*кнап*, *гланц*, *ганц*, *машина*, *капут*, *ташина*, *тепих* и сл.), во гастрономијата (*кифла*, *милиброд*, *кремвишла*, *сенф*, *шлаг*, *шницла*, *штрудла* итн.), во конфекциската индустрија (*шев*, *крагна*, *јакна*, *трегери* и сл.). Многу често во областа на гастрономијата може да се сретнат новообразувани сложени, како на пр. *сахер торта*, *шери-домати*, *фета сирење*, *компир салата*, *крем супа*, *желе бонбони*, *мока торта* итн. (Симоска 2010, 132)

Заклучок

Јазичната интерференција е природна и неминовна појава. Обусловена е од географскиот фактор, од историските текови и влијанија, но и од општествениот, културниот и технолошки развој. Како резултат на тоа многу странски зборови генерално навлегуваат како заемки или калки во различните термилошки полиња на стручните јазици, а голем дел од нив се сложени образувани по теркот на зборобразувачките модели на јазикот-домаќин или пак, на јазиците од кои се заемаат и со тоа претставуваат своевидна иновација. Во германскиот јазик, како јазик со доминантен синтетизам, овој процес на новооформување на сложени е жив процес, додека пак за современиот стручен македонски јазик важи дека во него доминира аналитизмот. Кога велíme аналитизам, мислиме на аналитизам од *концептуален*, а не од морфосинтаксички аспект, бидејќи на ова поле македонскиот јазик покажува разновидни синтетички особености,

како на пр. при образувањето на времињата, постпозитивниот член, заменскиот систем и др. Па, сложенките во македонскиот јазик се најчесто заемки или калки, односно имитации на зборообразувачките модели од странските јазици, најчесто од англискиот и германскиот, а поретко домашни, исконски творевини.

Користена литература:

Единици на латиница

Elsen, H. (2009). Komplexe Komposita und Verwandtes. In: *Germanistische Mitteilungen: Zeitschrift für Deutsche Sprache, Literatur und Kultur*, 69, (57-71).

Fleischer, W./Barz, I. (1995). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, 2. durchgesehene und ergänzte Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Roelcke, T. (2002). Zusammenhänge zwischen typologischen und funktionalen Charakteristika der deutschen Fachsprachen – eine systematische Annäherung. In: *Sprachwissenschaft*, 27, (37-53).

Sapir, E. (1921). *Language. An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace.

Единици на кирилица

Ивановска, Б./ Илиева, В. (2011). Медицинска терминологија – Вовед, основи и општо за јазикот во медицината. Во: *Годишен зборник 2011*. Штип: Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, 2, (129-137).

Јакимовска, С. (2010). Терминологишки предизвици при преведувањето текстови со правна содржина; Преведување називи на судски институции од француски на македонски јазик. Во: *Стручно списание “Правник”*. Здружение на правници на Република Македонија, 222, (46-49).

Симоска, С. (2010). *Контрастивни проучувања; Сложените именки во германскиот и во македонскиот јазик*. Скопје: Филолошки факултет “Блаже Конески”.

СУФИКСНОТО ИЗВЕДУВАЊЕ ВО ПРОЗАТА НА ФАИК КОНИЦА

Селвије Селмани¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
selmaniselvije@gmail.com

Апстракт: Зборообразувањето, иако многу важно во областа на лингвистиката, особено во јазичното збогатување, не е соодветно обработено. Изучувањето на јазикот на Коница во однос на зборообразувањето е обработено многу малку или воопшто не, па затоа сметавме дека е соодветно овој труд да вклучи проучување на овој начин на зборообразување во неговата проза.

Предмет на проучување во овој труд е суфиксното изведување во делата на Фаик Коница: „Четири сказни од Зулуланд“, „Како ми изгледаше Албанија“, „Др. Ѓилпера ги открива корените на драмата на Мамурас“, „Албанија - карпестата земја на Југоисточна Европа“ и во други кратки списи.

Зборовите се групирани според начинот на зборообразување. Во овој труд користевме разни методи на истражување: методот на истражување (читање) и евидентирање (забележување) на соодветните зборови, методот на опис, класификација и споредба. Заклучоците што произлегуваат од спроведените истражувања се дека во прозата на Коница суфиксното изведување е доста богато и продуктивно.

Клучни зборови: *Фаик Коница, зборообразување, изведени зборови, суфикси*

THE SUFFIX DERIVATION IN FAIK KONICA'S PROSE

Selvije Selmani¹

¹Faculty of Philology Blaze Koneski, UKIM, Skopje
selmaniselvije@gmail.com

Abstract: The word formation, although very important in the field of linguistics, especially in the language enrichment, has not been adequately addressed. The language study done by Konica in terms of word formation has been elaborated very little or not at all, therefore according to me it is appropriate that this paper should include a study of this mode of word formation in his prose.

The subject of study in this paper is the suffix derivation in the works of Faik Konica: "Four tales from Zululand", "How did Albania appear to me", "Dr. Gilpera reveals the roots of Mamuras' drama", "Albania: The Rock Garden of Southeastern Europe" and other short writings.

Key words: *Faik Konica, word formation, derived words, suffixes*

Вовед

Едно од најистакнатите имиња на албанското новинарство, литература и култура воопшто е несомнено, Фаик Коница. Тој многу го збогати албанскиот збор со своите творби во проза и стихови, убаво и убедливо го испорача есејот, својата умешност ја докажа во бројни преводи, се покажа и како преведувач и публицист. Неговото име е синоним за извонреден уметнички талент, големо знаење и пред се искусен познавач на убавиот албански јазик.

Со чистиот албански јазик тој ги создаде едни од најубавите страници на албанската проза до сега, кои се читаат со фасцинација за идеите и за чистиот албански јазик каде што значењата блескаат во национална позадина (Hamiti 2009:169).

Анализата на зборообразувањето во одредени книжевни дела е можеби најдобрата можност за запознавање со нови зборови кои се образуваат врз основа на веќе постојните зборови или морфеме, а затоа што на тој начин дознаваме повеќе и за природата на јазикот.

Во однос на зборообразувањето во прозата на Коница го анализиравме суфиксното изведување. Направена е и статистичка анализа на изведените зборови каде е констатирано дека суфиксацијата преовладува со вкупно 527 зборови или во проценти 79.6%, од кои најпродуктивни се суфиксите : *-im, -je*.

Изведените зборови

Изведените зборови сочинуваат голем дел од зборовите на еден јазик. Ние го насочивме нашето внимание врз нив и ги анализиравме овие зборови и сме сведоци на продуктивноста на овој начин на кој се образуваат зборовите, според зборообразувачките модели кои постојат во јазикот.

Изведените зборови се формираат со додавање на префикси, суфикси или и двете заедно на зборообразувачката тема (Vesі 2005:45).

Според местото на наставките и според видот на нивната поврзаност со коренот, зборовите од овој тип се три вида :

- a) Зборови формирани со префикс
- b) Зборови формирани со суфикс
- c) Зборови формирани истовремено со префикс и суфикс“ (Thomai 2002:155).

Суфиксно изведување

Според Јани Томаи во делото на Александар Џувани и Екрем Чабеј, „Суфиксите на албанскиот јазик“ (1962) се вклучени околу 170 наставки на албанскиот јазик (освен глаголските наставки), од кои повеќето се многу продуктивни (Thomai 2002:157).

Меѓу начините што се користат за збогатување на албанската лексика, не само во областа на именките, туку и во областа на придавките, глаголите и прилозите, централно место зазема формирањето со суфикси за најголемата разновидност на средствата и за продуктивноста (Hysa 2004:107). Со суфиксите се формираат именки, придавки, глаголи, прилози, од истите (Gramatika e gjuhës shqipe 2002:64).

Пример: muzik**ant** (muzikë) (Fjalori drejtshkrimor i gjuhës shqipe 1976:407).

Суфиксите пронајдени во прозата на Коница се во поголем број, вкупно 42: *-ar, -ant, -as(e), -atar, -acak, -an, -ak, -arak, -al(e), -avec, -azi, -eshë, -ës, -(ë)ri, -(ë)si, -ë(sor), -e, -ë(zi), -i, -ik(e), -im, -ist, --(i)sht, --ishte, - izëm, -je, -log, -logji, -llëk, -nik, -osh, -onjës, -or, -ore, -qar, -shëm, -(tar)-e, -tor(e), -th, -ues, -ushe, -ushë, -xhi*. Најпродуктивен од сите излегува суфиксот *-im*, со кој успеавме да најдеме 107 зборови.

Од анализираните дела на Коница изведените зборови се класифицирани според начинот на образување со суфикси. Во продолжение изведените зборови се дадени во табеларен приказ.

ТАБЕЛАРЕН ПРИКАЗ НА ИЗВЕДЕНИТЕ ЗБОРОВИ СО СУФИКСИ

Суфикси	Изведени зборови	Вкупно
-ar	bregdetar, legjendar, çilfigar, luftar, gazetar.	5
-ant	muzikant.	1
-as(e)	tiranas, venedikas(e), haptas, vendas, filipinas, zvicras, elbasanas, fytas.	8
-atar	mesatar, peshkatar.	2
-acak	doracak, endacak, frikacak.	3
-an	italian, tunizian, algerian, afrikan.	4
-ak	ushtarak, perandorak, fshatarak, dhelparak, austriak, rrumbullak, gjysmak, shtëpiak.	8
-arak	qesharak.	1
-al	gjenial, natyral.	2
-avec	grindavec.	1
-azi	feshurazi, prerazi, ngultazi.	3
-eshë	Mbretëreshë, mikeshë, konteshë.	3
-ës	grabitës, humbës, tërheqës, bindës, shpikës, shitës, folës, tallës, nxënës, traditës, gjykatës, humbës, kositës, mbrojtës, vrasës, udhëheqës, përqeshës, urrejtës, prijës bindës.	20
-(ë)ri	djalëri, besnikëri, fisnikëri, filizëri, bujkrobëri, qytetëri, trimëri, gjallëri, ngjashmëri, gatishmëri, qëndrueshmëri, devotshmëri.	12
-(ë)si	largësi, bardhësi, bimësi, çiltërsi, gjerësi, oborrësi, mjekësi, armiqësi, kënaqësi, shqiptarësi, vështirësi, plotësi, robotësi, egërsi, miqësi, butësi, ftohtësi, rëndësi, rastësi, hollësi, zotësi, gjallësi, zemërligësi, fatbardhësi, gjakftohtësi, mendjelehtësi, kryenaltësi, marrësi, urtësi, udhëheqësi, kombësi, mundësi, zgjuarësi, shkurtësi, shpitmadhësi, lashtësi, brendësi, mirësi.	38
-ë (sor),-e	thelbësore, gjuhësore.	2
-ë(zi)	djallëzi	1
-i	dhelpëri, perandori	2
-ik(e)	gjermanik(e), italik, piktorik-e, enigmatik, makiavelike, ritmike, hieratike, simolike, diplomatik, daktilografike, monarkike, aziatike, gjeologjike, fisnike, arkeologjik, heroik, islamik, ironik, fotografike, akademike, romantike, magjike, dogmatike, pijanik, filologjike, artistike, anemik, alfabetik, numerike, tragjik, melankolike.	31

-im	përjetim, përjashim, zbukurim, mallëngjim, mbarim, krishtërim, largim, përkufizim, emërtim, përparim, zhvillim, pakësim, zemërim, pengim, guxim, shtrëngim, dëshpërim, tërbim, udhëtim, shkrim, bashkim, argëtim, pohim, përjashim, përfitim, urdhërim, mashtrim, krahasim, dyshim, shpjegim, kundërshtim, premtim, kurorëzim, besim, lëvdim, proponim, mësim, mbretërim, fluturim, gjykim, shkëlqim, nderim, shpërblim, dëfrim, shentërim, kremtim, bashkim, adhurim, mundim, kuptim, ndërrim, fitim, ndryshim, grupim, strehim, vështrim, shqyrtim, kufizim, uzurpim, gabim, dënim, fjalim, qëndrim, mendim, burim, gatim, ndikim, fabrikim, teprim, luftim, sundim, regjistrim, fillim, zëvendësim, zgjerim, hipnotizim, dëbim, ilustrim, sugjerim, shërim, provokim, diskriminim, njerëzim, lartësim, shkëmbim, zaptim, hetim, shërim, shpejtim, protestim, dërgim, botim, qëndrim, pasqyrim, komunikim, lundrim, shpërdorim, mishërim, rrjedhim, pushtim, keqpërdorim, veprim, pretendim, shformim, izolim, kompensim.	107
-ist	individualist, artist, egoist, idealist.	4
-(i)sht, -ishte	zakonisht, individualisht, barazisht, pikërisht, praktikisht, tërësisht, detyrimisht, fillimisht, pjesërisht, afërsisht, përfundimisht, përkatësisht, plotësisht, greqisht, hebraisht, gjermanisht, gabimisht, rrjedhimisht, madhërisht, kryesisht, italisht, financialisht, paralelisht, keltishte, fizikisht, latinisht, botërisht, personalisht, lirisht, krejtësisht, individualisht, njëkohësisht, aktualisht, indisht, hebraisht, natyrisht, rrjedhimisht, pjesërisht, politikisht, gjerësisht, bashkërisht, verbërisht, çuditërisht, fizikisht, seriozisht, ilirisht, përgjithësisht, tërësisht, afërsisht.	49
-izëm	imperializëm, heroizëm, myslimanizëm, skepticizëm, bizantinizëm.	4
-je	hamendje, gjendje, prejardhje, mbledhje, zhdukje, mburrje, shpifje, shpikje, stërvitje, përbuzje, shfaqje, puthje, tërheqje, veshje, përleshje, shprehje, heshtje, dërdëllisje, dukje, pamje, mbështjellje, rrojtje, paraqitje, udhëheqje, ndarje, blerje, lidhje, ndrojtje, lutje, përshtatje, zgjedhje, urrejtje, lëvizje, qorollisje, habitje, ngjitje, përmbledhje, përputhje, përndjekje, përkrahje, përshtatje, derdhje, sharje, falënderje, shëtitje, tallje, vjedhje, shtytje, mbrojtje, goditje, fanepsje, pjekje, syrgjynosje.	53
-log, -logji	etnolog, fililolog, fiziologji, biologji, psikologji, terminologji.	6
-llëk	fodullëk , budallallëk.	2
-nik	thatanik, verdhanik , fisnik.	3
-osh	djalosh	1
-onjës	mësonjës, zhurmonjës, botonjës, shkronjës, rregullonjës, përfaqësonjës, kënonjës, imitonjës, kundërshtonjës, shikonjës, mendonjës, kërkojnës, dëftonjës, vëzhgonjës, shëronjës.	15

- or	shekullor, ligjor, madhështor popullor, qendror, fëmijëror, lakror, ambasador, shtazor, kulturor, themelor, miqësor, fjalor, malësor, racor.	15
-ore	malore, bregore, trimërore, engjëllore, shpirtërore, rregullore, shëndetore, kodrinore, popullore, muskulore, gojore, femërore, fushore, pjellore, shkencore, statistikore, themelore, muzikore, perëndimore, shëmbëllore, arbënore, mendore, mjekësore, njerëzore, prindërore, ndëshkimore, popullore, zakonore, jugore, skajore, shtatore.	31
-qar	ziliqar	1
-shëm	i dobishëm, i mëshirshëm, i shpjegueshëm, i kujdesshëm, i çmueshëm, të gatshtëm, të qëndrueshëm, i fuqishëm, i ngadalshëm, i tmerrshëm, i çuditshëm, të guximshëm, i mjaftueshëm, i hollësishtëm, të shëndetshëm, i arsyeshëm, i mistershëm, rregullshëm, i famshëm, i lavdishëm, i levërdishëm, i mirësjellshëm, i brendshëm.	23
-tar (e)	kombëtare, shqiptar, kryetar, atdhetar, qeveritar, zyrtare, anëtar, themeltare, udhëtar, fetare, shpëtimtare, ndihmestare, amëtar, dëshmitar, tregtar, mesdhetar (e), shkatërrimtar-e, ngadhënjimtar, trashëgimtar, përfundimtar-e, kalimtar-e, gojëtar, përparimtare, gjellëtar, shqiptar-e, sundimtar, qeveritar, vendimtar, gjuhëtar, mesjetare, shkrimtar.	31
-(tor)e	vjershëtor, punëtor, baritor-e	3
-th	flamurth	1
-ues	gjallërues, shakatërrues, kërkues, mbizotërues, ngulmues, kërcënues, gjarpërues, ndërtesues, përfaqësues, dhunues, vëzhgues, sulmues, studiues, pushtues, konservues, imponues, drejtues, komentues, informues, lexues, depërtues, lehtësues, shoqërues.	23
-ushe	brekushe	1
-ushë	zonjushë	1
-xhi	hanxhi, kumarxhi, sazexhi, kallajxhi, dallaverexhi, dyqanxhi	6

Табела 1: Изведени зборови со суфиксите: -ar, -ant, -as(e), -atar, -acak, -an, -ak, -arak, -al, -avec, -azi, -eshë, -ës, -(ë)ri, -(ë)si, -ë(sor), -e, ë(zi), -i, -ik(e), im, -ist, -(i)sht, --ishte, -izëm, -je, -log, -logji, -llëk, -nik, -osh, -onjës, -or, -ore, - qar, -shëm, -(tar)-e, -tor(e), -th, -ues, -ushe, -ushë, -xhi.

Суфиксите пронајдени во прозата на Коница се во поголем број, вкупно 42. Најпродуктивен од сите излегува суфиксот *-im*, со кој успеавме да најдеме 107 зборови кои главно се апстрактни именки со значење на дејство. По суфиксот *-im*, многу продуктивен е и суфиксот *-je* со кој се создадени исто така именки со значење на дејство, од кои успеавме да најдеме 53 зборови. Со суфиксите *-an*, *-as*, се пронајдени именки кои означуваат жители на градови, држави, но се образувани и прилози особено со суфиксот *-as*. Најголемиот број на прилози

за начин во прозата на Коница се образувани од именки и придавки со суфиксот *-isht(e)*. Прилози за начин се образувани и со суфиксот *-azi*. Со суфиксите *-ës, -ar, -tar, -or, -tor, -ist* се образувани именки за луѓе според работата што ја вршат, според структурата со која се занимаваат, според идеологијата која ја следат. Со суфиксот *-izëm* се образувани апстрактни именки кои означуваат одреден идеолошки пат. Придавки со значење на можност за дејство или со други значења се образувани со суфиксот *-shëm*. Со суфиксот *-th* е образувана една именка со значење на деминутив. Значење на деминутив имаат и неколку зборови образувани со суфиксот *-ore* кога се означува место. Со суфиксот *-osh* е образувана една придавка со значење припадност. Во прозата на Коница придавки со отежнувачки, навредливи, потсмевачки нијанси се образувани со суфиксите *-acak, -arak, -aves* и неколку придавки со суфиксот *-ak*. Со суфиксот *-ës* имаме 18 придавки со значење на дејство и 2 именки. Доста продуктивен ни е суфиксот *-ësi* со кој се образувани 37 апстрактни именки формирани од именки, глаголи и прилози. Апстрактни именки од женски род се образувани со суфиксот *-ëri*. Со суфиксот *-ues* се пронајдени 23 именки со значење на дејство. Помалку продуктивен е суфиксот *-(ë)sor -e*, со кој се образувани именки во женски род со значење на дејство, и со суфиксот *-ëzi* има една апстрактна именка во женски род. Со суфиксот *-i* се образувани изведени зборови од именки. Суфиксот *-ar* има образувано именки кој именуваат некое лице со што се занимава или местото каде се наоѓа еден предмет. Суфиксот *-xhi* образува именки кои го означуваат лицето според вештината што ја вежба или работата што ја работи, или според некоја карактерна особина, обично негативна, како што се именките *kumarxhi, dallaverexhi* etj. Со суфиксот *-ushe* имаме едена конкретна именка која е образувана од именката *brekë (brekushe)*, а со суфиксот *-ushë* кој има значење на намалување или галовност ја имаме именката *zonjushë*. Суфиксот *-qar* многу малку е застапен и со овој суфикс успеавме да најдеме една придавка, *ziliqar*. Во јазикот на Коница е доста карактеристичен суфиксот *-onjëš* се кој се образувани голем број именки. Доста продуктивен се покажува и суфиксот *-ik(e)* со кој се образувани 31 придавка, а со суфиксот *-nik* се образувани 3 придавки. Со суфиксот *-al* се образувани придавки од именките. Со суфиксот *-eshë* се образувани 3 именки од женски род. Со наставките *-log* и *-logji* се образувани именки кои означуваат одредено поле на истражувачка дејност, или личност која се занимава со таа наука. Со суфиксот *-llëk*, се образувани зборови од турско потекло *budallallëk, fodullëk*.

Заклучок

Во прозата на Коница сретнавме вкупно 527 изведени зборови со суфикси. Фактот дека Коница бил извонреден познавач на убавиот албански збор, несомнено го потврдува зборообразувањето во неговата проза која е доста богата и разновидна. Изведените зборови се образувани од едноставни, изведени и сложени зборови. Суфиксите се директно поврзани со коренот или индиректно, преку средна тема. Суфиксацијата е доста продуктивна и го сочинува најголемиот број зборови што се образуваат на овој начин.

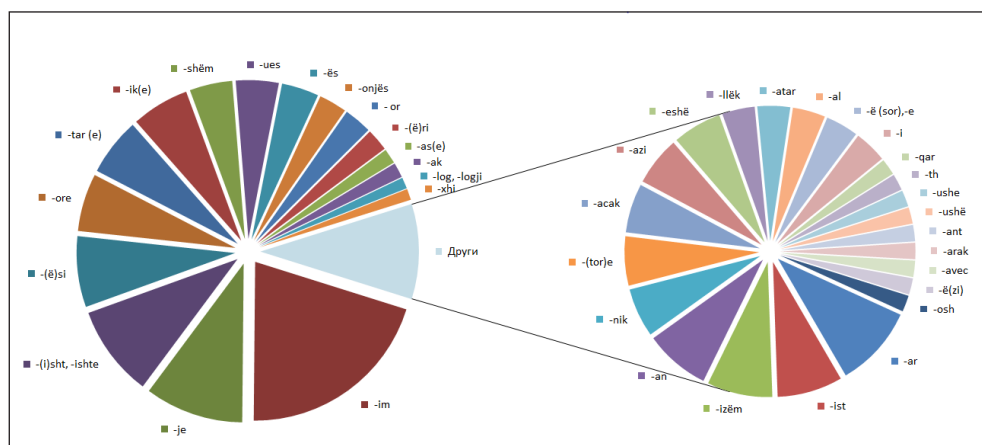
Од суфиксите најпродуктивни се: *-im, -je, -isht(e), -ësi, -tar, -ore* etj., со кои се образуваат најголем број зборови. Формантот *-im* е најразновиден и најпродуктивен во образување на именки со значење на дејство, кои се спојуваат со глаголски зборообразувачки теми кои завршуваат со *-oj* и *-ej*: *përjetim (përjetoj), zbukurim (zbukuroj), guxim (guxoj)* итн. На второ место според застапеноста е формантот *-je* со кој се образувани исто така именки од женски род: *shpifje, shpikje, stërvitje, përbuzje, shfaqje*. Третото место по продуктивноста во прозата на Фаик Коница го зазема суфиксот *-isht(e)* кој се поврзува почесто со именки кои завршуваат со *-(ë)si, -ë(ri), -im, -i*: *gjerësi (gjerësisht), madhëri (madhërisht), detyrim (detyrimisht), liri (lirisht)* итн.

Зборовите образувани со суфикси ја збогатија лексиката на нашиот јазик. Со нив се образувани голем број именки, придавки, глаголи и прилози.

Статистичка анализа на изведените зборови

Изведените зборови	Вкупно
Изведени зборови со суфиксација	527

Графички приказ на суфиксите според застапеноста

Користена литература:

- Beci, B. (2005). Gramatika e gjuhës shqipe. Shkup, Prishtinë, Tiranë: Logos A.
- Fjalori drejtshkrimor i gjuhës shqipe. (1976). Tiranë: Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë: Intituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Gramatika e gjuhës shqipe I. (2002). Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë: Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Hamiti, S. (2009). Letërsia moderne shqipe. Tiranë: UET-Press.
- Hysa, E. (2004). Formimi i emrave me ndajshtesa në gjuhën shqipe. Tiranë: Mësonjëtorja.
- Konica, F. (2016). Dr. Gjilpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit. Tetovë: Çabej.
- Konica, F. (2016). Katër prralla nga Zullulandi. Tetovë: Çabej.
- Konica, F. (2016). Shqipëria si m'u duk. Tetovë: Çabej.
- Konica, F. (2016). Shqipëria-Kopshti shkëmbor i Evropës Juglindore dhe shkrime të tjera. Tetovë: Çabej.
- Thomai, J. (2002). Leksikologjia e gjuhës shqipe. Tiranë: Shtëpia botuese e librit universitar.

